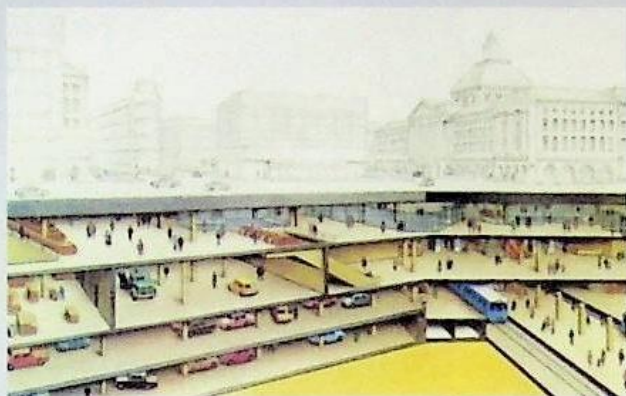

ИННОВАЦИЯВИЙ АРХИТЕКТУРА-ҚҰРИЛИШ

ГЛОССАРИЯСИ

Ж.К.ШНЕКЕЕВ

ИННОВАЦИЯЛЫҚ АРХИТЕКТУРА-ҚҰРЫЛЫС ГЛОССАРИЯСЫ

ИННОВАЦИОННЫЕ АРХИТЕКТУРНО-СТРОИТЕЛЬНЫЕ ГЛОССАРИИ

**ЎЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚУРЫЛЫС
МИНИСТРЛИГИ**

ТАШКЕНТ АРХИТЕКТУРА-ҚУРЫЛЫС ИНСТИТУТЫ

Ж.К. ШНЕКЕЕВ

**ИННОВАЦИЯЛЫҚ
АРХИТЕКТУРА–ҚУРЫЛЫС
ГЛОССАРИЯСЫ**

(ЎЗБЕКШЕ–РУСША–ҚАРАҚАЛПАҚША ТҮСИНДИРМЕ СӨЗЛИК)

ТАШКЕНТ – 2019

Бул архитектура-курулыс глоссариясында терминлердин өзбекше-русша-карақалпакша аўдармасы дэслеп сүүретли көринисте берилген. Карақалпакша мәниси қосымша толық көрсетилип, архитектура хәм курулыс тараўы бойынша жоқары хәм орта оқыў орынларының студентлерине бакалаврларға, магистрларға докторантларға хәм басқада қызығыўшылар ушын ислеп шығылды.

Дүзген:

Ж.К.Шнекеев Ташкент архитектура курулыс институты доценти, архитектура пәни бойынша философия докторы (PhD)

Пикир билдиргенлер:

Д.А.Нозилов Ташкент архитектура-курулыс институты. Архитектура докторы, профессор

А.Т.Ильясов Ташкент архитектура курулыс институты доценти, техника пәни бойынша философия докторы(PhD)

Түсиндирме сөзлик ТАҚИ “Архитектуралық жойбарлаў” кафедрасы мәжлисинде көрип шығылды хәм 2019-жыл “--13--”майдағы “--03--” –протоколы менен мақулланды.

Түсиндирме сөзлик ТАҚИ оқыў-методикалық кеңесиниң 2019-жыл “--30--”--майдағы “--09--” – санлы мәжлисинде көрип шығылды хәм мақулланды.

Өзбекстан Республикасы жоқары хәм орта арнаўлы билимлендириў министрлиги тәрәпинен архитектура бағдары бойынша оқыў қолланба сыпатында усыныс етилген

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан архитектура таълим йуналиши бўйича ўқув қўлланма сифатида тавсия этилган.

Кирисиў

Аймақларда қурылысы
жобаластырылған жәмийетлик
объектлерди жойбарлаўда ески
қәлиплерден ўаз кешип,
инновациялық жаңалықларды
енгизиўимиз зәрүр.

Ш.М.Мирзиёев

Республикада алып барылып атырған реформалардың тийкарғы мақсети дүньядағы раўажланған мәмлекетлер қатарынан жоқары орын алыў, хәр тәреплеме жетик инсанларды тәрбиялаўда қудирети жететуғын жәмийет қурыў болып есапланады. 1997 жылы қабыл етилген «Билимлендириў ҳаққында» нызамы хәм «Кадрлар таярлаўдың миллий бағдарламасы» ўзликсиз тәлим системасының миллий моделин анықлап берди. Бул нызамлар тийкарында жоқары тәлим системасында еки баскышлы бакалавриат хәм магистратура бағдарлары бойынша кадрлар таярланбақта.

Биринши Президентимиз И.Каримов тез-тез еслетип туратуғын Амир Темур бабамыздың мынадай сөзлери бар еди: “Қудиретимизге шубхаңыз болса, биз қурдырған имаратларға қараң”.

Бунда ең дәслеп, ғәрезсизлик жылларында елимизде қәд көтерген бир-биринен гөззал, зәўлим жайлар хәм иншаатлар көз алдымызға келеди. Қала, район, аўыллық орынларда саўлатлы имаратларды тийкарынан қурылысшылар қурады, сонлықтан олар талаба ўақтынан баслап терең билимге ийе болыўы керек. Түсиндирме сөзлик архитектура хәм қурылыс қәнигелиги талабаларының имараттың қурылмалары, элементлери бойынша толығырақ түсиникке ийе болыўы ушын жаратылды.

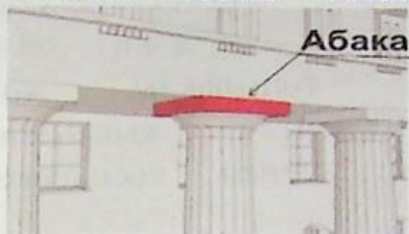
Түсиндирме сөзлик архитектура-қурылыс тараўындағы талабалардың лекцияларда алған теориялық билимлерин беккемлеўде үлкен роль ойнап, әмелий жумысларды орынлаўда билимин тереңлестирип, қәбилетин өсиреди.

Сөзликтен барлық жоқары хәм орта оқыў орынларының талабалары хәм архитектура курылыс тараўында ислейтуғын кәнийгелер пайдаланыўы мүмкин. Өзбек хәм қарақалпақ тиллерине басқа тиллерден кирип келген хәм көп жумсалатуғын сөзлер өз мәнисинде қалдырылды.

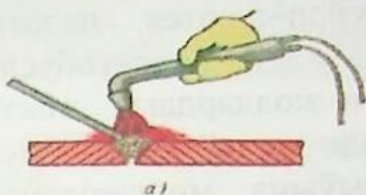
Глоссарий өзбекше алфавит бойынша дүзилген.

Хәриплердин избе-излиги		
А а	Л л	Ч ч
Б б	М м	Ш ш
В в	Н н	Ъ
Г г	О о	Ь
Д д	П п	Э э
Е е	Р р	Ю ю
Ё ё	С с	Я я
Ж ж	Т т	Ў ў
З з	У у	Қ қ
И и	Ф ф	Ғ ғ
Й й	Х х	Ҳ ҳ
К к	Ц ц	

АБАК – *Абака* – **Абак** (грек. abax, abakion, лат. abacus – тегис квадрат тахтай) архитектурада сүтин қалпағы болып капительдің жоқарысына қойылатуғын плита, балкалы аралық бастырма. Антабламенттен түсетуғын салмақты қабыл сүтинге өткізеді.

АВТОГЕН – *Автоген* – **Автоген** кислород хәм карбит еритпеси пуы менен араласпалы кепсерлеу үскенеси. Карбит хәм кислородтың отлы жалыны менен полат сымды еритип металлдарды бир-бирине кепсерлейди.

АВТОЙЎЛТЕКИСЛАГИЧ – *Автогрейдер* – **Автожолтегислегіш**

Бул автожолтегислегіш ДЗ98В-механизм менен көбинесе жолларды тегис хәм қыя усылында тегислеуде қолайлы, өзи жүретуғын пневматикалық дөңгелекли механизм болып есапланады.

АВТОКЎТАРГИЧ – *Автокран* – **Автокөтергіш** механизми ауыр

жүклерди бир орыннан екінші орынға қойыуға хәм жүклеуге тийкарланған. Жүклеуде-түсириуде, даналы жүклерди қурылыс хәм монтаж жұмыстарында кеңнен қолланылады, арнаулы кабинада басқарылады.

АВТОМОБИЛЬ ЙЎЛИ КЎПРИГИ – *Автодорожный мост* –

Автомобиль жолының көпири бул рельссиз транспорт хәрекеті хәм жолаушылар ушын мөлшерленген көпір. Қурылуы конструкциясы бойынша полат, темир бетон хәм ағаштан қурылады.

АВТОМОБИЛЬ ПОЛИГОНИ – Автополигон – Автомобиль

полигоны автомобиллер сыналатугын жол хэм иншаатлар комплекси. Автомобиль полигонында тез хэрекетленетуғын шеңберли жол, қатты қатламлы ойлы бәлентли жол, топырақлы жол, тосқынлықлар (бәлентли, қыялықлы, суўлы, батпақлы) менен кесилискен жоллар курылады.

АВТОПАВИЛЬОН – Автопавильон – Автопавильон (авто... хэм

франц. pavillon–шертек, палатка, павильон) автобуслар катнайтуғын жоллардағы тоқтау пунктлеринде жолаушылар қысқа уақыт болыуына мөлшерленген иншаат.

АВТОПАНСИОНАТ – Автопансионат – Автопансионат (авто... хэм

франц. pension – жасаушылар толық тәмийинленген жай) автотуристлер дем алатугын хэм оларға хызмет көрсетилетуғын (ресторанлы мийманхана, автомобиллерге техникалық хызмет көрсетиу станциясы) иншаатлар комплекси. Автопансионат көбирек I хэм II категориядағы жолларда курылады.

АВТОСТРОП – Автостроп – Автостроп (авто...хэм голл. strop –

илмек) курылыс хэм монтаж жумысларында бир даналы жүклерди жүклеуде-түсириуде, қамтып қысып яки электромагнит усылында тартып алыу хэм жаздырыуда адам жәрдемисиз орынланады.

АВТОЧИГИР – Автолебедка – Автошыгыр менен курылыс

этирапында батып қалған машиналарды яки басқа да жүклерди өзіндеги трос арқалы тартып алады.

АГЛОПОРИТ – *Аглопорит* – Аглопорит (керамзит) геўекли женил

жасалма материал. Қурылыста жеңил бетон ушын жасалма толықтырғыш сыпатында қолланылады. Жайдың төбесине қыялық пайда етиў ушын толықтырғыш есабында пайдаланылады.

АДИРЛИ МИНТАҚА – *Адырная зона* – Дүмпешикли жер хәзирги

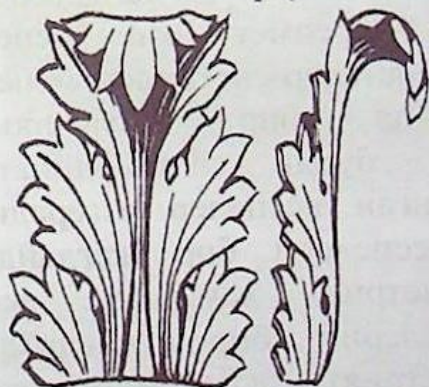
ўақытта қурылыс жұмыслары тек ғана тегис жерде емес, дүмпешикли орынларда да иске асырылмақта. Мәселен, көпир, жол, пансионат х.т.б. имаратлар.

АЗИМУТ – *Азимут* – Азимут (араб, ас-сумут, көпликте ас-самт–

жол, жөнелис) аспан жақтыландырыўларында, жердеги предметлерде – бақлаў ноқатының меридиан тегислиги менен сол ноқат хәм де бақланатуғын жақтыландырғыш предмет хәм басқалар арқалы өтетуғын вертикал тегислик арасындағы мүйеш. Егер вертикал тегислик бақлаў ноқатындағы тик сызық арқалы өтсе, азимут ҳақыйқый яки астрономик азимут деп аталады.

АКАНТ, аканф (Катта баргли нақш) – *Акант, аканф* – Акант, аканф

өсимлигиниң жапырағы сыяқлы тастан, гипстен яки металдан исленген декоратив форма. Көбинесе сүтинниң фризи хәм карнизи ушын көп қолланылады.

АКВАРЕЛЬ (Сув буёқ) – *Акварель* – Акварель сөз бе-сөз «суўлы бояў»

дегенди билдиреди. Акварель менен қағазға имарат жойбарлары (фасад, жоба, перспектива, интерьер, ландшафт х.т.б.) боялып, хәр қыйлы рең бериледи.

АКВЕДУК (Осма тарнов) – *Акведук* – **Акведук** (лат. aqua – суу хэм

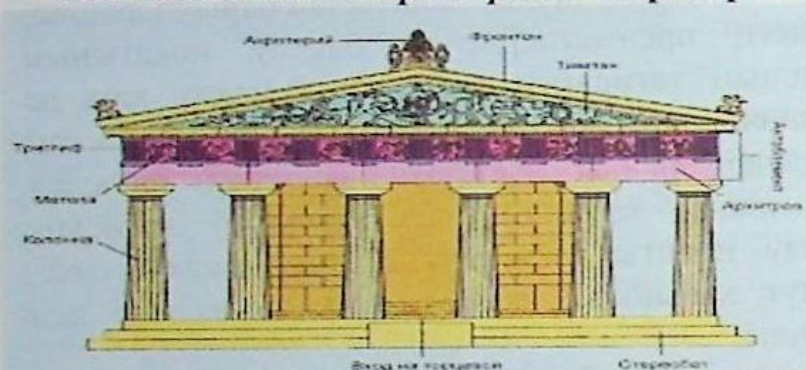

diko — жеткиземен) суу өткизгиш-көпир-
жар, дэрья, жол аркалы наўа ямаса
трубадан ибарат көпир сыяклы ямаса
эстакада көринисиндеги суу өткизиўши
иншаат. Акведук бетон, темир бетон, ағаш,
тас хэм металлдан курылады.

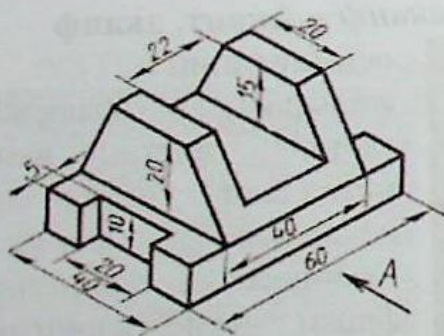
АКРОПОЛЬ – Акрополь – Акрополь - әдетте төбешикте орналасқан

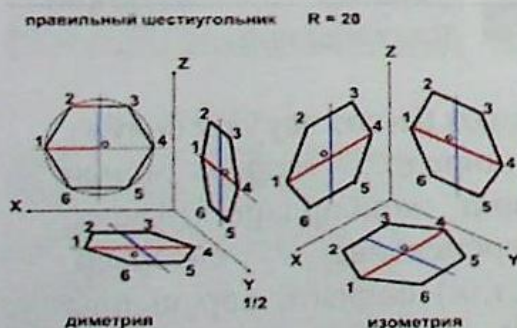
Әйемги грек қаласының негизги қоршалған бөлеги, қорған, кремль. Әйемги Грецияның Афина акрополи өзінiң классикалық архитектуралық естелиги (V әсир б.э.ш.).

көшер хэм...метрия) предметлерди сызылмада сүүретлеу усылы. Предмет өзи менен байланысқан координаталар системасы менен бирге кандай да бир тегисликке проекцияланады; бунда координата көшерлеринде алынған кеспелер өзгереді. Үш координата кеспелери бир жағдайда өзгөретуғын (изометрия) хэм тек еки координата кеспелери бир жағдайда өзгөретуғын (диметрия) аксонометриялар көбірек ушырасады.

Аксонометрия куб хэм шенберлердин
горизонтал, фронтал хэм профил проекция
тегисликлерине параллель болган үш
тегисликлердеги көриниси: $1-a:b:c=1:1:1$
изометрияда Π $a:b:c$ $1:1\sqrt{2}:1$
($\alpha=70^{\circ}10'$; $\beta=41^{\circ}25'$) диметрияда.

АКУСТИКА МАТЕРИАЛЛАРИ – *Акустические материалы* –

Акустикалық материаллары бөлме ишінде дауысты тынықтастырыушы ұазыйпасын атқарады. Материалы жасалма талшықлардан (минерал-пахталы, шийше талшықлы рулонлар), сондай-ақ, пенополиуретан, пенополивинилхлориден таярланады. Көбинесе тамаша залы, лекция бөлмелери, радиостудияда қолланылады.

АЛЕБАСТР – *Алебастр* – Алебастр курылыста гипстин ески аты.

Алебастр сыртқы көриниси бойынша ун сыяқлы болып белгили муғдарда суў менен араластырылып курылыс жумысларында яки көбинесе имараттың ишки интерьерлеринде бөртпели нағыслы элементлерди ислеўге көбирек пайдаланылады.

АЛИФЛАР – *Олифы* – Алифлер (грек-aleipho–май) өсимлик майлары

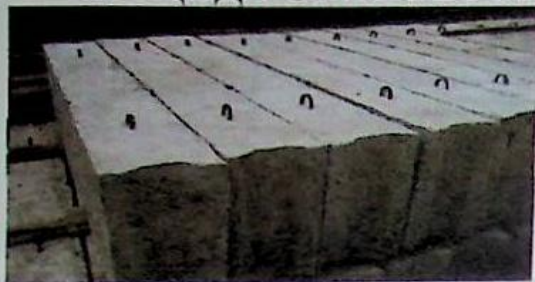
ямаса курамында май болған алкидли смолалар болған алкидли смолалар тийкарындағы материаллар; рени сарыдан тоқ қызылға дейин болған тынық суйықлық, ағаш хәм металлға краскадан бурын сүртиледи. Материалдың сыртына жағылған олиф полимерлениўи нәтийжесинде кеўип, суў хәм органикалық ериткишлерде еримейтуғын перде пайда болады.

АЛОХИДА ЕНГИЛ БЕТОН – *Особо лёгкий бетон* – Жүдә жеңил

бетон орташа тығызлығы (көлеми бойынша) 1500 кг/м^3 дан кем болған бетон; имаратлардың қоршаушы конструкциялары ушын ыссылық өткізбейтуғын материалы сыпатында қолланылады. Жүдә жеңил бетонларға газ-бетон, көбик-бетон, сондай-ақ, ири геўекли ең жеңил бетонлар-перлит-бетон, вермикулит-бетон х.т.б. киреди.

АЛОХИДА ОҒИР БЕТОН – Особо тяжёлый бетон – Жүдә жеңил

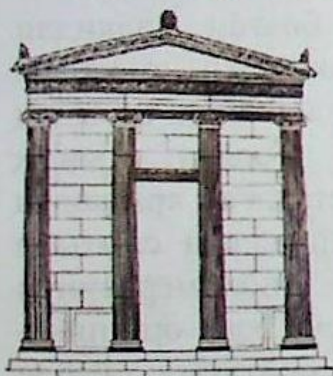
бетон орташа тығызлығы (көлеми бойынша) 2500 кг/м^3 дан артық болған бетон; арнаулы имарат хәм иншаатларға жүк көтеріуши фундамент, тийкарғы сыртқы коршаушы дийуаллар ушын мөлшерленген. Сүүретте: аўыр бетонлы ленталы фундамент.

АЛЮМИНИЙ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Алюминевые конструкции –

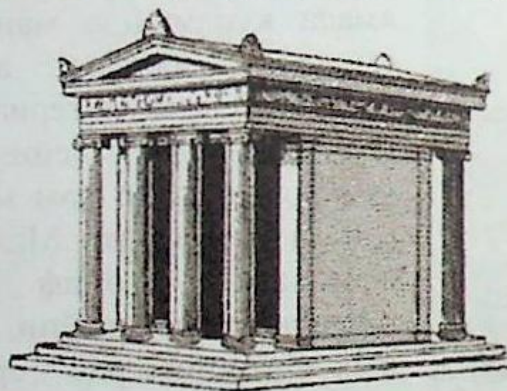

Алюминийли конструкциялар курылыста тийкарғы материалы алюминий араласпалары яки техник алюминийден ибарат конструкция болып, көбинесе есик хәм терезелерге қолланылады. Абзаллығы: жеңил, бекем, көпке шыдамлы, безеу ушын қолайлы; кемшилиги: эластик модули полатқа қарағанда шама менен 3 мәрте төмен.

АМФИПРОСТИЛЬ – Амфипростиль – Амфипростильде имараттың

3. простиль

4. амфипростиль

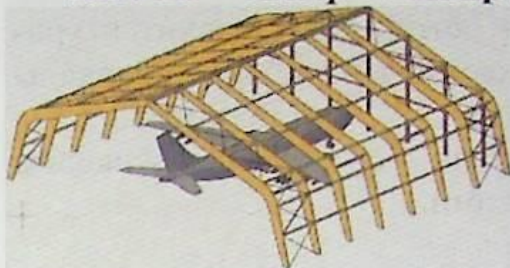
алдыңғы хәм артқы тәрeпинде төрт дана сүтин дизими жайласады. Егер тек алдыңғы фасад тәрeпинде сүтинлер жайласа, простил деп аталады. Ең дәслеп бул стиль әйемги греклердің тууры мүйешли храмларында қолланылған.

АМФИТЕАТР – Амфитеатр – Амфитеатр тамаша орны ортаға

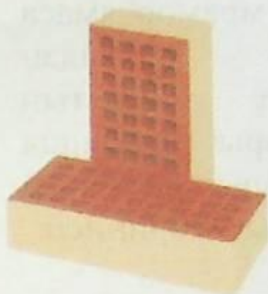
мөлшерленген кең көлемдеги тамашагөй залы. Сүүретте: дәслепки амфитеатр Рим қаласында эрамыздың басында яки 82 жылы курылған Колизей иншааты. Хәзирги ўақытта мәмлекетимизде заманагөй амфитеатрлар көплек курылмақта.

АНГАР – *Ангар* – **Ангар** (франц. hangar) самолёт хэм вертолётлар

сакланатуғын, онланатуғын хэм оларға техникалық хызмет көрсетилетуғын иншаат. Ангар курыў ушын аркалы хэм рамалы конструкциялары қолайлы. Ангардың таянышсыз ени (пролёт) 100 м ден асады.

АНГОб – *Ангоб* – **Ангоб** (франц. engobe) буйым кўйдирилгенге шекем

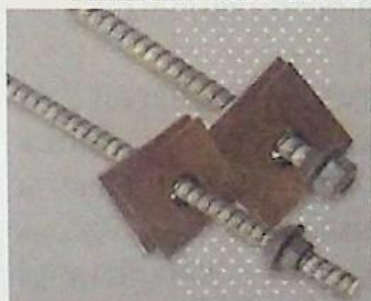
оның сыртына сўртилетуғын безеў керамик қаплама; материал реңин ямаса буйымның турпайы структурасын бекитеди. Ангобтың реңли гербиш, еки қатламлы фасад ушын қолланылатуғын қаплама буйымлары ислеп шығарыўда қолланылады. Ангоб-мөлдир реңли сыр, нағыс х.т.б. менен қапланыўы мүмкин.

АНКЕР БОЛТИ – *Анкерный болт* – **Анкер болты** фундаментке анкер

плитасы жәрдеминде бириктирилетуғын болт. Айырым жағдайларда фундамент болты деп де аталады.

АНКЕРЛИ КРЕПЬ – *Анкерная крепь* – **Анкерли креп** таў жыныслары

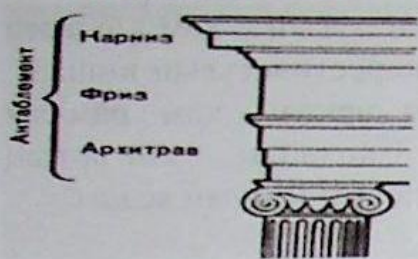
массивине беккемленетуғын металл, кемнен-кем ағаш яки х.т.б. стерженьлер (болтлар, штангалар) дан ибарат кән крепи; жыныслардың көшиў, жылжыў хэм жемирилиўинен сақлайды. Анкерли крепь тийкарынан жер асты кән иншаатларды беккемлеў ушын қолланылады.

АНСАМБЛЬ – *Ансамбль* – **Ансамбль** (франц. ensemble – шырайлы,

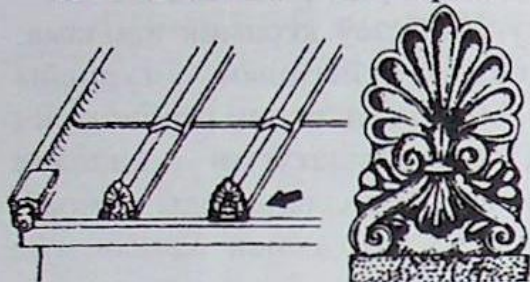
гүмбезли тутасып курылған имаратлар жыйындысы), *архитектурада* – имарат иншаат, монументлериниң бир архитектуралық – кеңисликли композицияны пайда қылып, идеялық көркемлик жаратылады. Ансамбльде көзге шырайлы көриниўи зәрүр. Сүүретте: Самарқандтағы Регистан майданы.

АНТАБЛЕМЕНТ – Антаблемент – Антаблемент (франц.

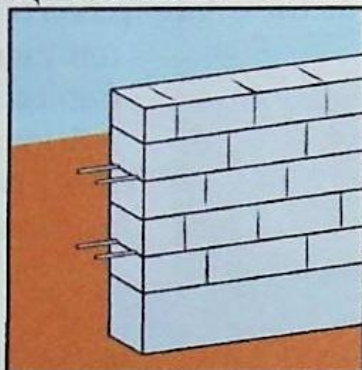
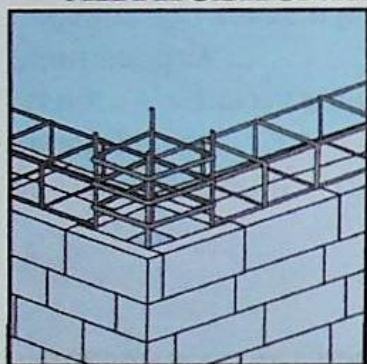
entablement, table – стол, тахта) архитектура-
лык, фриз хэм карнизден ибарат балкалы
аралык бастырма. Антабламент –
архитектуралык сүтин ордериниң жокаргы
(жүк түсетуғын) бөлими.

АНТЕФИКС – Антефикс – Антефикс (лат, antefixum ante – алдына

fixus – бириктирилген) мрамор ямаса
реңли күйдирилген ылайдан
архитектуралык безеўге имараттың
узын тәрепиниң бағдары бойынша
төбеси тәрепиниң ушларында конька
бойынша безелиўши буйым көриниси.

АНТИСЕЙСМИК ҚУРИЛИШ – Антисейсмическое строительство

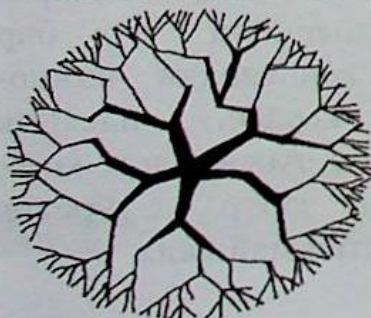
– Антисейсмикалык
курулыс жергиликли жер
силкиниўди есапка алып
беккемликти тәмийинлеў
ушын гербишли дийўаллар
арасына арматуралык
сымларды орнатып хэм
тоқылған арматураны
монтажлап бетонланады.

АНТРЕСОЛЬ – Антресоль – Антресоль (франц. entresol) заманагөй

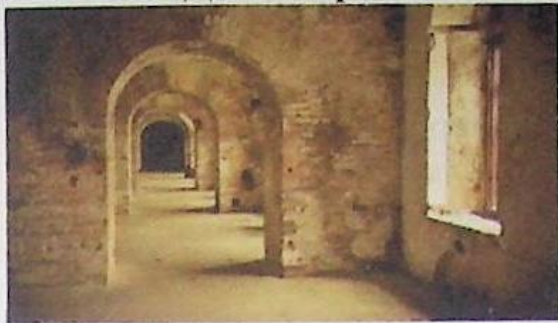
архитектурада бийик
бөлмелердиң жокарғы
бөлиминде пайдалы
майданын көбейтириў
ушын мөлшерленген
орын.

АНТУРАЖ – Антураж – Антураж қоршап турған жағдай.

Архитектуралык жойбар сызылмаларында
хақыйқый көринислерге уқсатыў мақсетинде
имараттың фасад хэм бас планда графикалык хэр
түрли терек-путалар хэм тәбийғый ландшафт
элементлерин көрсетиў архитектуралык тилде
антураж деп аталады.

АНФИЛАДА – Анфилада – Анфилада (франц. enfilade, enfiier – жипге

өткізбек) архитектуралык имаратлар жобасында бир-бирине избе-из тутаскан өжирелер дизбеги яки бир неше бөлмелердин есиклери бир туўрыда яки көшерде жайласады. Сүүретте: анфиладтың есиклери бир туўрыда жайласууы.

АПШАРЕЛЬ – Аппарель – Аппарель текшесиз қыялық. Заманагөй

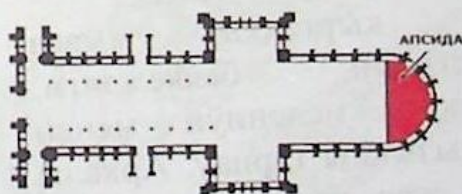
имаратлардың тийкарғы кириў есиги алдындағы текшелердин қасына текшесиз қыялық орнатылмақта. Бул аппарат болып балалар коляскасы хәм майыплар арбашасы ушын тийкарланған. Сүүретте: кириў есиги алдындағы аппаратдин көриниси.

АППЛИКАЦИЯ – Аппликация – Аппликация қағаз яки жуқа таўар

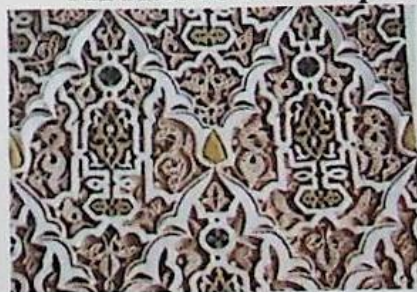
сыяклы материалды кесип таярлап желимлеп курап исленген сүүрет усылы. Сүүретте: усы тәртіште исленген аппликация.

АПСИДА – Апсида – Апсида имараттың бөртип шыққан доға сыяклы

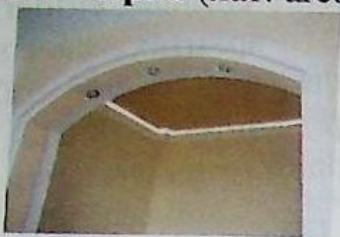
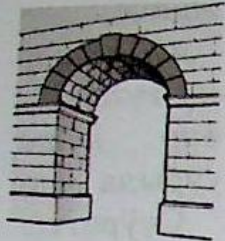
ямаса мүйеш бөлими. Бул усыл эркек сыяклы дийўал сыртында ярым шеңбер сыпатында жайдың бийиклик тәрепине бөртип шығады.

АРАБЕСКИ – Арабески – Арабески (Фр. arabesque, итал. arabesco

– арабский) геометриялық фигура хәм гүл, жапырақ стилине еликленип исленген курамалы көринистеги орнамент. Материалы металл, тас, гипс, ағаш х.т.б.

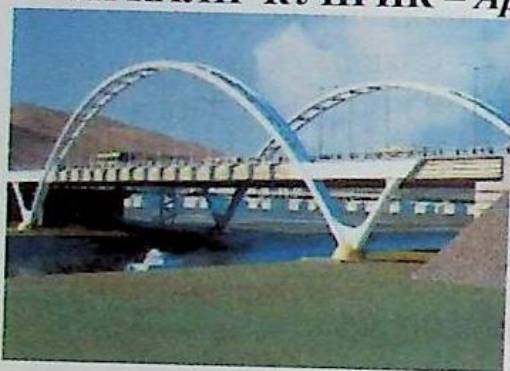
АРКА – *Арка* – **Арка** (лат. *arcus* – ярым шеңберли ийилиү) дийўалдағы еки таяныш (столба, сүтин х.т.б.) арасындағы иймекли аралык бастырма. Материалы тас, металл, ағаш, х.т.б.дан курылады. Арканың ярым шеңберли, көшерли шеңбер, таға сыяқлы түрлери бар.

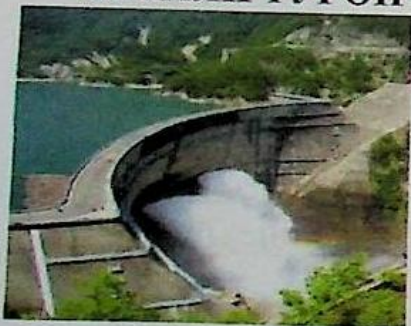
АРКАДА – *Аркада* – **Аркада** (франц. *arcade*. лат. *arcus* – ярым шеңбер, арка) – сүтин ямаса жүк көтеріўши аралык бастырмаға таянған өлшеми хәм көриниси бир қыйлы болған аркалар дизбеги. Жәмийетлик хәм турак жайларда ашық галереялар курыўда қолланылады. Бундай усыл мәмлекетимиздиң ықлымы ыссы-курғақ болғанлығы себепли сая бериўши ўазыйпасын орынлап ишки бөлмелерге салқынлықты жеткизиўде үлкен роль ойнайды.

АРКАЛИ КЎПРИК – *Арочный мост* – **Аркалы көпир** тийкарынан жүк көтеріўши конструкциялары аркадан ибарат болған аралықлы (пролёт) таянышлы курылма. Тийкарғы таянышларға вертикал хәм горизонтал күшлеринен салмақ түсип арканың қысылуына ислейди. Айырым жағдайларда горизонтал күшлерди қабыл етиўши тирепбердисиз аркалы көпирлер курылады.

АРКАЛИ ТЎҒОН – *Арочная плотина* – **Аркалы тарнаў** суўдың горизонтал басымын қырғаққа ямаса тирепбердилерге узататуғын, беккемлиги, тийкарынан гүмбез сыяқлы ислениўи менен тәмийинленетуғын иймек сызықлы тарнаў. Аркалы тарнаў көбинше беккем жар тас ямаса таслы қырғақларға бетоннан курылады. Аркалы тарнаў жабық яғный суў өткизиўши болыўи мүмкин.

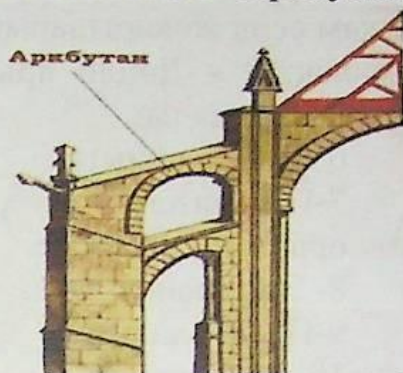

АРКАТУРА – *Аркатура* – **Аркатура** (нем. *Arkatur*. лат. *arcus* – ярым шеңбер, арка) арканың алдыңғы тәрeпиндеги ямаса бөлмелердиң ишки дийўалларындағы декоратив бөртпели аркалар дизбеги.

Сүўретте: дийўал сыртындағы аркатура көриниси.

АРКБУТАН – *Аркбутан* – Аркбутан (франц. arc – boutant)

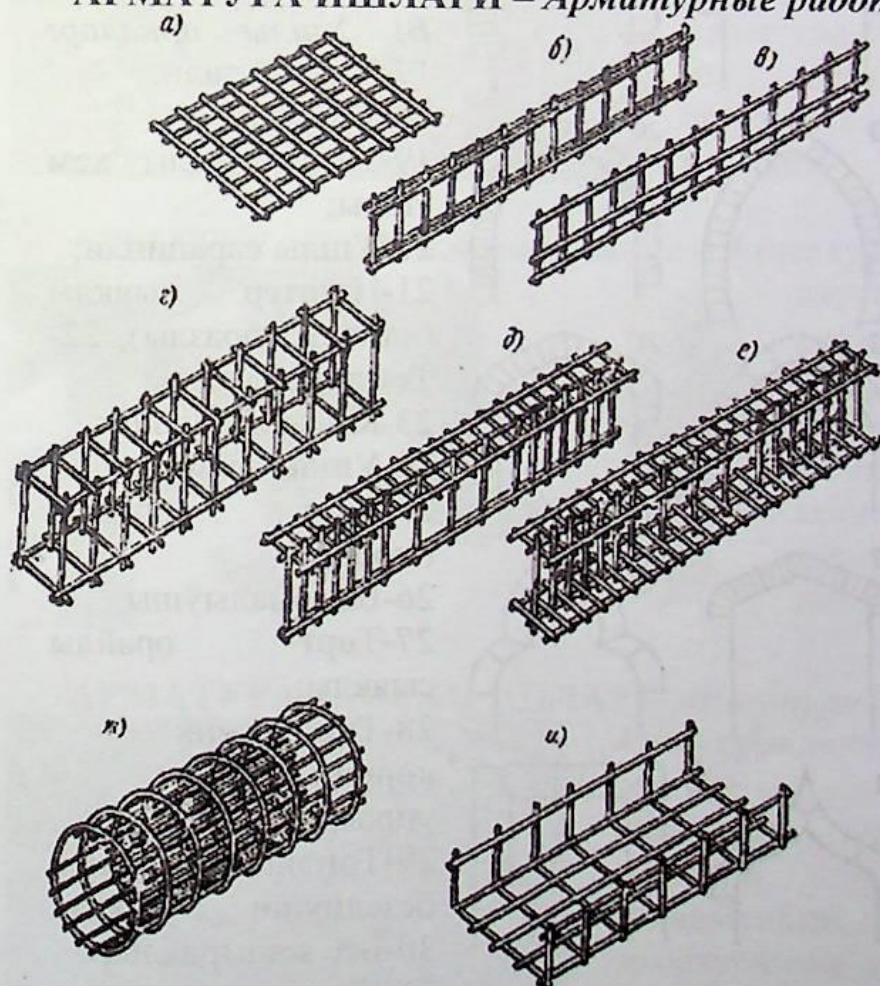
гүмбездердеги горизонтал салмақты (нагрузкасын) сүтин-контрфорсларға узатыўшы, сыртқы тирепбердиси ярым арка (көбирек готика архитектурасында ушырасады). Аркбутан хэм контрфорслардың колланылыўы ишки тирепбердилер көлденең кесими майданын бир қанша кемейтириўге хэм имараттың пайдалы көлемин асырыўға мүмкиншилик береді.

АРМАТУРА – *Арматура* – Арматура гиртикли жуўан полат сым.

Қурылыс конструкциясына пайдаланғанда созылыўға ислейди, соның ушын көбинесе бетонлы бастырма плиталарына қолланылады. Буннан басқа да сүтинге, балкаға х.т.б. конструкцияларға пайдаланылады.

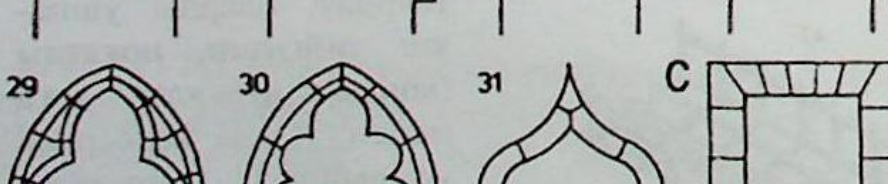
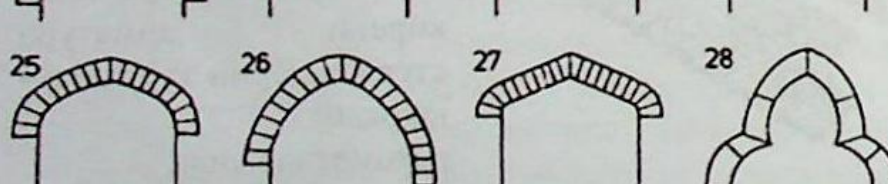
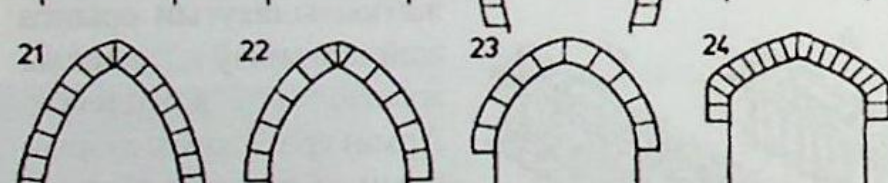
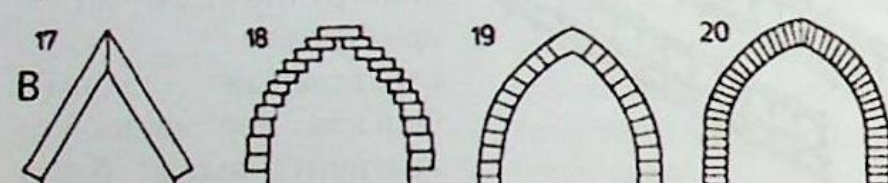
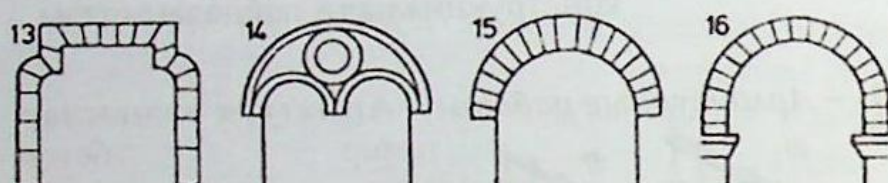
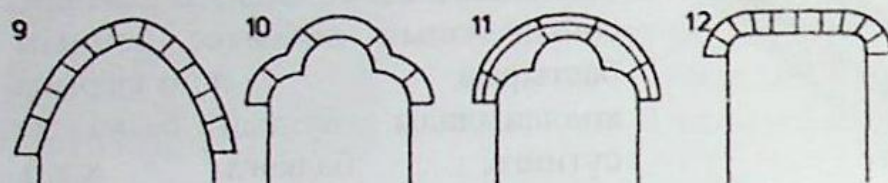
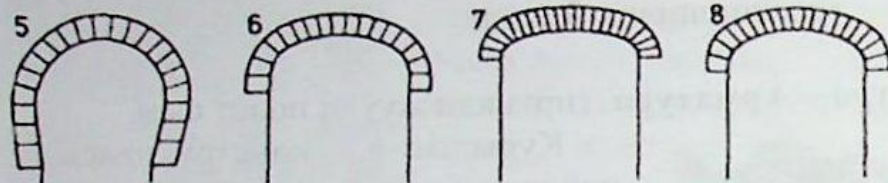
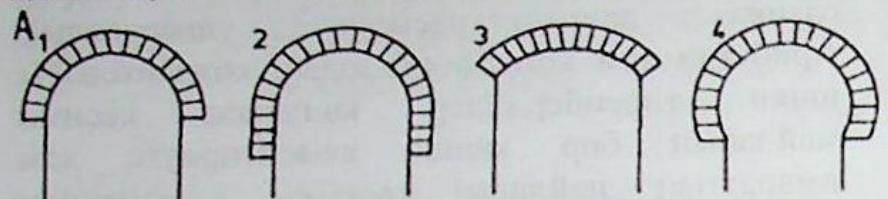
АРМАТУРА ИШЛАРИ – *Арматурные работы* – Арматура жумыслар

темир бетон конструкцияларының арматуралы каркасларын таярлаў, белгили бир көриниске келтириў ямаса бетон жатқызылатуғын орынға жайластырыў сыяқлы жумыс комплекси. Арматура жумысларын орынлаўға төмендегилер киреди: арматура стерженлерин туўрылаў-қырқыў, автоматларында таярлаў, оларды ушпа-уш тийгизип, ноқатлы (контактли) хэм доға менен кепсерлеў усылында арматура торлары хэм каркаслар таярлаў.

АРКАНИНГ КОНСТРУКТИВ ТҮРЛАРИ – Конструкции типы арок

– Арканың конструктив түрлери көбінесе терезе хәм есик жоқарыларына қолланылады. **А) Домалақ аркалар** 1- Ярым домалақ; 2 - Дөңли ярым домалақ; 3 - Сегментли; 4 - Таға сыяқлы домалақ; 5 - Таға сыяқлы;

6 - Үш орайлы;

7-Пәскелтек үш

орайлы;

8-Эллипсислик;

9-Параболалык;

10-Трилистник

көринисиндеги

домалақ;

11-Трилистник пенен

безелген домалақ;

12-Үш орайлы

сыяқлы (псевдотрех

центровая);

13- Ийинли арка;

14-Венецианлы;

15-Флорентийли;

16-Жүдә бәлентли;

В) Ушлы аркалар:

17-Үшмүйешли;

18-Текшели;

19-Таға сыяқлы хәм

ушлы;

20-Ушлы сарацинли;

21-Ништер сыяқлы

(ланцетообразлы); 22-

Тең тәрепли;

23-Қысыңқы ушлы;

24-Ушлы сегмент;

25-Төрт орайлы

(тюдор);

26-Шырмалыушы;

27-Төрт орайлы

сыяқлы;

28-Трилистник

көринисиндеги

ушқыр;

29-Трилистник пенен

безелиуши ушқыр;

30-Бес жапырақлы;

31-Килевидли;

АРМАТУРА ПЎЛАТИ – Арматурная сталь – Арматура полаты

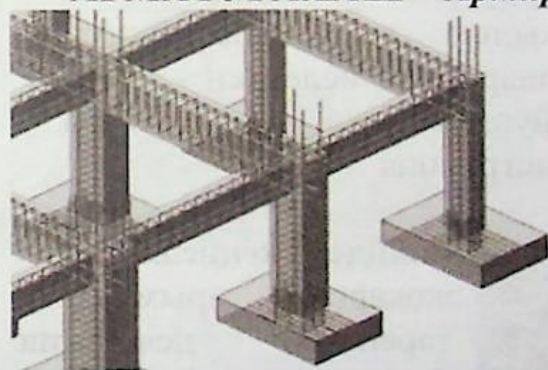
темир бетон конструкцияларын күшейтириўши полат. Қурылыста ХХ эсирдин басларынан баслап пайдаланбақта. Арматура полаты сыпатында Ст 3, Ст 2, Ст 1, хәм Ст 0 маркалы полатлардан, сондай-ак мыклырақ полатлар – углеродлы хәм легирленген полатлардан пайдаланылады. Арматура полатларының кәсийетлерин жақсылаў ушын титан менен микролегирленеди.

АРМАТУРА СТАНОГИ – Арматурный станок – Арматура станогы

арматура полатларын қырқатуғын, ийетуғын хәм дүзиўлейтуғын станок 14 тен 70 мм ге шекем диаметрли стерженьлер айланба пышак, диск, пышқы менен үскенеленген. Арматура, станогында яки автоген кескишлер жәрдеминде кесиледи. Арматура станогында диаметри 90 мм ге шекем болған арматура стерженьлерин ийиў хәм дүзиўлеў мүмкин.

АРМАТУРАЛАШ – Армирование – Арматуралаў (лат. Arme

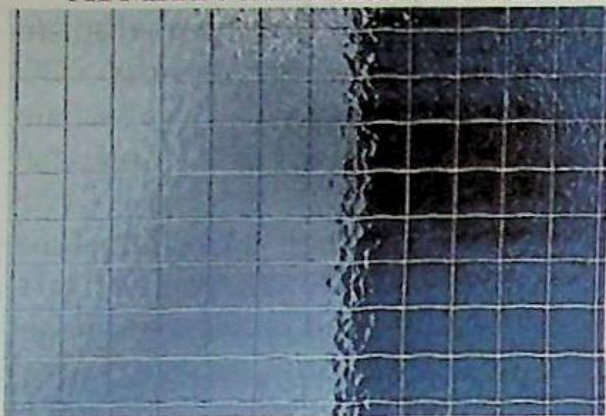
куралландыраман, беккем-леймен) материал хәм конструкцияларды басқа материал менен күшейтириў. Темир-бетон хәм тас конструкциялар айна, пластмасса, керамика таярлаўда қолланылады.

АРМАТУРАЛАНГАН ИПЛАР – Арматурные нити –

Арматураланған жиплер «қабырғалы» жип деп аталыўшы өзеклерден ибарат ийирилген тоқымашылық жиби. Өзек жиплери арматура орамына беккемшилик, реңдилик яки арматураның тат баспаў кәсийетлерин береди.

АРМАТУРАЛАНГАН ОЙНА – Армированное стекло –

Арматураланган айна торлы пресленген листли силикат айна. Соккы ямаса жокары температура тәсиринде майдаланып шашылмайды, кесилип атырғанда ямаса сындырып алғанда жарылмайды. Арматура-ланатуғын кепсерленген тор диаметри 0,35-0,45 мм сымнан жасалады. Жактылык өткериўши 65% тен кем емес.

АРМАТУРАЛИ ТОШ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Армокаменные

конструкции – Арматура тас констр-уциялары имарат хәм иншааттың тастан тикленген дийўаллар, балкалар, шаркыраўықларында қолланылады. Сүүреттеги горизонтал полат арматуралы торлар дийўалдың қысылуўда, жүк көтериўде хәм қосымша беккемлик қәбилетин асырады.

АРМАТУРА ЦЕМЕНТ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Армоцементные

конструкции – Арматура-ланган цементли конструкциялар жиңишке арматуралы сымнан тығыз тоқылып яки кепсерленген торлардан исленген жуқа дийўаллы бетонлы конструкция.

АРХИВОЛЬТ – Архивольт – Архивольт арка типиндеги кеңисликтің

жоқарғы ярым доға тәрәпин декоратив безеў. Архивольт имараттың фасад, интерьер терезе, есик яки дийўал бетинде шырайлы көринис бериўи себепли гипс яки полимер материалдан исленеди.

АРХИПЕЛАГ – Архипелаг – Архипелаг бир-бирине жакын жайласкан

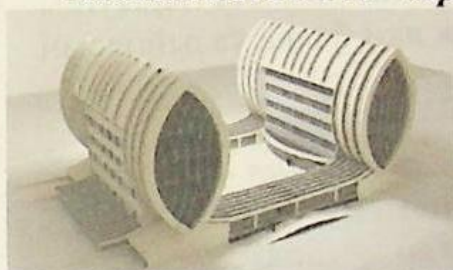
кишкене атаулардың топары. Сүүретте: Дубайда архипалаг усылында жасалма атаулар исленип курылған Ал-Бурж мийманханасы.

АРХИТЕКТОНИКА – Архитектоника – Архитектоника

архитектуралык мәніси бойынша бөлшекленген затлардың өзара кесилисип бириккен жағдайда бир пүтин болып куралыуы.

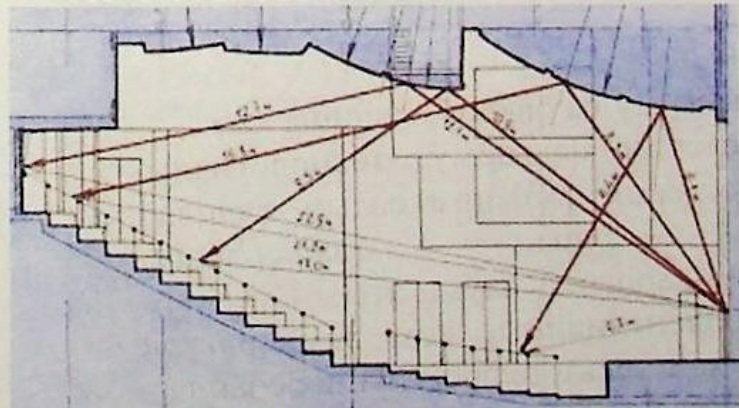
АРХИТЕКТУРА – Архитектура – Архитектура (лат. курыушы,

архитектор) - инсанлардың жасауы хэм ислеуи ушын зэрүрли жағдайда этирапындағы кеңисликке байланыскан жағдайда имарат хэм иншаатларды жаратыуды, сулыулық нызамына мууапык иске асыруу өнери; Имарат хэм иншаатлар бой тиклеместен алдын жойбарлау баскышы улыума көлемли шешим, имараттың улыума планластырылыуы кабатлар планы хэм кыркымының фасады, интерьери, бас планы сызылмаларда орынланады. Архитектура курылысында живопись, графика, декоративлик өнер шығармалары қолланылады.

АРХИТЕКТУРА АКУСТИКАСЫ – Архитектурная акустика –

Архитектура акустикасы – акустиканың бөлмелердеги дауыслар процесин үйренетуғын бөлим. Тамаша көрсетилетуғын иншаатлар, вокзал, аэропорт, шауқым шығарып ислейтуғын агрегатлы санаат имаратларында иске асырылады.

АРХИТЕКТУРА КОМПОЗИЦИЯСИ – *Архитектурная композиция*

– **Архитектура композициясы** имараттың яки ансамбльдің идеялық көринисли мазмұнына, конструктив қасиетлеріне хәм ұазыйпасына қарап жаратылыўында қолланылатуғын нызамларын (бирлик, уқсаслық, сәйкеслик, тектоника, өлшем, масштаблылық, рен, нағыс ҳ.т.б.) баянлайтуғын илимий пән.

АРХИТРАВ – *Архитрав* – Архитрав архитектуралық ордердеги

антаблементтиң горизонталь үш бөлими карниз, фриз ең төменги бөлими архитрав сүтин капителинің үстінде жайласқан конструктив элемент. Архитрав сүтин үстин бастырыўшы шарқыраўық яки балка ұазыйпасын орынлайды.

АСБЕСТ-ЦЕМЕНТ БУЮМЛАР – *Асбестоцементные изделия* –

Асбест-цемент буйымлары – листли (шифер) хәм трубалы түрлерге бөлинеди. Асбест-цемент буйымлары металл труба сыяқлы тат баспайды.

АСБЕСТ-ЦЕМЕНТ КОНСТРУКЦИЯЛАР – *Асбестоцементные*

конструкции – Асбест-цемент конструкциялар каркаслар хәм листли ыссылық изоляциясы материалларынан таярланатуғын конструкция. Сүўретте: асбест-цемент конструкциялық панелден исленген турак жай имараты.

АСБОБ – *Прибор* – Әсбап ислеп шығарыўды бақлаў, машина хәм

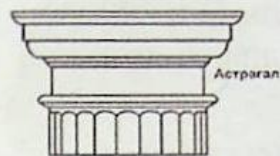
үскенелерди басқарыў, технологиялық процесслерди тәртипге салыў, есаплаў, санаў ушын мөлшерленген қурылмалардың улыўма аты. Сүўретте: ойлы-бәлентликти хәм температура, ўақыт, ығаллықты көрсетиўши әсбаплар.

АССИММЕТРИЯ – *Ассиметрия* – **Ассиметрия** симметриясыздық,

симметрияның жоқлығы ямаса бузылуы. Заманағой архитектурада ең көп тарқалған усыл бұл ассиметриялық композициялар. Сүўретте: имараттың фасад тәрeпиндеги терезелердин ассиметриялық көриниси.

АСТРАГАЛ – *Астрагал* – **Астрагал** (Франц. astragale, грек astragalos

– мойын омыртқасы) ордер архитектурасындағы курамалы профили деталь.

Дастық (подушка) пенен бирикпесинен ибарат. Сүтин денесининг капитель менен бирикпесин пайда ететуғын дастық *астрагал* деп аталады.

АСФАЛЬТ – *Асфальт* – **Асфальт** (Грек. asphaltos – таў смоласы)

курылыс материалы; қара майға (битум) майда минерал толықтырыўшылар қосылып таярланады. Асфальттың табиғый хәм жасалма түрлери бар. Жол хәм тротуарлардың асты яки жер бети тегисленип, шебень материалы жайылып хәм арнаулы механизм менен тығызланғаннан кейин асфальтланады.

АСФАЛЬТ-БЕТОН – *Асфальтобетон* – **Асфальт бетоны** шебень

тас, кум, минерал күкинлер хәм бетон араласпасынан ибарат курылыс материалы. Автомобиль жолларына, санаат имаратларының полларына, төбелерге төсеў х.т.б. ушын пайдаланылады.

АТРИЙ, АТРИУМ – *Атрий, атриум* – **Атрий, атриум** әйемги

греклер хәм римликлер үйлерининг орталық бөлиминде жайласқан хәм үйдин барлық бөлмелерине байланысқан жабық түрдеги ишки шарбақ. Атриум орайында бассейн, оның үстине жамғыр суўлары ағып түсетуғын тесик орнатылған.

АТТИК – *Аттик* – Аттик имараттың триумфлы аркасының

жоқарысына, дийуалдың карнизине қойылатуғын өз алдына дийуалша. Аттик рельефли яки жазылған көринисте иске асырылып, архитектуралық дыққатлықты имарат ортасына жәмлеген болып, бул стиль ең дәслеп әйемги Римде қолланылған.

АЦЕТОН – *Ацетон* – Ацетон органикалық бирикпе, реңсиз сұйықлық.

Биринши мәрте ацетон 1595-жылы немец химиги тәрөпинен пайда болды. Қурылыс жұмысларында көбирек пайдаланылады. Дүнья жүзинде 7 млн. тонна ацетон ислеп шығарылмақта.

АЭРОГРАФ – *Аэрограф* – Аэрограф (Аэро...хэм...граф) плакатлар,

театр декорациялары, фото негативти ретушлау, иллюстрациялау х.т.б. таярлау процесинде сұйық бояуды қысылған хауа менен қағаз, гезлеме сыртына бүркіп беретугын әсбап.

АЭРОПОЕЗД – *Аэропоезд* – Аэропоезд турбовинт двигателли

дөңгелексиз поезд. Тезлиги 400 км.ден жоқары. Аэропоезд таяныш сырты жанында пайда болатугын хауа дастығы жәрдемінде монорельсте хәрөкетленеди.

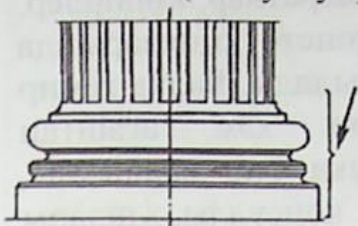
-Б-

БАГЕТ – *Багет* – Багет рама және карниз ислеу ушын керекли ағаш.

Сүүрет яки портрет, плакатлардың шетки төрт тәрөпин қоршап туруйшы рама сыпатында қолланылады. материалы ағаш хэм бояу менен сырланады.

БАЗА (Пойустун) – База – База (Франц. base, грек. basis) Архитектурада

база - сүтин яки пилястердин төменги тәрәпиндеги таяныш бөлими.

БАЗАЛЫТ – Базальт – Базальт вулкан сыяклы қайнап шыққан тау

таслары. Базальтдан ыссылықты сақлаушы минераллы пахта хәм арматура х.т.б. исленеди. Тығызлығы (2,60—3,10 г/см³). Базальт атмосфералық басымға шыдамлы болғанлығы себепли имарат сыртларына көбирек қолланылады.

БАЗИЛИКА – Базилика – Базилика грекше патша үйи. Афинада

имарат жобасы тууры муйешли имараттың ишки тәрәпи узыны бойына бир неше сүтин хәм столбалар жыйындысы тақ санлы болып, қурылып бир-бири менен аркалы элементлер менен тутасып, ортадағы неф жоқарысы терезе менен жактыландырылады хәм пәтикке шекемги аралық бир мазмунлы композицияны пайда етеди.

БАЛДАХИН – Балдахин – Балдахин - саялы шертек. Бул усылда

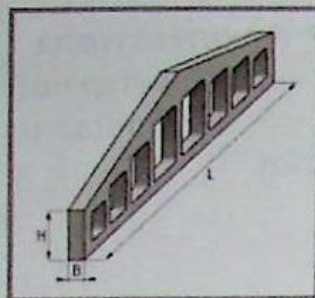
қозғалмас тас, ағаш, металл материалларынан исленген сүтинлердин жоқарғы ушына үстине беккемлениуши архитектуралық миллий орнаментли безеулер иске асырылып тийкарғы жәмийетлик орынларға қурылады. Ташкент қаласындағы Алишер Наўайы естелигиниң жоқарысына орнатылған миллий орнаментли саялы шертек.

БАЛКАЛИ КҮПРИК – Балочный мост – Балкалы көпир салмақ

түсиуши конструкциялары балка яки балкалы фермалардан ибарат аралықлы көпир. Еки таянышқа таянатуғын балкалы эпиуайы, үш хәм оннан артық таянышларға таянатуғын көп аралықлы болады. Балкалы көпирлер пролёты полат темир бетон хәм ағаштан исленеди.

БАЛКА – Балка – Балка (Голл. balk), балка – бөрене, арқалық ийилиуге

ислейтуғын, имаратлар, көпірлер, эстакадалар конструкцияларында көптеп қолланылады. Балка темір бетон, металл хәм ағаштан жасалады. Балка бір аралықлы, екі аралықлы, консоллы, ушлары илдирилген, қыркылған, пүтин; көлденең кесими формасына қарап туұры төрт мүйешли, таврлы, қос таврлы, қуты сыяқлы х.т.б. түрлері бар.

БАЛКОН ЭШИК БЛОГИ – Балконный дверной блок – Балкон есик

блоги айналы есик полотносына хәм коробкаға ийе, жақтылықты жақсы өткізиуши конструкция. Бул есик арқалы бөлмеден балконға өтиуге болады.

БАЛЮСТРАДА – Балюстрада – Балюстрада (франц. balustrade.

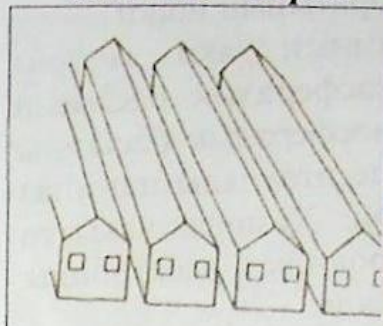
қоршаушы) – миніу текшеси, терраса, сыпа, балкон, төбе конструкциясының шетінде қоршаушы ұазыйпасын атқарады. Материалы ағаш, тас, металл формасындағы кишкене колонналар (балясин)дан ибарат.

БАЛЯСИНА – Балясины – Балясина балкон, терраса, жоқарғы

қабатқа көтерілиуши зәңгинің қаптал ернектегі периласын беккемлеуши вертикал тирепбердинің бір данасы балясина делинеди. Архитектурада балясиналар сүдин сыпатында вертикал формалы элемент болып материалы ағаштан, тастан, металлдан, мрамордан таярланады.

БАРАК – Барак – Барак ұақытша қурылыс. Бул усылдағы дәслепки

имарат қурылысы бизиң эрамыздан алдын римли легионерлер ушын қурылған қорған (барак) болған. XX әсирдиң орталарында барак типиндеги турак жайлар қурылысы иске асырылған.

БАРДОЛИН – Бардолин – Бардолин қарамайға сиңдирилген пахта-

шийшели прессленген черепица. Қурылыста жайдың төбесине яки шифер орнына қолланылатуғын беккем, ийилгиш хәм отқа шыдамлы қәсийетке ийе материал. Пайдаланыў мүддети кеминде 30 жыл монтажлаў ұақтында тегис материалдың бетине жабыстырылып, артықша жерин пышак пенен кесийге болады.

БАРОГРАФ – Барограф – Барограф қурылыста имараттын ишки

тәрепиндеги микроиклымды яки сыртқы тәрепиндеги ықлымның имаратқа тәсирин анықлаў мақсетинде хаўаның басымының өзгериўин өзи арнаўлы қағазға үзликсиз хәрекетте жазып алатуғын кишкене көшпели әсба.

БАРОККО – Барокко – Барокко XVI-XVIII – әсирлердеги көркемлик

стиль. Ол өзиниң контрастлығы, формалардың бөрттирилип ойнақылығы, нағыслы көринислердиң хәрекетшендиги менен ажыралып турады. Классикалық форма хәм мотиви декорларға бай, курамалы композиция болып перспективалық хәм кеңисликтеги көриниске шеберликлер қолланылады. Сүүретте: баракко стилинде 1667 жылы Рим қаласында қурылған имарат фасады. Барокко усылында безелген бөлмениң ишки көриниси.

БАРОМЕТР – *Барометр* – **Барометр** курылыс имаратының ишки

тәрәпиндеги микро ықлымның яки имарат сыртындағы ықлымның атмосфералық басымын өлшеу әспабы. Биринши атмосфералық басымды анықлаушы әспап XVII әсирде италиялы илимпаз Э. Торричелли ислеп шыққан. Хәзирги ўақытта суйықлықлы, сынаплы, онероидлы, электронлы барометр түрлери қолланылмақта.

БАСТИОН – *Бастсион* – **Бастсион** әскерий қорғаныў. Бастсион бул хәр

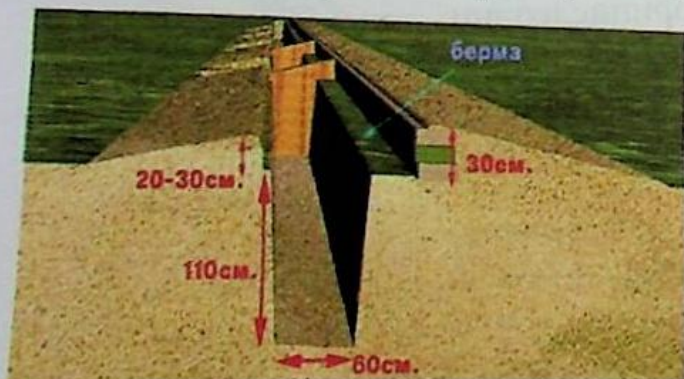
бир қала яки қалашалардың кәуипсизлиги ушын пайдаланатуғын әййемги дийўаллы қорғаныў усылы. Сүүретте: Бастсион стилиндеги Хийўада курылған Акчи-баба қорғаны.

БЕЛЬВЕДЕР – *Бельведер* – **Бельведер** италиянша шырайлы көринис

деп аталып имараттың жобадағы көриниси шеңберли формада болып, имараттың төбесиндеги гүмбездің жоқарысына курылатуғын архитектуралық конструкция. Бельведердің ени бийиклигине алтын кесим шешиминде қолланып декоратив қапламалар қолланылады.

БЕРМА – *Берма* – **Берма** (Поляк, *berma*. нем/*Bergma*) гидротехника

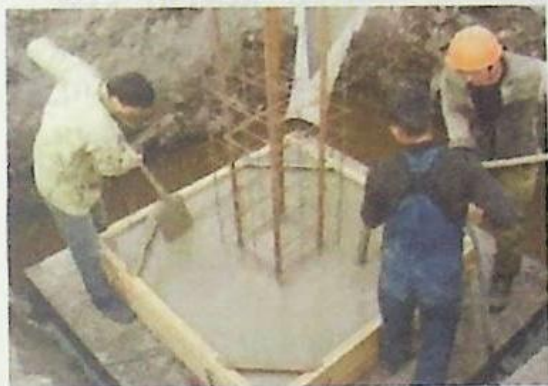
иншаатларының сыртын беккемлеўге, олардан пайдаланыўды қолайластырыўға мүмкиншилик беретугын топырақ хәм тас тарнаўлар (плотина), каналлар, беккемленген қырғақлар, карьер, шуқырлықлар (котлован) қыялығындағы горизонталь майдан.

БЕТОН – Бетон – Бетон (Лат – bitumen таў смоласы) курылыс

материалы аорганикалык байланыстырыўшы (цементли, гипсли, силикатлы, отка шыдам бериўши х.т.б.) хэм органик (асфальт-бетон, полимер-бетон) бетонлар болады. Көлеми хэм тығызлығы (кг/м^3) белгиленеди. Жүдә аўыр бетон (2500 ден артык), аўыр бетон (1800-2500), жеңил бетон (500-1800), жүдә жеңил бетон (500ден киши) түрлери бар.

БЕТОН ИШЛАРИ – Бетонные работы – Бетон жумыслары монолит

бетон хэм темир бетон конструкцияларды цементли бетоннан курыўда орынланатуғын жумыслар төмендегилерди өз ишине алады; бетон араласпасын таярлаў, оны курылыс майданшасына жеткериў, араласпаны пайдаланыў орнына узатыў, қәлип (опалубка)ға салып жайыў хэм тығызлаў х.т.б.

БЕТОН КОНСТРУКЦИЯЛАР ВА БУЮМЛАР – Бетонные

конструкции и изделия – Бетон конструкциялар хэм буйымлар имаратлар хэм иншаатлардың арматурасыз яки арматураланған бетоннан исленген элементлер. Бетонның созылыўға беккемлиги төмен болғаны хэм қысылыўға жақсы ислегени ушын көбирек фундаментлер, дийўал блоклары гидротехника иншаат элементлери, сүтинлер, гүмбезлер, көпир таянышлары, жол хэм тротуарларға төселетуғын плиталар таярланады.

БЕТОН НАСОСИ – Бетононасос – Бетон насос бетон араласпасын

белгили бир аралықтағы салынатуғын орынға трубаларда жеткерип беретугын машина. Хәзирги ўақытта курылыста бетон араласпасын горизонталь бойынша 300 метрге, вертикаль бойынша 40 метр аралыққа 40 м^3 ға дейин жеткизип беретугын бетон насослы механизмли машиналар қолланылмақта.

БЕТОНЁТҚИЗГИЧ – Бетоноукладчик – Бетон жайыўшы

жол хәм аэродром майданларына бетон араласпасын жайыў, дозалаў, тығызлаў, сырты менен шетлерине ислеў бериў жумысларын орынлайтуғын өзи жүрер жол курылысы машинасы. Жатқызылатуғын бетон араласпасы полосаның кеңлиги 3,5-7 м, саатына 40-50 м³ бетон араласпасы жатқызылады.

БЕТОНҚОРГИЧ – Бетоносмеситель – Бетон араластырғыш

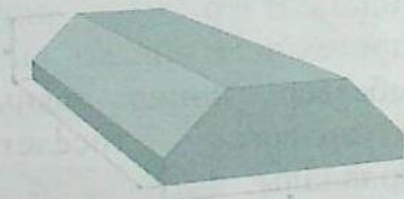
бетон араласпасын пайда етиўшилери (цемент, қум, шебень, суў) механик тәризде араластырып, бетон араласпасын циклик үзликсиз таярлайтуғын көшпели хәм стационар машина.

БИОТЕКТУРА – Биотектура – Биотектура

архитектураның бир бөлими болып курылыўшы объект пенен қоршаўшы этирапты есапқа алып, курылыс материалын қолланып жергиликли тәбият пенен байланыстырыў. Сүүретте: паркте жайласқан саялы дем алыў орнын курыўда архитектуралық конструкция менен өсимликтің байланысыўы.

БЛОК – Блок – Блок (англ. block) – Курылыста бетон блок имараттың

тийкарғы конструктив монтаж элементи. Бундай блок элементлерди монтажлаўда жүк көтериўши кранлардан пайдаланылады.

БОЛАЛАР ХОНАСИ – Детская комната – Балалар бөлмеси

шаңарақтағы балаларға мөлшерленип кеминде 10м² болыўы керек. Бөлмеде балалардың уйқылаўына, ойнаўына, сабақ таярлаўына қолайлықлар болыўы керек. Бөлме иши реңдли көринисте болыўы керек.

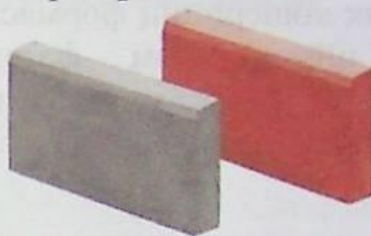
БОЛОХОНА – Мансарда – Мансарда 1600 жылдың орталарында

Мансарда

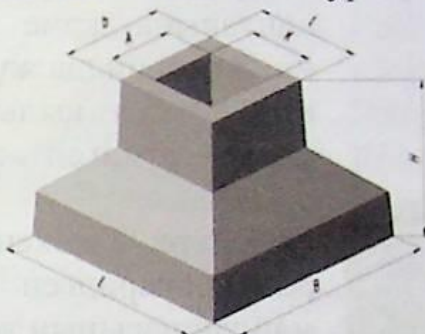
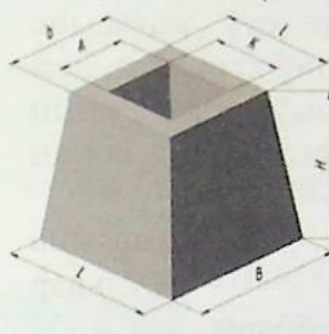
француз пуқарасы Франсуа Мансар жерди үнемли пайдаланыў мақсетинде өз үйиниң жоқарғы бастырмасы менен төбеси (шифер) арасындағы бослықты (чердак) қабат сыпатында пайдаланған. Нәтийжеде, имарат қабатын дөретиўшиси сыпатында оның атына қойылған.

БОРДЮРЛИ ТОШ – Бордюрный камен – Бордюрни тас қурылыс

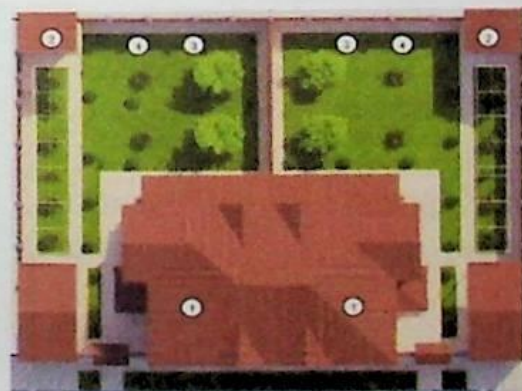
жумысларында асфальт яки бетонлы жол хәм тротуар ернеклерине қойылатуғын реңли хәм реңсиз бетонлы тас.

БОШМОҚ – Башмак – Башмак қурылыста каркаслы конструкцияда

сүтинниң төменги ушына кийдирилетуғын темир бетонлы фундаменттиң полатлы ойығы. Сүүретте: сүтинниң кийдирилиўине тийкарланған стакан типиндеги темир-бетонлы башмак.

БОШ ПЛАН – Генеральный план – Бас план 1) Имараттың төбеден

көриниси жойбарының керекли бөлимлериниң бири; қурылыс аймағын тегислеў, абаданластырыў хәм имаратлар, иншаатлар, транспорт коммуникациялары, инженерлик тармақларын жайластырыў хожалық хәм хызмет көрсетиў системаларын шөлкемлестириў. Сондай-ақ, кәрханаларды санаат районларына жайластырыў мәселелерин шешиўде тийисли мағлыўматларды өз ишине алады хәм графикалық тәрәптән қағазда сүүретленеди; 2) Қаланы раўажландырыў, сондай-ақ, реконструкциялаў (ески қалаларға тийисли) перспективалық (бир неше жылға мөлшерленген) планы. Сүүретте: Ташкент Сити хәм аўыллық үлги сыпатындағы турак жайдың бас планының көриниси.

БОШ ПУДРАТЧИ – Генеральный подрядчик – Бас подрядчик шартнамаға муъапық өз жуъапкершилигине қандай да бир объектке тийисли барлық қурылыс жұмыстары жүклетилетуғын подрядшы қурылыс шөлкеми. Айырым жұмыстарда басқа подрядчик шөлкемлер – жәрдемши подрядчиклер орынлайды, лекин буйыртпашы алдында барлық жұмыстардың орынланыуына бас подрядчик жуъап береді.

БРУС – Брус – Брус қурылыс механикасында көлденең кесимнің геометрик өлшемлери узынлығына салыстырғанда киши болған төрт қырлы тегис жонылған ағаш. Геометрик көшериниң формасына қарап, тегис (туұры, сынық, иймек) хәм фазалық бруслар болады. Қалыңлығы 100мм ге шекем, ени қалыңлығынан 2 мәртеден аспайтуғын брус брусша делинеди.

БУЛЬВАР – Бульвар – Бульвар көшелердин қаптал тәрәпи ямаса еки қапталына және де суў жағасына инсанлар пияда жүриў хәрекети, дем алыуы хәм қыдырыулары ушын пайда етилген көгалландырылған орын. Сүүретте: Ташкент Сити аймағына режелестирилген бульвар майданшасының жойбары.

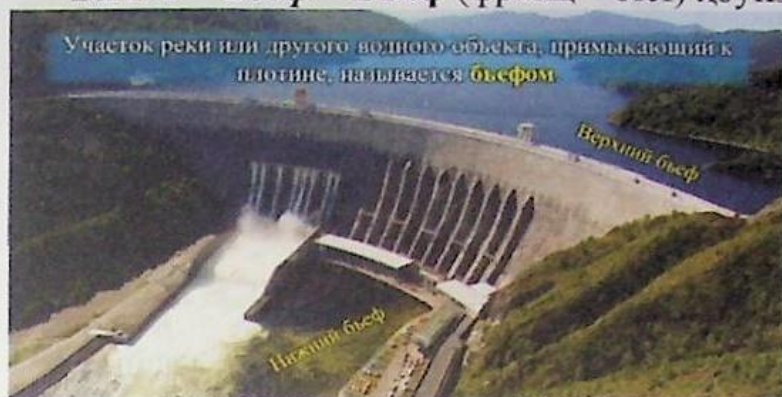

БУЛЬДОЗЕР – Бульдозер – Бульдозер (ингл. bulldozer – ири бөлеклерди майдалау) грунтты кесетуғын, 200 м ге шекем аралыққа ысыратуғын, тегислейтуғын, шуқырларды толтыратуғын, қурылыстағы таярлық ислерине колланылатуғын гусеницалы яки дөңгелекли тракторға ямаса тягачқа орнатып ислетилетуғын алынбалы үскене.

БУНКЕР – Бункер – Бункер жер астына исленген имарат хәм гәлле салы, бийдай дәнлерин сақлаушы көлемли үлкен жабық ыдыс. Қурылыс материалы ағаш, темирбетон хәм металлдан исленеди. Сүүретте: 1-жер астына исленген инсан қәуіпсизлигин тәмийинлеуши бункер, 2-дән сақлаушы бункер.

ББЕФ – Бьеф – Бьеф (франц – bief) хэўиз, дэрья яки каналдың

гидротехника иншаатларына (тарнаў, шлюз, ГЭС х.т.б.) тутасқан бөлеги. *Жоқарғы бьеф* (ағыс бойынша гидротехника иншааттан жоқарыда жайласқан) хәм *төменги бьеф* (төменде жайласқан) түрлери болады.

БЮСТ – Бюст – Бюст сүүретлеў (өнеринде адамның басынан

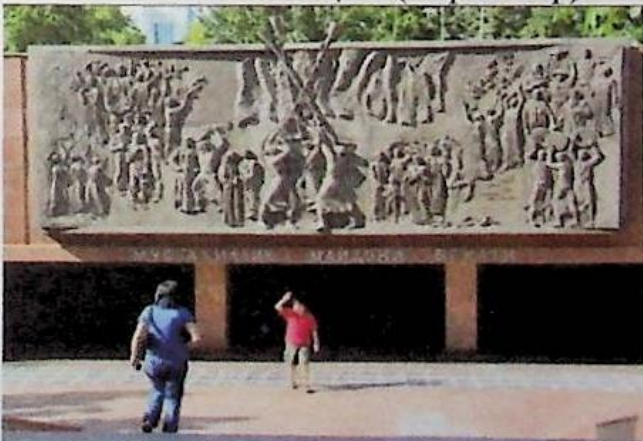
көкирегине дейинги көринисин сүүретлейтуғын мүсин). Соғылатуғын материалы металл, тас, ағаш, сүйек х.т.б. Сүүретте: 1959-1983 жылларда Өзбекстан Республикасын басқарған мәмлекетлик ғайраткер Шараф Рашидов бюсти Жиззақ ўэлаяты Шараф Рашидов районында орнатылған.

БЎЁҚЧИЛИК ИШЛАРИ – Малярные работы – Бояўшылык

жумыслары имарат хәм иншаатлар конструкциялары сыртларына бояў жағыў. Бояў жумысларына жумыс исленетуғын беттиң сыртын тазалаў хәм тегислеў, жарықларды питеў, алифлеў, майлаў, тегислеў, шпатлёвкалаў, грунтлаў, бояў хәм ақырғы ислеў бериў.

БЎРТМА НАҚШ (Барельеф) – Барельеф – Барельеф дийўалдың яки

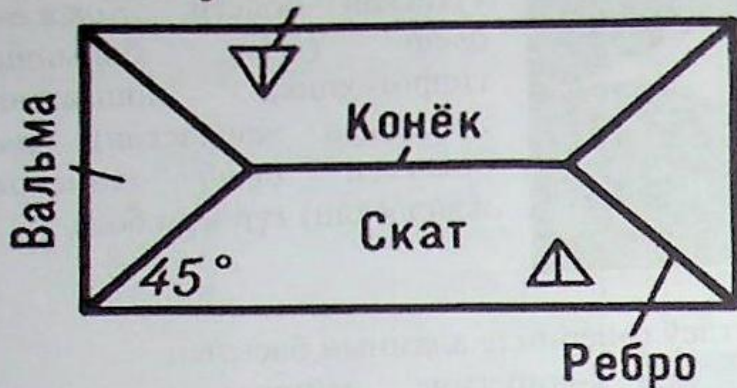

жалпак қурылыс материалдың бетине түсирилген скульптуралык яки бөртпели сүүрет. Бөртпели көринислер ойлы-бийикли тас, полимер яки металлдан бөрттирилип қандай да бир композициялық образ жаратылады. Сүүретте: Ташкент қаласындағы метроның "Ғәрезсизлик майданы" бәндиргесиндеги барельеф.

-В-

ВАЛЬМАЛЫ ТОМ – Вальмовая крыша – Вальмалы төбе имараттың

Слуховое окно

үш яки төрт қыялықлы шифрлы төбенің шеткі тәрәпинде жайласқан төбесі, яки шифрланған үшмүйешли қыялық.

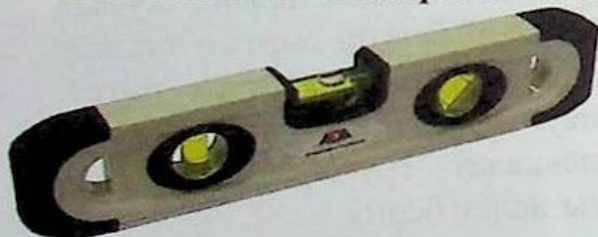
Вальмада үшмүйешли қыялық конёкдан карнизге дейінгі аралықты өзіне қамтыу керек. Егер вальма карнизге дейін жетпесе ярым вальмалы төбе делинеді.

ВАНТ ЁПИЛМАСИ – Вантовые покрытие – Вантлы бастырма бул

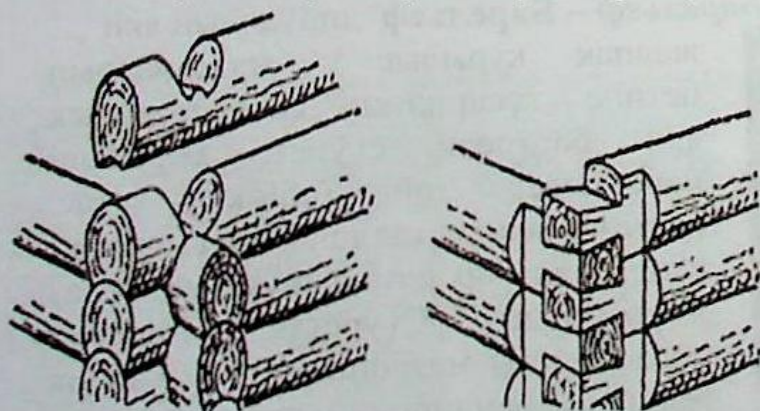
үлкен аралықлы имаратлар ушын қолайлы болып келеді. Заманағөй кең көлемли имаратларға вантлы бастырмалар қолланылмақта. Сүүретте: Японияның Токио қаласында қурылған вантлы бастырмалы Олимпиада стадионы. (арх.Кензо Танге)

ВАТЕРПАС – Ватерпас – Ватерпас (голл.weterpas) – жер тегислеу

жұмыслары, усташылық х.т.б. горизонталлықты тексеріу аз қыялықлы мүйешлерди өлшеу ушын қолланылатуғын әсбап.

ВЕНЕЦ(ёгош ғулаларни бириктириш) – **Венец – Венец** бир неше бөрен

ағашларды үсти-үстине горизонтал жағдайда қойылып ушларын ярым доға яки төрт мүйешли етип ойылады. Орта тәрәплерінде саңлақ болмауы ушын тегисленеди. Нәтийжеде ағаш конструкциялы беккем дийуал пайда болады.

ВЕНТИЛЬ – *Вентиль* – **Вентиль** - (нем. Ventil – клапан), *трубаларда* –

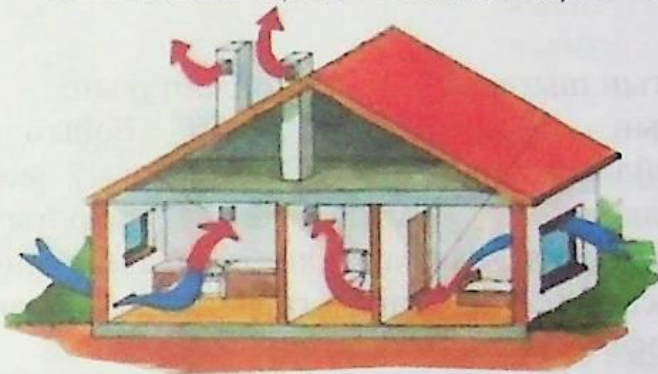
трубалардың белгили бир бөлиминде қосып-ажыратып туратуғын, сондай-ақ трубада хәрекетлениўши суйықлық, газ яки суў бериў муғдарын ашып-жаўып ретлестиретуғын эсбап.

ВЕНТИЛЯТОР – *Вентилятор* – **Вентилятор** - (Ventilo – желпиймен,

үплеймен) имараттағы бөлмелерди самаллатыў, аэроараласпаларын трубалардан узатыўда хаўа ямаса басқа газларды айдаў ушын артықша басым пайда ететуғын қурылма. Көбинесе электр энергиясы жәрдеминде ислеўге байланысly қылып асхана, хәжетхана бөлмелериниң жоқарғы тәрәпине орнатылады.

ВЕНТИЛЯЦИЯ – *Вентиляция* – **Вентиляция** (лат. ventilatio

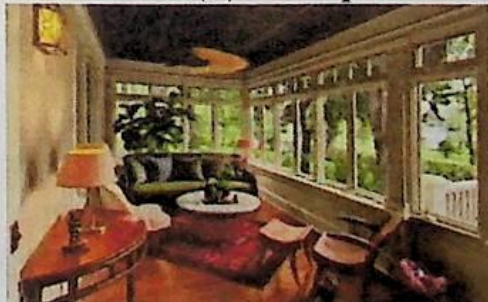
-самаллатыў) хәр бир бөлмеде хаўаның алмасыўы, унамлы тәбийғый микроқлымды пайда етиў ушын хаўа тазалығын тәмийинлеўге тийкарланған конструктив система. Сүүретте: бөлме ишиндеги хаўаның вентиляциялық усылда таралыўы.

ВЕЛОСИПЕД КРАН - *Велосипедный кран* - **Велосипед кран**

сүтинге орнатылған айланыўшы стрелалы көтериў краны. Кран сүтини рельсте хәрекетленетуғын 2 яки 4 дөңгелекли арбаға беккемленген. Сүтинниң жоқарғы бөлимин еки балкадағы ролик услап турады. Жүкти 10 т.ға дейин көтерип, стреласының кулашы 3-7 м.ге жетеди.

ВЕРАНДА – *Веранда* – **Веранда** хәўлиси бар үйлерде хәм дачада

қосымша имаратқа бириктирилип салынған сыртқы дийўалы айна менен қапланған ысытыў үскенеси менен тәмийинленбеген жазғы бөлме. Веранда Өзбекстанның арқа районларында жазғы әйўан сыпатында бәхәр, жаз хәм гүз мәўсимлеринде пайдаланыў ушын көбирек қурылады.

ВЕРМИКУЛИТ – Вермикулит (вспученный) – Вермикулит

(исирилген) тау жынысы болып отқа 1000 градусқа дейін күйдирип көлемін 25 мәртеге шекем үлкейеді хәм көринісі гүмис яки алтын түрдегі жеңіл майда тесиклі ийіссіз қурылыс материалына айланады. Нәтиьжеде, бул материал қурылыста вермикулитли бетонға, декоратив сыбауға, ыссы-сууық өткізбеуші қатламға пайдаланылады.

ВЕРСТАК – Верстак – Верстак - (нем. Werkstatt – устахана), үскене –

слесарлық, усташылық жұмыстарын орындауға тийкарланған жұмыс столы. Столға бир неше механикалық қураллар беккемленип жұмыс ислеу өнімдарлығын арттырылыуына қолайлықлар, жаратылады.

ВЕРФЬ – Верфь – Верфь кеме соғып шығаратуғын хәм оңлайтуғын

орын. Океан яки теңиз бойында жайласқан қалалардың кеме соғыу яки оңлауда қолайлылық жаратыу мақсетинде океан яки теңиз бойына жасалма кемениң габаритине қарап верфь қурылады.

ВЕСТИБЮЛЬ – Вестибюль – Вестибюль имаратқа кирер ауыздағы

үлкен бөлме. Вестибюлларда көбинесе гардероблар орнатылады. Егер гардероблы болған жағдайда тамашағөй залдың адам сыйымлығына қарап вестибюль ушын хәр бир адамға 0,25-0,4м² майдан ажыратылады.

ВИАДУК – Виадук – Виадук - (лат. viaduc – жол хәм via-өткіземең)

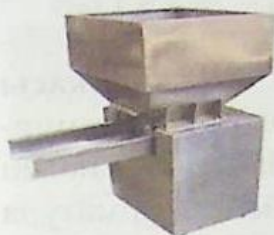
терең жар яки тау жыраларынан өткерилген көпір; жар яки жыраны толтырыу техника хәм экономикалық тәрептен мақсетке мууапық болмағанда виадук қурылады. Қурылыу конструкциясы балка яки арка түринде темир бетон, металл, тастан исленеди.

ВИБРАТОР – *Вибратор* – Вибратор – (лат. *bivro* – тербетемен)

тербелиў хәрекетин дәрететуғын әсбап – курылыста грунт хәм бетон араласпасын тығызлаў, конструкция, әсбап хәм аппаратлардың тербелиўге турғынлығын сынаў х.т.б. ларда қолланылады.

ВИБРАЦИОН КОНВЕЙЕР – *Вибрационный конвейер* – Вибрациялык конвейер

шашылыўшы хәм майда материаллар, заготовка хәм детальларды 0,5 ден 100 м ге шекем аралыққа горизонтал, қыя хәм вертикал бағдарда тербелиў (вибрация) тәсиринде жылысатуғын транспорт наўасы яки труба. Завод (автомат линия), дигирман, шахта, курылыс х.т.б. ларда қолланылады.

ВИБРАБОЛҒА – *Вибромолоток* – Вибрабалға - соққы менен

ислейтуғын әсбап. Массасының жылжыў тезлиги үлкен болып, соққы жийилиги 1 минутта 6000 соққы бериўге ийе. Әдетте пневматик хәрекетлениўши болады. Вибробалға түрлерине майдалаў, шөккишлеп қағыў, пневматик кесиў балғалары, тығызлағыш х.т.б лар киреди.

ВИБРОЎЙ ЁРДАМИДА ЭРИТИБ ЁПИШТИРИШ – *Вибродуговая*

***наплавка* – Вибродоға жәрдемінде еритип жабыстырыў** вибрацияланып ериўши электрод (мыс. полат сым) пенен сыртларды жабыстырыў; кепсерлеўдин бир түри. Бул усыл, көшер, вал, гидротурбина пәриклері полат детальларын оңлаўда, сондай-ақ реңли металлар хәм еритпелерден полат, шойын буйымларына еритип жабыстырыўда қолланылады.

ВИБРОМЕТР – *Виброметр* – Виброметр - (лат. *vivro*-тербелемен хәм...

метр) – тербелиўши (вибрацияланыўшы) денелердин жылжыўын өлшейтуғын әсбап. В.10 Гц ден 20 кГц хәм оннанда артық частотада 0,1мм ден 1м ге дейин жылжыўын өлшейди. Түрли курылмалар вибрациясын өлшеўде сейсмология хәм геофизикада қолланылады.

ВИБРОПЛИТА – Виброплита – Виброплита вибрациялық тығызлау

машинасының жұмыс органы
яки жабысып бирикпейтуғын
грунтлар, щебень-тас
материаллар х.т.б.
тығызлайтуғын гәрезсиз
вибрациялық курылма.

ВИБРОПРОКАТЛАШ УСТАНОВКАСИ – Вибропрокатная

установка – Вибропрокатлау установкасы
вибропрокатлау усылы менен ири өлшемли темир-
бетон конструкциялар хәм буйымлар ислеп
шығарылатуғын агрегат. Жумыс ўазыйпасы; арматура
каркасларын таклау, бетон араласпаларын узатыу хәм
тығызлау, ыссылык пенен ислеу бериу хәм де таяр
буйымларды кәлиптен автомат түрде ажыратыу.

ВИБРОТЎҚМОҚ – Вибромолот – Виброшөккиш соққы хәм

вибрацияның биргеликтеги тәсиринде грунтка
казық, шпунт, труба х.т.б.ларды қағатуғын,
сондай-ақ, музлаған материалларды
жумсартатуғын грунтларды тығызлайтуғын соққы
бериуши вибрациялық машина.

ВИЛЛА – Вилла – Вилла қала сыртына салынған бағ-шарбақлы жай.

Биринши вилла әййемги Римде эрамыздан II
әсир алдын пайда болған. Хәзирги ўақытта қала
турғынларының хожалығы менен дем алыу
мақсетинде, көбинесе жазда пайдаланылатуғын қала
сыртына салынған бағлы турар жай (дача).

ВИМПЕРГ – Вимперг – Вимперг готикалық имаратқа кириуши

порталының хәм терезе
кеңислигиниң жоқарысын
жуумақлаушы фронтон
сыпатында ушлы конструкция.
Вимпергге тийисли үшмүйешли
майданша рельефли резбалы
усылларда тас, полимер, металл
материалларынан заманагөй
архитектуралық безеулерде
қолланылады.

ВИНТЛИ УЗАТМА – Винтовая передача – Винтли узатпа көшерлер

арасы 90^0 лы бир тегисликде жатпай, мүйөш жасап кесилисүүшү винт, дөнгөлекли тисли узаткыш. Винтли узаткыш тез желинеди, соңу ушун ол, тийкарынан, эсбаптардың кинематик жуплыктарында колланылады.

ВИТРАЖ – Витраж – Витраж бул ренгли айнада хәр кыйлы көринис

беріу. Ислениу орынлары көбинесе мәдениет сарайларындағы үлкөн аўкатланыу залларында, холлда х.т.б. бөлме ишлериндеги дийуалларға ямаса дийуал сыпатында колланылады. Витражда колланылған сүүретлер имараттын пайдаланыу орнына карап хәр кыйлы композициялык мәнисти беріу керек.

ВИТРИНА – Витрина – Витрина – көргизбе (дүкандагы). Дүкан

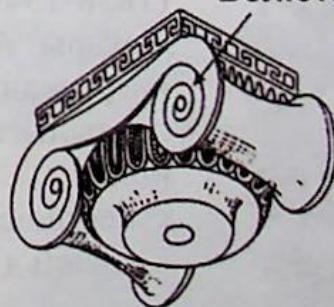
сыртына өзинин сатылатуғын өнімлерин көргизбе сыпатында көше тәрепке яки музей, көргизбе залларында зәрүрли көргизбеге ийе буйымларды айна менен қаптанған ҳалда қойылады.

ВОДОПРОВОД ТАРМОҒИ – Водопроводная сеть – Суу жеткизип

беріу тармағы сууды қала яки аўыл ишиндеги хәр бир имаратқа зәрүрликке байланыслы хәр кыйлы диаметрге ийе металл трубада жеткизип беріу тармағы.

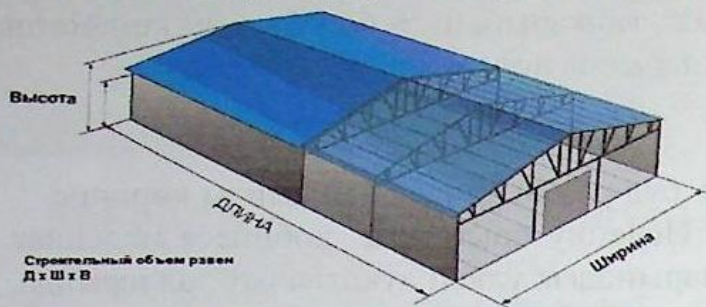
ВОЛЮТА – Волюта – Волюта орайдан сыртқа спираллы айланба

Волюта тәриздеги архитектуралық мотив. Волюта бронза эсиринен баслап имарат сүтининин жоқарғы тәрепиндеги ионикалық, коринф хәм композитли капительдің тийкаргы бөлими.

-Г-

ГАБАРИТ (Чегара) – *Габарит* – **Габарит** - (франц. gabarit) предмет,

иншаат, имарат хэм курылмалардың сыртқы шегаралық келбети. Имарат яки предметтиң узыны, ени хэм бийиклигиниң жыйындысы имарат көлемин яки габаритин анықлап береді.

ГАБИОН – *Габион* – **Габион** (франц. gabion. итал. gabione-ири тор)

Металл сымлы тордан жасалған, тас толтырылған қуты көринисиндеги конструкция; Архитектурада ландшафтлық хэм абаданластырыу жұмыстарында қолланылады.

ГАВАНЬ – *Гавань* – **Гавань** (голл.hoven) күшли самал хэм толқыннан

сақланған кемелер тоқтауға арналған жасалма ямаса тәбiiғый жағыстағы орын. Сүүретте: Туркиядағы Жер Орта тенизи бойында жайласқан 400 орынлық киши кемелердің тоқтау майданшасы яки Гаван.

ГАДФИЛЬД ПЎЛАТИ – *Гадфильда сталь* – **Гадфильд** полаты

[англ. металлурги Р.А.Гадфильд, (1858-1940) аты менен аталған]-жокары басымларда яки соққылы нағрузкада желиниўге ысқаланыўға қарсылығы жокары дәрежедеги полат. Сүүретте: бульдозер гусеницасына қолланылған Гадфильд полаты.

ГАЗ АНАЛИЗАТОРИ – Газовый анализатор – Газли анализатор газ

араласпасының сапасын хәм муғдарлы курамын анықлайтуғын әсбап. Қолда хәм автомат тәризде қолланылатуғын түрлери бар.

ГАЗ АСБОБЛАРИ – Газовые приборы – Газ әсбаплары имаратларға

зәрүрликке байланысly қандай да бир диаметрге ийе болған металл труба арқалы келтирилген газди газ әсбап арқалы өткизип қанша газ муғдарын пайдаланғанлығын M^3 да анықлап беретуғын әсбап.

ГАЗ ГОРЕЛКАСИ – Газовая горелка – Газ горелкасы газ сыяқлы

жанылғыны хаўа (кислород) пенен араластырып, араласпаны шығыў тесигине узатыў хәм сол жерде оны жандырыў, жалынды пайда етиў ушын мөлшерленген курылма.

ГАЗ БИЛАН ПАЙВАНДЛАШ – Газовая сварка – Газ бенен

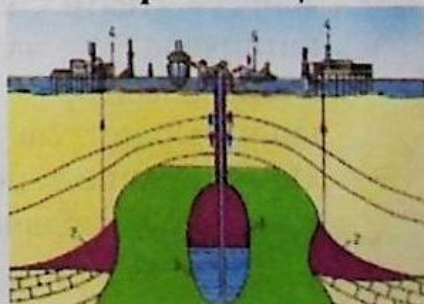

кепсерлеў металл буйымларды ацетилен, водород, бензин пуўлары менен кислород араласпасынан пайда болған газ жалыны жәрдемінде еритилип кепсерлейди (автоген). Ацетилен кислород жалыны ең жоқары $3200^{\circ}C$ температураға ийе болып полат, реңли металлардан таярланған жуқа 1-5 мм буйымларды кесіў бириктириў ушын қолланылады.

ГАЗ ОМБОРИ – Газовые хранилище – Газ сақлаў орны газ

Жер үсти газ сақлағыш

Жер асты газ сақлағыш

сақланатуғын тәбийғый ямаса жасалма резервуар. Жер үсти хәм жер асты түрлери бар. Жер асты жер үсти газ сақлағышқа қарағанда бир қанша кәўипсиз хәм бир неше мәрте арзан түседи.

ГАЗ РОСТЛАШ ПУНКТИ – Газорегуляторный пункт – Газди

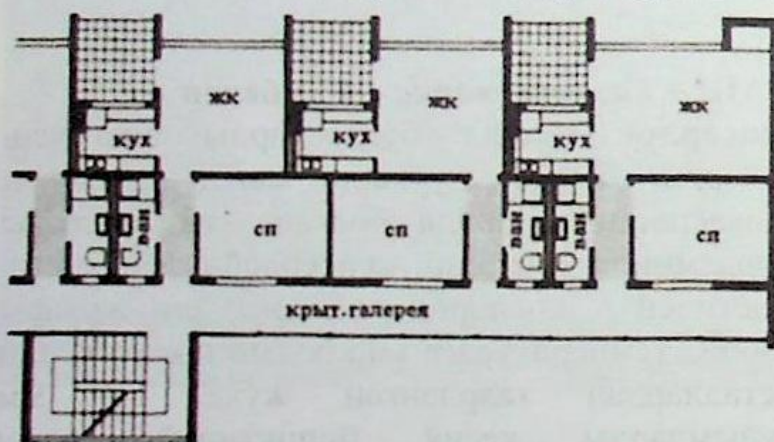
ретлеуші пункт (ГРП) тәртіп-лестіріуші газ тармақларында газ басымын автомат тәрізде төмендететуғын хәм бир қәлипте өзгертпейтуғын комплекс қурылма. ГРП басымға қарап орташа 5-300кПа хәм жоқары 1,2 МПа шекем болады.

ГАНЧ – Ганч – Ганч гипсли ылай менен дийуал яки детал бети сыбалып

кеугеннен кейин екінші гипсли қатлам сыбалып бетине нағыс сызылады хәм арнаулы пышақлы үскенелер менен екінші қатламы нағысқа тийкарланып ойылып алынады. Нәтийжеде, ойлы-бийикли яки барельефли, контррельефли нағыслар пайда болады.

ГАЛЕРЕЯ – Галерея – Галерея ярымы ашықлы жақтылық өткізиуші

бөлме. Бул бөлме узын коридор сыпатында имараттың бир қапталында жайласады. Бул узын бөлмелердин бир қапталында бөлмелер жайласса, екінші қапталында сыртқы этирап пенен байланысқан айналы терезеге ийе дийуал жайласады.

ГАРДЕРОБ – Гардероб – Гардероб бөлмеси жәмийетлик имаратларда

әсиресе театр, концерт, конференция, библиотека залларында көбирек пайдаланылып киргенде үстки кийимлерди сақлау ушын гардероб хызметкерине тапсырып шыққанда алып кетиуге тийкарланған бөлме.

ГАРМОНИЯ(Хамоханг) – *Гармония* – *Гармония* архитектуралык

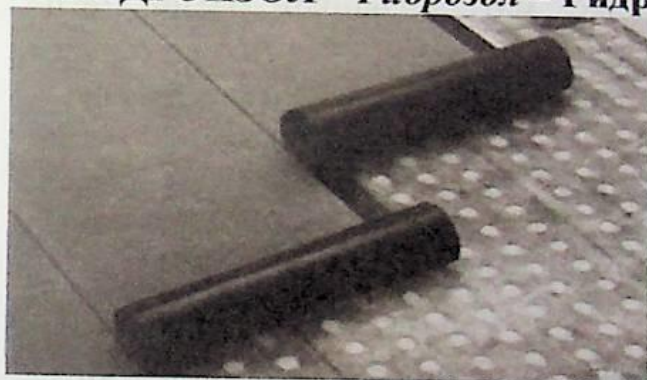
композициялар, формалар ямаса ландшафт элементлеринин өзара уйғынласыуы, көркемлик тәрәптен сәйкеслиги (геометриялык формалар, реңлер, көлемлер гармониясы х.т.б.). Сүүрөттө: Японияда тау жанында курылган храм Идзумоның миллий архитектурасы хәм тауға уйғынлык композициясы.

ГЕОПЛАСТИКА – *Геопластика* – *Геопластика* жер майданын

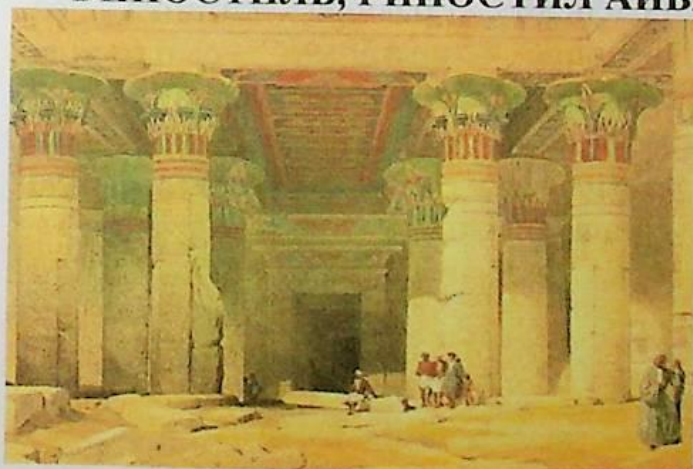
абаданластырыу, дизайн хәм көгалландырыуға мөлшерлеп архитектуралык хәм көркемлик тәрәптен қайта ислеу композициясы.

ГИДРОИЗОЛ – *Гидроизол* – *Гидроизол* асбестли қағазға нефть битумы

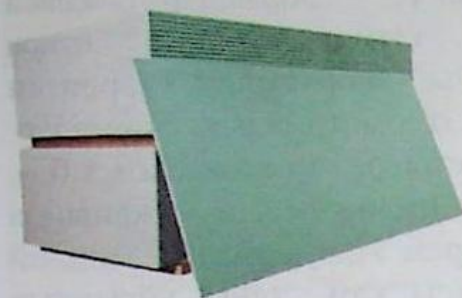
синдирилген домалақ орамлы қағаз. Қурылыс тарауында гидроизол ығаллылықтан, ызғарлықтан қорғаушы қурылыс материалы сыпатында, имарат яки иншаатлардың тегис болған жайласқан төбесине, подвалға хәм фундаментке қолланылады.

ГИПОСТИЛЬ, ГИПОСТИЛ АЙВАН – *Гипостиль*, *Гипостильный зал*

– *Гипостиль*, *Гипостилли* зал әйjemгi шығыс архитектура-сындағы (Египет, Иран) сарай хәм храмның бир неше сүтинлерге ийе үлкен залы. Гипостилли зал бийик хәм ишки кеңислиги үлкен зал болып, бир неше сүтинлердин жоқарғы капитель орынлары айрықша дәрежеде көркемлик берилген.

ГИПСОКАРТОН – Гипсокартон – Гипсокартон

заманагөй имараттың дийуалшаларына, интерьер жумысларына эсиресе пәтикти ойлы-бәлентли (барельеф) усылында ислеуге қолайлы болады. Гипсокартонның 93% гипсли хәм бир тегис болып еки қапталы картон қағаз бенен қапланған болады. Сүүретте: гипсокартонның пропорциялық көриниси.

ГИРКА – Гирька – Гирька

тескери көринисиндеги декоратив деталь. Гирька еки арканың бириккен жерине үш мүйешли форманы металл стерженлерден ислеп гербиш яки тас пенен қапланады.

ГЛАЗУРЬ – Глазурь – Сыр

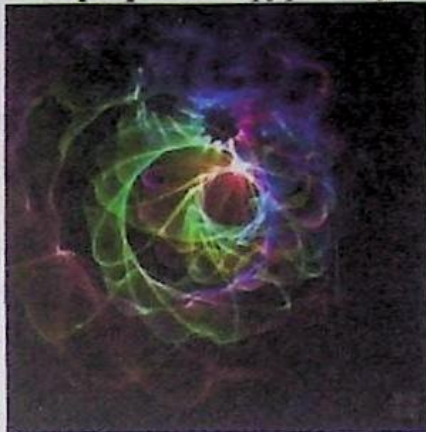
курылыста керамикалық плиткалардың яки буйымлар бетине пайдаланылатуғын жуқа айна көринистеги қатлам. Сыр курылыс материалының бетин тегис етип пайдаланыу сапасын арттырады яки физика-химиялық, механикалық беккемлеп декоративлик реңди көринисин жақсылайды. Сыр түри реңсиз хәм реңди жылтырақ ямаса гүнгиртли болады.

ГРАВИЮРА – Гравюра – Гравюра

графиканың түри. Тахтаға ойылған сүүретти қағазға басыу жолы менен исленеди. Гравюра китапқа, өз бетинше шығарма сыпатында исленеди. Гравюра ағашқа, тасқа, линолеумге де ойылып исленип курылыс архитектурасында пайдаланылады.

ГРАФИКА – *Графика* – Графика сүүретлеу өнеринин түри. *Формасы*

және мазмуну бойынша живописке жакын. Бас айырмашылығы көбнесе графика бир реңли сүүрет, қағазға қалем менен соғылады. Сүүретте: қолда хәм компьютерде исленген графика.

ГРУНТОВКА – *Грунтовки* – Грунтовка қурылыс жұмысларында

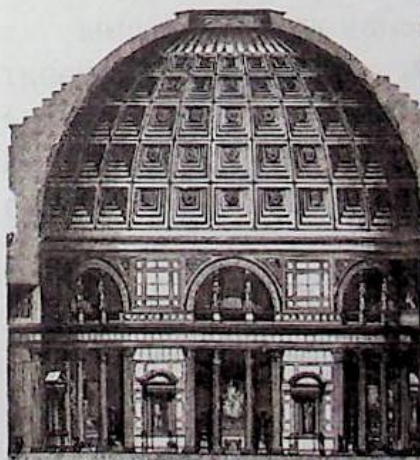
дийуалдың яки детальдың бетлерин тегіслеу мақсетінде жағылатуғын биринши қатлам. Имаратта дийуаллар еки мәрте яки еки қатламда сыбалады. Биринши қатлам грунтовка, екинши қатлам суйық яки тегіслеуши. Дийуал бетине реңли бояу жұмысларынан алдын көринер көринбес тесиклерди питеп, жылтыратып тегіслеу ушын грунтовка ямаса шпаклёвка жағылады.

ГУЛ ТУВАК – *Вазон* – Гүл түбек гүл егийге арналған архитектуралық

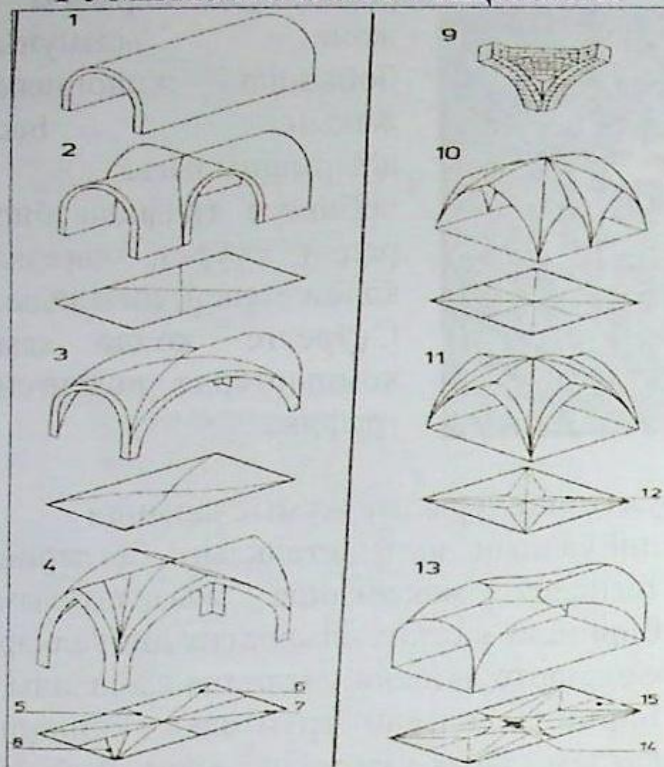
форма яки декоративлик ваза. Қурылыс материалы тастан, гипстен яки металдан исленеди. Вазон XVIII-XIX әсирлерде Европада парк сарай хәм үйлердің этирапына көбирек қолланылған. Сүүретте: заманагөй вазон.

ГУМБАЗ – *Свод* – Гүмбез сүүреттеги имарат Рим Пантеонының гүмбез

қырқымы. Бул имарат бизиң эрамыздың 128 жылы қурылған. Өзбекстан аймағында ықлым ыссы курғақ болғанлығы себепли гүмбез усылы көппеп қурылған.

ГУМБАЗ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Сводные конструкции –

Гүмбезли конструкциялар.
гүмбез конструкциялар
Суўретте көрсетилген.

- 1-Цилиндрли;
- 2-Распалубкалы цилиндрли;
- 3-Атанақлы;
- 4-Нервюрли;
- 5-Лиерна;
- 6-Ожива
- 7-Кесе қоршаушы нервюра;
- 8-Тьерсерон;
- 9-Желқомлы;
- 10-Алтықарықлы;
- 11-Жулдызша;
- 12-Неврюра;
- 13-Веерныйлы;
- 14-Бөлекленген тас;
- 15-Желқомлы

ГУМИЛАКС – Гумилакс – Гумилаксты қурылыста пайдаланғанда

қағазлы обойды дийуалға,
синтетикалық материал
линолеумди полға
желімлегенде өзиниң
салмағының 70%
есабында суў қосылса,
плиткаларды желім-
легенде суў қосылмайды.

-Д-

ДАСТАРРА – Ножовка – Темир пышқы тийкарынан жұмыс органы

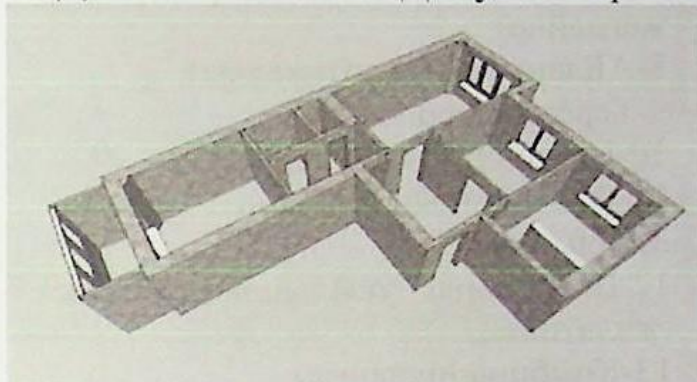
кесиуши полат полотнодан ибарат
болған қол пышқы. Көбинесе
слесарьлық жұмыстарда пайдаланып
темир кесиуге тийкарланған. Темир
пышқының ұзынлығы орташа ярым
метр этирапында болып жүдә қалың
емес труба яки металлар қол
жұмысында кесиледи.

ДАХЛИЗ – Передня – Дәлиз бул бөлме турак жайлардағы бир неше

бөлмелерди хәм екинши кабатқа көтерилюши текшелер (лестница) менен байланыстырыушы ўазыйпасын орынлайды. Дәлизге қосымша үстки хәм аяқ кийимлер ушын шкафлар курылады. Шкафлар дәлиздин енин қыскартып қоймаў керек.

ДЕВОР – Стена – Дийўал имараттың вертикаль қоршаўшы конструктив

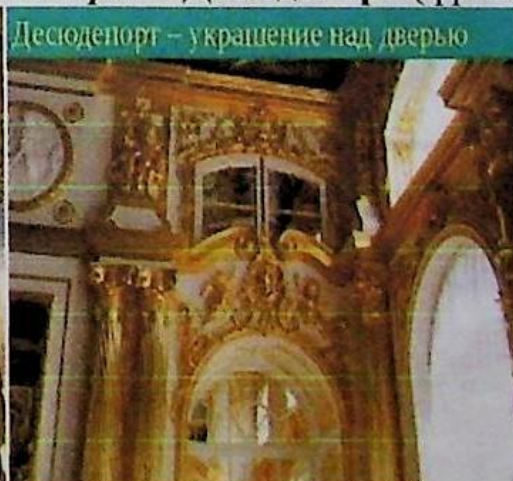
элементи болып тийкаргы жүк көтериўши хәм жүк көтермеўши, перегородка түрлери бар. Дийўалларға қолланылатуғын материаллар ағаш, гербиш, бетон, керамзитобетон, пенобетон, арболит газобетон, темирбетон, қуйылмалы бетон (монолит), сендвич-панел.

ДЕПО – Дено – Депо (франц. depot, склад дегенди де билдиреди) -

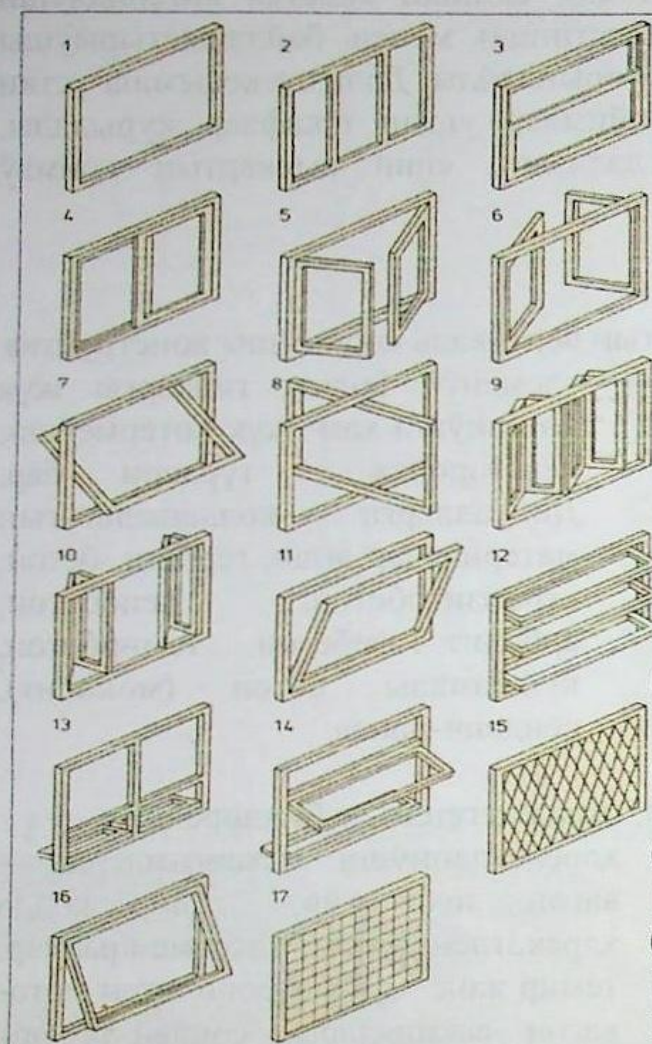
хәрекетлениўши механизмлерди – вагон, локомотив, темир жолда хәрекетленетуғын көтерме кранлар, темир жол хәм метрополитен мото-вагон секциялары, сондай-ақ өрт өшириў машиналарынан пайдаланыў хәм оларды ремонтлаўды тәмийинлейтуғын кәрхана.

ДЕСЮДЕПОРТ – Десюдепорт – Десюдепорт (франц. dessusdeporte -

есик үсти) – есик үстинде жайласқан панно (живописли яки скульптуралы). Десюдепорт XVII-XVIII әсирлерде Европада имарат интерьерлеринде көп қолланылған.

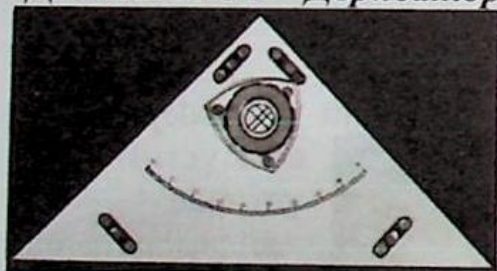
ДЕРАЗА ТУРЛАРИ КОНСТРУКЦИЯСИ – Конструкции типы окон

Терезе түрлери конструкциясы
түрлери сүўретте көрсетилген.

- 1-Тегис; 2-Үш жақлы (трехстворчатые);
- 4-Жылысыўшы (раздвижное);
- 5-Еки жақлы;
- 6-Французша;
- 7-Айланыўшы (горизонталь жағдайда);
- 8-Айланыўшы (вертикаллы);
- 9-Терезе аккордеон;
- 10-Бүклениўши (складное);
- 11-Фрамугының төменги тәрепи аспалы терезе;
- 12-Ший перде усылындағы терезе (жалюзное);
- 13-Комбинацияланған (комбинированное);
- 14-Бөрттирилген (выступающее);
- 15-Қорғасынланған (освинцованное);
- 16-Жоқарғы тәрепке ашылыўшы;
- 17-Торлы (Решетка).

ДЕРИВАТОР – Дериватор – Дериватор еркин қыйсық сызық точка-

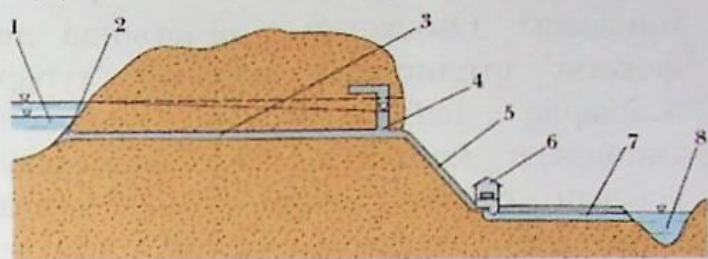
ларында урынба өткизилетуғын әсбап. Дериватор графикалық тәризде берилген функцияларды дифференциялаў менен байланыслы мәселелерди шешиўди әпиўайыластырады хәм транспортир сыпатында қолланса да болады.

ДЕРИВАЦИОН ГЭС – Деривацион ГЭС – Деривацион ГЭС басымы,

тийкарынан, деривация жәрдемінде тәмийинленетуғын гидроэлектр станция. Суў дәрья өзенинен деривация каналы, туннель яки басымлы трубопровод пенен станция узелине бериледи. Сүўретте: Мойнақ деривацион ГЭС.

ДЕРИВАЦИЯ – Дери́вация – Деривация (лат. derivatio-ауыу, бурыу) –

Гидротехникада – дәрья, суу саклагыш сууын алып, ГЭС станция узелине узатыушы хэм ағыс пенен жөнелтириуши деривациялык иншаатлар комплекси. 1-суу саклагыш;

2-сууды кабыллаушы; 3- суудың басымлы түрде трубада өтиу жолы; 4-қаддин белгилеуши резервуар; 5-турбиналы суу ағар; 6-деривациялык ГЭС имараты; 7-дәрьяға бағдарланған деривация; 8-дәрья руслосы.

ДЕФЛЕКТОР – Дефлектор – Дефлектор (лат. deflecte – аўдыраман,

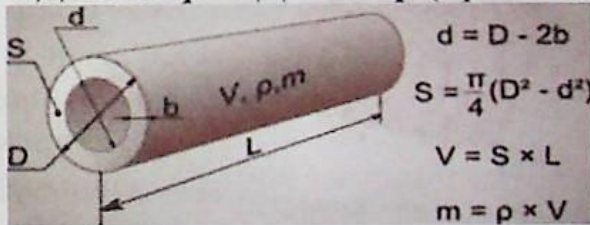
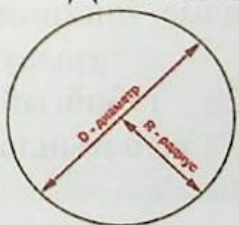
алып кетемен) – сорыу курылмасы. Труба (шахта)ның имарат төбесинен шығып турған бөлеги ушына орнатылады, ол патасланған хаўаны көбинесе бөлмениң аўыр хаўасын сорып алады.

ДЕФОРМАЦИЯ – Деформация – Деформация (лат.deformatio-

өзгерис) – имараттың улыўма жағдайы өзгериўине алып келиўши сыртқы күшлер-ысытыу, сууытыу, ығаллық хэм басқа факторлар тәсиринде конструктив бузылыў формасы. Деформацияның созылыў, қысылыў, жылжыў, буралыў, ийилиў- түрлери бар. Сүүретте: деформация себепли дийўалдың жарылыўы.

ДИАМЕТР – Диаметр – Диаметр (Грек. diametros – кесесине), шеңбер

$$d = D - 2b$$

$$S = \frac{\pi}{4}(D^2 - d^2)$$

$$V = S \times L$$

$$m = \rho \times V$$

диаметри – шеңбер орайынан өтип, оның еки точкасын бирлестириуши туўры сызык.

ДОМИНАНТ – Доминант – Доминант кала курылысы хэм

архитектурада жоқары көркемлик шешимге ийе болған, басқа архитектуралық форма хэм элементлерди өзине композициялық бойсындыратуғын тийкарғы архитектуралық пәт. Доминант кандай да бир архитектуралық формада, ренде, фактурада яки идеялық мазмунлықта сәулеленеди.

ДОНЖОН – *Донжон* – **Донжон** орта әсирдегі қорғанлардың тийкаргы

минарасы. Өзбекстан аймағында да донжон стилиндегі хәулилі турар жайларда пайдаланылған. Донжон типіндегі конструкциялар қорғаныұ усылын есапқа алып хәули ямаса сарайларды қоршап турған дийұал қорғаны менен бирлескен.

ДОРИКА ОРДЕРИ – *Дорический ордер* – **Дорикалық ордер**

классикалық архитектураның дәслепки ордери. Бул архитектуралық форма ең биринши ордер болғанлығы себепли жүдә қурамалы емес. Имарат ишиндегі ямаса сыртындағы сүтиннің үстинде қолланылып сол заманның раўажланыұын белгилеп береді.

ДРЕНАЖ – *Дренаж* – **Дренаж** (анг. drain – қурғатыұ) – сызат суұларды

жыйыұ хәм ағызыұ хәм де топыракты аэрациялаұда пайдаланылатуғын жер асты жасалма суұ ағызғышы (труба, кудық, салма). Атқаратуғын хызметине (қурғатыұ, коллекторлар) конструкциясы хәм материалына қарап түрлерге бөлинеді.

ДУДБУРОН(Мўри) – *Дымоход* – **Моры** асхана хәм тағы басқа

GoodKrovlya.ru

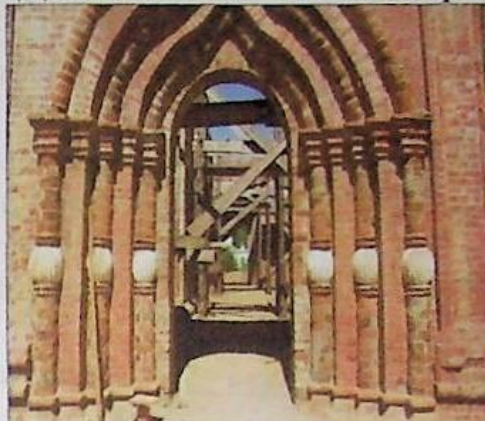
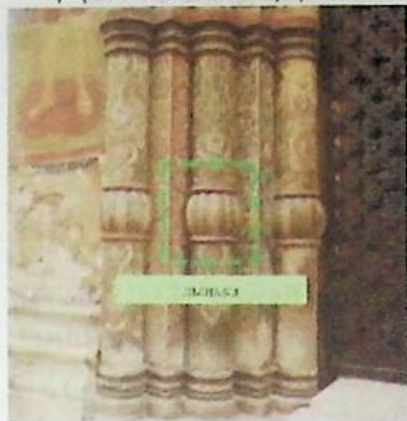
бөлмелерге дийұал арасына жоқарыға хәўа өтиұ жолы қалдырылады. Бул усыл бөлме ишинің хәўасын тазалаұ максетінде тәбийғый вентиляция сыпатында қолланылады.

ДУРАДГОР – *Столяр; плотник* – **Ағаш** устасы қурылыста әйнек, қапы,

соғыұ, имарат ишин поллаұ, имарат жоқарысын шиферлаұ х.т.б. ағаштан исленетуғын жумысларды өзине тийисли пышқы, балта, шөккиш, ағаш клей х.т.б. зәрүрли қуралларды пайдаланып иске асырады.

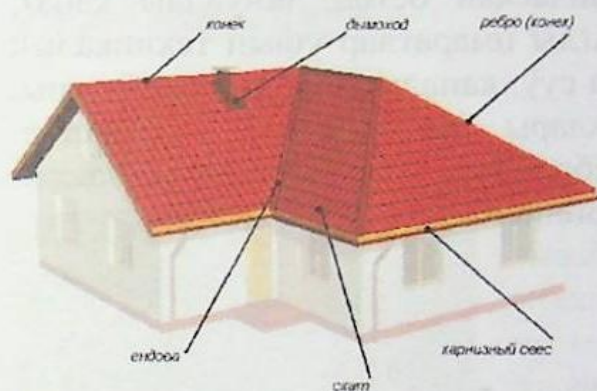
ДЫНЬКА – Дынька – Дынька XIII - XVIII әсирлерде руслардың ағаш

хәм тас архитектура-сындағы декоратив деталь. Бул деталь сүтин, столбаның хәм есик, терезелердин наличниклерин декоратив түрде жуўанланыўын шарға уксас безелиўи.

-Е-

ЕНДОВА – Ендова – Наўа имарат төбесиниң еки қыялықлы жериниң

бириккен жериндеги мүйешли конструктив элементи. Наўа имарат төбеси курамалы болып исленгенде пайда болады хәм қосымша қыялық болғанлығы себепли суў ағар ўазыйпасын атқарады. Наўа хәм қабырғаның (конек) имарат төбесинде көбейиўи жокары атмосфералық салмаққа (қар, ығаллылық, муз) беккемликти тәмийинлейди.

ЕР – Грунт – Жер бир неше компонентли жер қатламы. Жер қатламында

топырақ, кум, ылай хәм таслы (скалалы) түрлери болады. Қурылыс жумысларында имарат яки иншаат қурылмастан алдын имарат астындағы жерде инженерлик - геологиялық жумыслар алып барылып жер тығызлығы, ығаллығы анықланады. Сүүретте: қурылыстан алдын анықланған жердиң қатламлары.

ЕР ОСТИ УРБАНИСТИКАСИ – Подземная урбанистика – Жер

асты урбанистика қаланың жер астындағы бир неше қабатлы комплексли архитектурасы. Қала ишиндеги транспорт хәм инсанлардың хәрекетин жер астында шөлкемлестириўге мөлшерленген қала қурылысы.

ЕРОСТИ СУВЛАРИ – *Грунтовые воды* – Жер асты топырақ суы

жер бетинің астында жайласуышы гравитациялық суу. Жер астындағы ығаллылықтың жер бослығына жыйналуы. Мыс.: қудық қазған жағдайда жер астындағы суулар қудықтағы бослыққа жыйналып суудың кәдди анықланады. Нөкис қаласында жер асты суы орташа 1,5м.

ЕРТҰЛА – *Этаж подвальный* – Төле қабаты биринши кабаттың

төменги бөлими ямаса жердің кәддинен төменде жайласқан бетон дийуаллы кабат. Бәлент кабатлы имаратлар ушын техникалық кабат болып суу, канализация, газ трубалары, ток тармақлары жайласады. Сүүретте: жертөле қабатының үсти бастырылмасдан алдыңғы көриниси.

-Ё-

ЁЗГИ ХОНА – *Летние помещение* – Жазғы бөлме шарбақлы турак

жайларда жылдың үштен еки бөлиминде яки 8-ай дауамында жазғы бөлмелер миллий архитектурада жазғы әйуан, сыпатында аталып дем алыуға, аўқатланыуға, уйқылауға шараят болыуы керек. Бул бөлме мийманхана хәм асханаға жақын жайласуы керек.

ЁҒОШ КОНСТРУКЦИЯЛАР – *Деревянные конструкции* – Ағаш

конструкциялар толық яки көбирек бөлеги ағаштан исленген қурылыс конструкциялар (балка, ферма, арка, рам, гүмбезли х.т.б.). Ағаш конструкциялары элементлери бир-бирине тесип, кертиб, шпонка, ағаш шеге, болтлар менен бириктириледі, сондай-ақ желимленеді. Ашық хаўада пайдаланыуға мөлшерленсе конструкцияға антисептик элементлер синдириледі.

ЁҒОШ КЎПРИК – Деревянный мост – Ағаш көпір аралығы (пролети)

хәм таянышлары ағаштан курылатуғын көпір. Ағаш көпірдин таянышлары бетоннан болыуы да мүмкин. Әдетте, аралығы 16м ден 50мге шекем болған ағаш конструкциялар ферма усылында исленеди.

ЁТОҚХОНАЛАР – Спальня – Жатақхана тыныш дем алыу, уйқылау

ушын мөлшерленген бөлме. Жатақханалар дәлиз, хәжетхана, ваннахана жазғы бөлме хәм басқа да бөлмелер менен байланысса да, жатақхана арқалы басқа бөлмелерге өтиуге болмайды.

-Ж-

ЖАЛЮЗИ – Жалюзи – Жалюзи камыстан исленген ший перде жуқа

тахтай, каучук х.т.б. материаллардан вертикал ямаса горизонтал бағдарда дизип исленип жаз айының ыссы ўақытлары терезеден куяш нурының ыссылығын иркиўши ўазыйпасын атқарып бөлме ишиниң хәдден ысып кетиўиниң алдын алады.

ЖАЛЮЗЛИ ДЕРАЗА – Жалюзийное окно – Жалюзли терезе сыртында

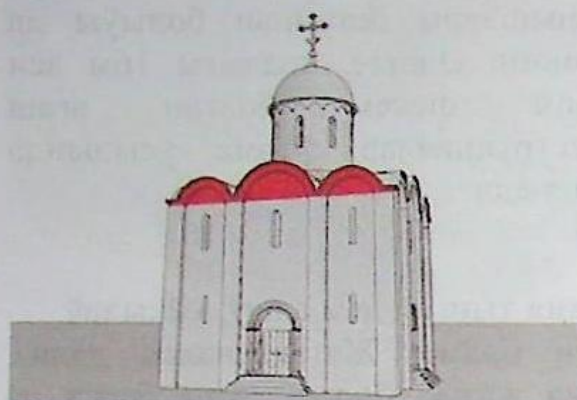
жабық планкалар болып хаўа вентиляциясын тәмийинлеўши, жаўын тамшысын хәм ыссылық нурын ишке бөлмеге өткизбеўши ўазыйпасын атқарады.

ЖИЛВИР – Абразив – Егеўши қағаз қайрақ таслы егеўши қағаз. Қайрақ

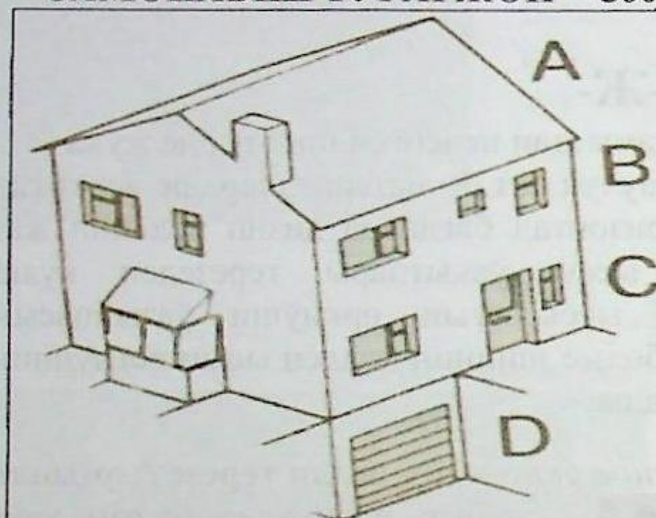
тасларына қатты затлар алмаз, кремь, карборунд унтақлары арнаўлы таўар түриндеги қағаз бетине бириктирилип металл, тас, айна, ағашлардың гедир-будыр бетлерин тегислеп жылтыратыўға тийкарланған.

ЗАКОМАРА – *Закомара* – Закомара сыртқы дийўаллары бир неше

бөлімге
бөлектеніп
ярым шар
көриністе
жуўмақланып
ишки интерьер
гүмбези
цилиндр ямаса
крест
формасында
жабылады.

ЗАМОНАВИЙ ТУРАРЖОЙ – *Современный жилой дом* – Заманағой

турақжай жеке шаңаракка
тийисли болып хәзирги ўақытта
бөлмелер саны көбеймекте.

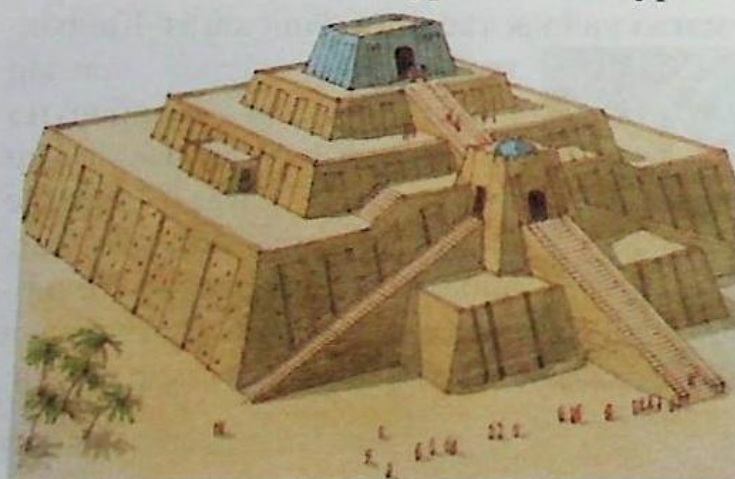
А) Чердак: шифрланған бастыр-
ма астындағы бөлме.

В) Екинши қабат: Декоративли
морылы ошақ (камин), ванна,
ванна хәм хәжетхана, балалар
бөлмеси, демалыў бөлмеси,
мийманлардың дем алыў
бөлмеси.

С Биринши қабат: дәлиз, мийманхана, дем алыў бөлмеси, камин,
аўқатланыў орны (асхана), этирапы айналанған гүл бөлмеси (оранжерея),
аўқатланыў бөлмеси, асхана, буфет, хәжетхана.

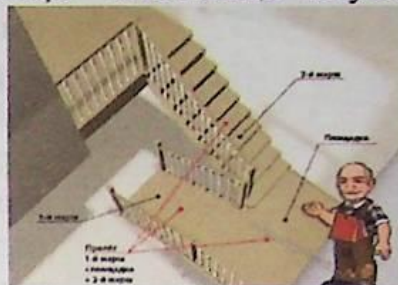
Д Подвал қабат: дәлиз, кир жуўыў орны, гараж, оңлаў бөлмеси
(мастерская); музхана; шолан.

ЗИККУРАТ – *Зиккурат* – Зиккурат – әййемги Месопотамия

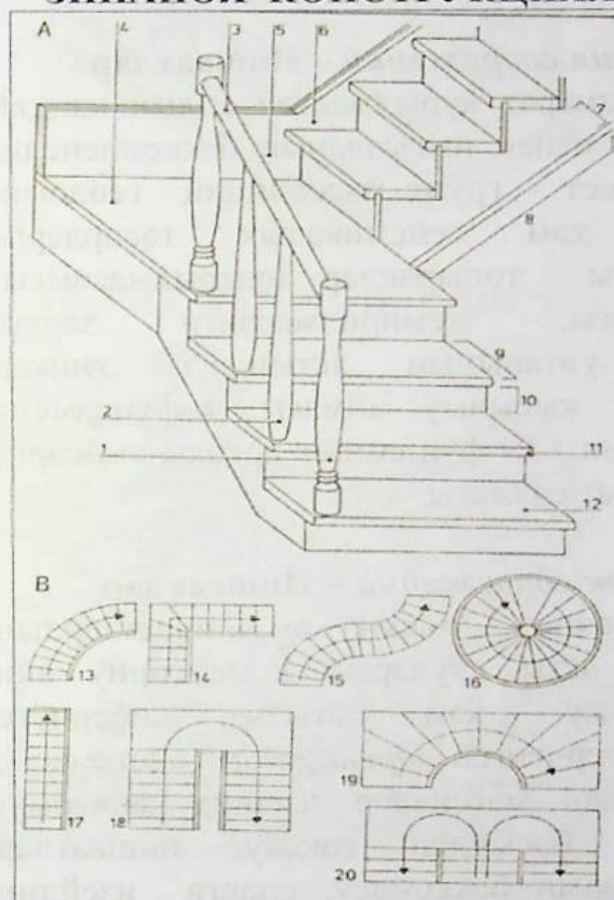

архитектурасында мәдений бир
неше яруслы минар.
Архитектуралық шешими
бойынша пирамиданың жоқары
тәрепи кемінде 70% кесип
алынып бир-бириниң үстине
кем кемнен киширейтирилген
жағдайда қойылып шығылады
хәм жоқарғы пирамидаға
шығыў ушын шекем текшелер
орнатылады.

ЗИНАПОЯ – Лестница – Лестница өз ўазыйпасы бойынша

ЗИНАПОЯ КОНСТРУКЦИЯЛАРИ – *Конструкции лестницы* –

Лестница конструкциялары.

A) Лестница элементлери:

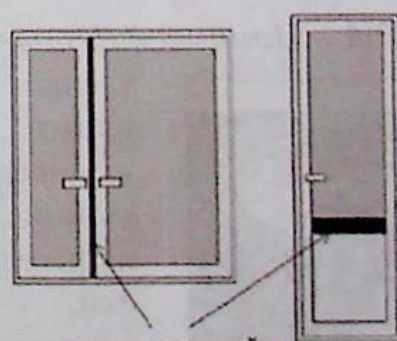
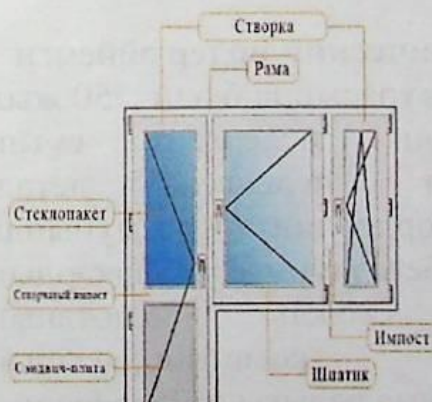
1-Лестница маршының акырында орнатылған перила; 2-Балясина; 3-Перил туткасы; 4-Лестница майданшасы; 5-Ернеги; 6-Тетива (Косоур); 7-Биригиўши орын; 8-Лестница маршы; 9-Проступь (текше бети); 10-Подступенок (текше ернеги); 11-Оковка (текшениң жоқарғы бөлиминиң маңлайшасы); 12-Төменги текше;

В) Лестница типлери:

13-Спираллы (ярым шенберли);
14-Шерек айланбалы мүйешли;
15-Шерек айланбалы;
16-Винтли; 17-Бир маршлы;
18-Еки маршлы;
19-Геометриялык;
20-Кейинге айланыўшы еки марш

-И-

ИМПОСТ – Импорт – Импорт терезе хэм есиклерде вертикал хэм

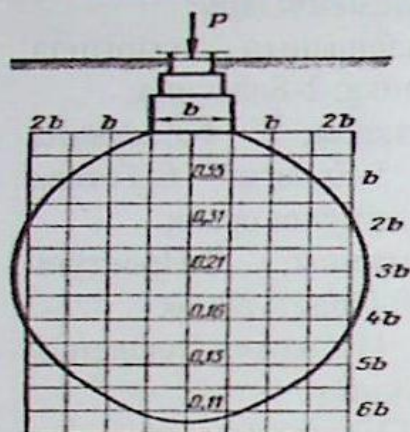
вертикальный и
горизонтальный импост

ИНТЕРЬЕР – *Интерьер* – Интерьер (франц. *interieur* – ишки) –

имарат бөлмесинин ишки көриниси. Сүүретте: эйемги Халчаян сарайының реконструкциядан кейинги интерьери яки ишки көриниси.

ИНШООТЛАР АСОСИ – *Основания сооружений* – Иншаатлар

тийкары имарат курылмастан алдын қандай да бир усыл менен нығызланып беккемлениди. Бундағы мақсет – грунт массивинин геологик процесслер хәм сейсмикалық тәсирлерге шыдамлылығы топырақлар опырылмаслығы, жылжымаслығы, жемирилмеслиги зәрүр. Фундамент ултанының астындағы тийкар топырағының қысылуы аймағы. *b*-фундамент ултанының ени; *P*- фундамент аркалы тийкарға өтиўши имарат салмағы.

ИНШООТЛАР ДРЕНАЖИ – *Дренаж сооружений* – Иншаатлар

дренажы имарат хәм иншаатлардың жер асты суўларын кемейтириў яки жыйнаў хәм ағызып жибериўге мөлшерленген *дренажлар* системасы; олардан массивлер изейин қашырыў, изей басыўдан сақлаў, иншаатлар тийкарын беккемлеў, оларға изейдин тәсирин кемейтириў мақсетинде пайдаланылады. Сүүретте: үй этирапына дренаждың орнатылыўы.

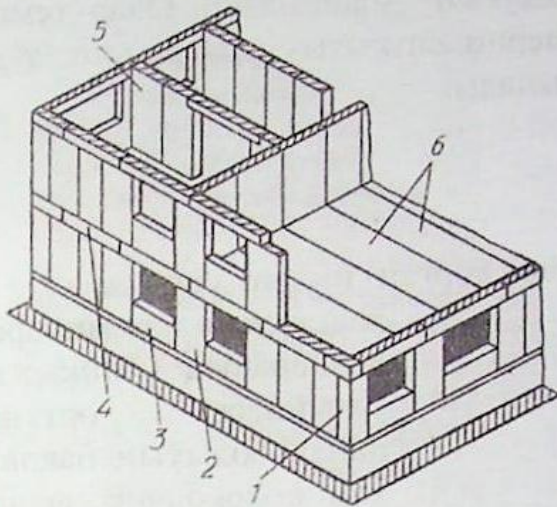
ИОНИКА ОРДЕРИ – *Ионический ордер* – Ионический ордер эйемги

Греция архитектурасында б.э.ш. 550 жыл алдын тасдан исленген сүтин жокарысындағы исленген детал. Ионикалық ордердин мазмунында капительдин безелиўинде кошқардың еки шақы сыяқлы волютаның симметриялық композициясының барельефли курамалылығы сәўлеленеди.

Й

ЙИРИК БЛОКЛИ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Крупноблочные

конструкции – Ири блоклы конструкциялар – бетон блок яки тәбийғый ири таслардан ибарат жыйма конструкциялар. Имарат яки иншаат характерине қарай, ири блоklar заводларда бетоннан (жеңил, аўыр, геўек, силикатлы), сондай-ақ, гербиш хәм керамикалык таслардан таярланады. 1- мүйеш блоги; 2- дийўал аралығы; 3-терезе асты блоги; 4-шарқыраўық; 5-ишки дийўал блоги; 6-кабатлар аралық панел.

ЙИРИК ПАНЕЛЛИ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Крупнопанельные

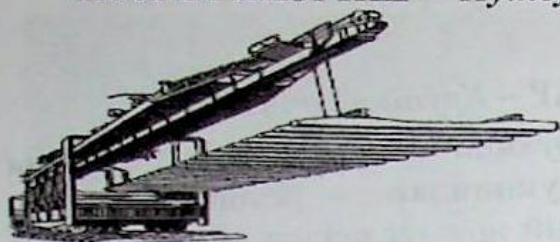
Конструкции – Ири панельли конструкциялар арнаўлы кәрханаларда таярланатуғын хәм курылыс майданшасында монтажланатуғын ири өлшемли жалпақ тегис жыйналмалы элементлерден ибарат. Курылыста имаратларда, жоллар, аэродромлар, дамбалар, каналлар курыўда көбирек қолланылады. Бул конструкциядан курылған имаратлар тез питеди хәм монтаж жумыслары арзан түседи.

ЙИҒМА-МОНОЛИТ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Сборно-монолитные

конструкции – Жыйылмалы-қуйылма конструкциялар курылыста – заводлар яки курылыс этирапында (полигонларда) алдын ала таярланған айырым элементлерден ибарат хәм барлық курам бөлеклериниң орнатылған жеринде бетон қуйып тутас қылып бирлестирилген конструкциялар.

ЙЎЛ ЁТКИЗГИШ – Путьеукладчик – Жол төсөүши тутас звено яки

таяр бөлек халындагы темир жол излерин яки рельс-шпал торын жаткызатуугын машиналар. Олар темир жол излерин жаткызыу хэм ремонтлауда колланылады.

-К-

КАЛАНЧА – Каланча – Каланча (арабша қорған) имарат үстінде

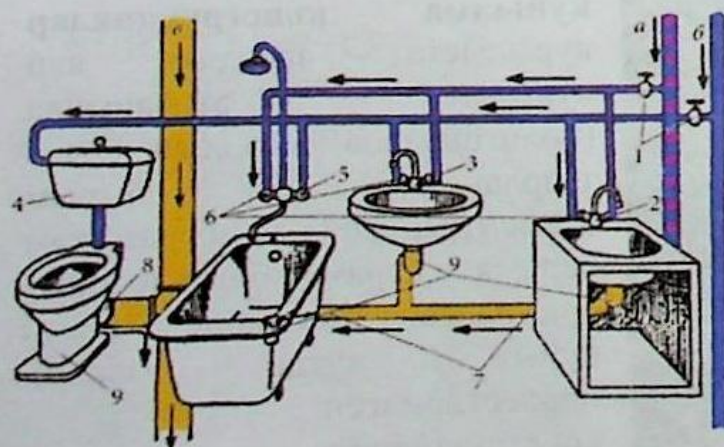
жайласкан минара. Минараның тийкаргы ўазыйпасы өрттиң пайда болыуын баклау хэм колоколчик, флаг, жактыландырыушы фонар менен халыкқа өрттиң хәуиж алмауы ушын сигнал бериу.

КАМИН – Камин – Камин көбинесе турар жай имарат ишин

жылытыуға арналған тик моржалы алды ашық печь. Қурылысы бойынша тастан яки гербиштен өриледи. Камин конструкциясында отын жанатуғын, жанған отынның күли түсетуғын хэм ығаллы ағаш сасып жаксы жанбауы себепли жанатуғын ағашты кептирип қойыу мақсетинде арнаулы орын сүүреттегидей көринисте исленеди.

КАНАЛИЗАЦИЯ ТАРМОҒИ – Канализационная сеть – Канализация

тармағы халық жасайтуғын орынлар хэм санаат кәрханалары территорияларынан шығатуғын пайдаланылған ақаба суўларды қабыл ететуғын хэм тазалау иншаатларына жиберетуғын жер асты труба тармақлары хэм коллекторлары комплекси.

КАНАЛИЗАЦИЯ ҚУДУҒИ – Колодец канализационный –

Канализация қудығы канализация тармағын гүзетіу, жуыу, тазалау х.т.б. жұмыстарға мөлшерленген. Көбінесе, жыйылмалы темір бетон элементтерден гербиштен исленеди. Әдетте жұмыс камерасы хәм оның мойнынан ибарат; мойнының жоқарғы бөлиминде дөңгелек тесик қойылып шойын қақпақ қойылады.

КАНЕФОРА – Канефора – Канефора архитектурада имараттың сүтин

ұазыйпасын орынлаушы тастан яки металдан исленген хаял көринисіндеги скульптуралық конструкция. Пайда болу дәуири әйемги Греция архитектурасында бир неше хаяллардың себетти басына қойып турғанлығы сәулеленген. Сүүретте: әйемги Грециядағы имараттағы канефора.

КАННЕЛЮР – Каннелюры – Каннелюр сүтин ямаса пилястрдеги тик

жайласқан хәр қыйлы наұалы яки узын-шубай ойықлы көринистеги форма. Каннелюр антик дәуирдеги архитектурадан баслап тоскан ордеринен басқа барлық классикалық ордерлер системасындағы сүтинлерде қолланылған. Сүүретте: сүтинде жайласқан вертикал наұа яки каннелюр.

КАПЕЛЛА – Капелла – Капелла готикалық архитектурада инсанлардың

сыйыныушы иншаатының бир бөлими. Капелла курғын шанарак үйлерінде, сарайларда, храм ширкеулерінде қурылып иншааттың бийик сүтини болған неф бөлиминің бир қапталында барельефли конструкция, живописьли безелиу тәжирийбеси исленген, инсанлардың сыйыныу залы.

КАПИТЕЛЬ – *Капитель* – **Капитель** (лат. caputellum) - архитектурада –

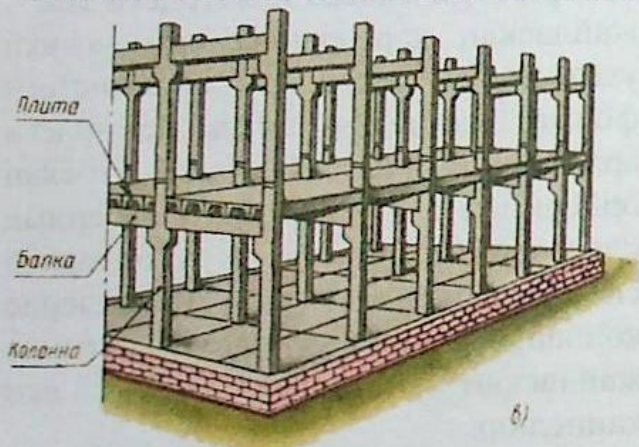
колонна яки пилястрдин жоқарғы бөлегі. Капительдин габарит көриниси сүтиннен бөртип сыртқа өсип шығып турады. Сүүретте: тастан исленген коринф ордериниң капители.

КАРВОН САРОЙ – *Караван-сарай* – **Кәрўан сарай** әййемги

дәуірден баслап Орта Азия сауда жолларында хәм қалада жолаушылар қонатуғын үй хәм шарбақ болып қурылған. Кәрўан-сарай сауданы раўажландырыўға қалалардың бир-бири менен байланысын беккемлеў ушын елсиз узак жоллар аралығында қурылған. Темир жол пайда болып кәрўан сарайға талап кемеіген.

КАРКАС ПАНЕЛЛИ КОНСТРУКЦИЯЛАР – *Каркасно-панельные*

конструкций – **Каркас-панелли конструкциялар** жүк көтеріўши элементлери темир бетон яки металдан исленген сүтин хәм ригель. Қоршаушы конструкциясы дийўал панели, қабатлар (этаж) аралық хәм жоқарғы бастырма плита. Бийик қабатлы имаратларға қолайлы конструкция.

КАРНИЗ(Бўғот) – *Карниз* – **Карниз** (грек. kornis-ақыры,

тамамланыўы) –

- 1) Имарат дийўалының жоқары тәрөпинде бөртип шығып турған горизонтал бастырма.
- 2) Терезениң жоқарғы тәрөпине перде илип қойыўшы маңлайша.

КАРИАТИДА – Кариатида – Кариатида сүтин (колонна) сыпатында

пайдаланылган хаял кәўметиниң хәйкел көриниси. Кариатида антик дәуириниң архитектурасында Европада жүк көтериўши сүтин болып кеңнен таркалған. Хәйкеллер көбинесе тастан исленген. Егер хәйкел сүтинде еркек кәўмети сүүретленген болса, ол *атлант* деп аталған.

КАРТУШ – Картуш – Картуш сарайдың кириў есигиниң

жоқарысындағы герб, эмблема яки шырайлы жазыў. Картуш декоратив қуйылма усылда яки ойылып архитектуралық хәм көркемлик шеберлиги исленген имараттың есик жоқарысындағы бир элемент.

КАРЬЕР – Карьер – Карьер (лат. quararia, quadraria – тас майдалана-туғын орын).

- 1) пайдалы қазылмаларды ашық усылда қазып алыў нәтийжесинде пайда болатуғын кән иншаатлары комплекси.
- 2) Ғәрезсиз кән кәрханасы.

КАСКАД – Каскад – Каскад сарқырамалы суў ағып турыўшы

архитектуралық монументаль комплекс. Парклерде тәбийғый ямаса жасалма каскадлар архитектуралық көркемлик пайда етиў мақсетинде исленеди.

КАФЕЛЬ – Кафель – Кафель

қурылыс тарауында асхана, лаборатория хәм санитариялық гигиеналық талапты көбірек талап ететугын бөлмелердің дийуалларын, полларын және де сыртқы цоколлерды қаптау үшін қолланылатугын керамикалық плитка. Кафельдің реңі хәм бир неше кафеллерди қосып жабыстырғанда композициялық форма бериуши комплексли түрлери бар.

КЕМПИНГ – Кемпинг – Кемпинг

(англ. camping, camp – лагерь болып жайласуу) – автотуристер үшін палатка яки жеңіл типтегі үйлері хәм автомобиллер қойылатугын орны болған қолайлы хәм ықшам жазғы лагерь. Көбінесе кемпинг автомобильлерге техникалық хызмет көрсетеди. Кемпинг участкасы бир туристке 100-120 м² майдан есабында қабыл етилген. Сүүретте: Испанияның бес жұлдызлы кемпингі.

КЕРАМЗИТ – Керамзит – Керамзит

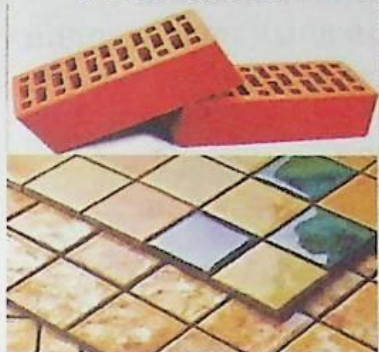
(грек. keamos – ылай) – ракушка көринисіндегі геуек материал, аңсат ерийтуғын ылайлар көпшип шыққанға шекем (1100-1200⁰С) тез қыздырып алынады. Керамзит жеңіл бетонлар толтырғышларының тийкаргы түрі. Керамзиттің орташа (көлемі бойынша) тығызлығы (маркасы) 250-600 кг/м³; бетон конструкциялар үшін 900-1000 маркалы керамзит қолланылады.

КЕРАМЗИТ-БЕТОН – Керамзитобетон – Керамзит-бетон –

толтырғышы керамзит, байланыстырыушысы цемент, гипс яки синтетик смола болған жеңіл бетон. Инженерлик иншаатлары элементлери үшін конструктив керамзиттің орташа тығызлығы 1400-1800 кг/м³, қысылуға беккемлик шегарасы 10-50 Мпа.

КЕРАМИКА – *Керамика* – **Керамика** - (грек. кератіке – гүлаллык

санааты, кератос – ылай) – ылайларды писирип, олардан алынатугын буйым хэм материаллар. Бизин эрамызга шекемги 8 мың жыл алдын пайда болган. Керамиканың бир тегис сырланған фарфор, фаянс майолика түрлери бар. Керамика санаатында ылай хэм каолин тийкарғы шийки зат болып есапланады. Сүүретте курылыс ушын тийкарланған керамикалык гербиш хэм плитка.

КЕРАМИКА ҚОПЛОМАЛАР – *Керамические покрытия* –

Керамикалык қапқау - көбинесе отқа шыдамлы кермет (керамика хэм металл) пенен жуқа 15-150 мкм плёнкасы менен қапланады. Сүүретте: имарат ишине хэм сыртына пайдаланғандағы көринис.

КЕССОН – *Кессон* – **Кессон** (франц. Kaisson) - 1) Архитектурада

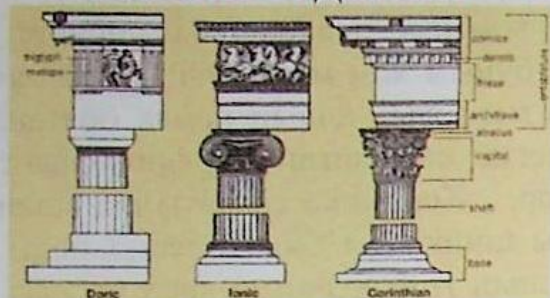
имарат ишиндеги пәтикке (потолок) ойлы бәлентли конструктив безеу. 2) Курылыс орнында жер асты топырақ суўларын кессонға жыйнау.

КЛАССИЦИЗМ – *Классицизм* – **Классицизм** XVII-XIX әсирлерде

Европа мәдениятының искустводағы көркемлик стили хэм эстетикалык бағдары яки әййемги классикалык мәдениятты пайдаланыу принципи. Тийкарғы айырмашылығы - имарат жобасының анықлығы, симметриялы – көшерли композиция хэм форманың өзгермей иске асырылыуы декоративлик безелиўиниң сақланыуы менен белгиленеди. Сүүретте: Өзбекстан Миллий академиялық драма театры имаратындағы классицизм стили.

КЛАССИК ОРДЕРЛАР – Классические ордера – Классикалык

ордерлер; А) Классикалык ордерлердин колланылган түрлери төмендегише болып олардан 1-Дорикалык; 2-Ионикалык; 3-Коринф усыллары бар. В) Доренди ордерлерден: 4-Тоскан; 5-Римли дорикалык. 6-Композитли.

КЛАУЗУРА – Клаузура – Клаузура талабалардың өз пикирин яки

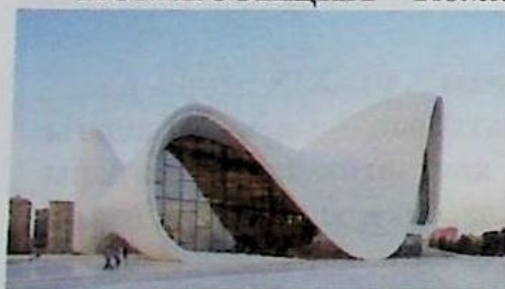
эскиздеги архитектуралык объект идеясын А3 формат қағазға сызыу нәтижесінде графикалык хәм идеялык әмелиятын беккемлейди. Сүүретте: Москва архитектура институты (МАРХИ) талабаларының сызған клаузураси.

КЛИНКЕР – Клинкер – Клинкер (нем. Klinker) жоқарғы беккемликке

ийе, сууыққа шыдамлы, экологиялык таза қурылыс материалы. Биринши мәрте 1817 жылы француз Луи Вика тәрөпинен пайдаланылды. Қурылыс тарауында тротуарға, фундамент, дийуал сыртына пайдаланатуғын керамикалык плитка ямаса гербиш. Сүүретте: клинкер материалы қолланылған ландшафт.

КОМПОЗИЦИЯ – Композиция – Композиция архитектурада

1

2

3

қоршаушы әтирап пенен имараттың көриниси бойынша кеңисликли(1), өзіне қамтыушы(2), фронталь(3) көлемли, ландшафтлы бәлентлескен х.т.б. композиция түрлери бар. Бундағы мақсет хәр тәрөплеме имараттың сыртқы көлеми үйренилип мәнисли композиция жаратыуға тийкарланған. Имараттың композициясын кеңнен үйрениу мақсетинде имараттың көлемли макетин ислеу арқалы хәр қыйлы унамлы композиция жаратыу имканиятлары бар. Архитектуралык композиция тийкарынан еки тәрөпден; режелик хәм көлемли-фазалык тәрөплеринен қуралады.

КОН КРЕПИ – Горная крепь – Кән крепи шахта крепи, руда крепи-

кән этирапындағы жыныслардың опырылып түсіуі хәм бөртип кеңейиуинен саклаў, сондай-ак кәнниң басымын баскарып туруў ушын жер астында курылатуғын жасалма кән иншаатлары. Кән крепи кәндеги жумыс орнында адамлардың кәўипсиз ислеўин тәмийинлейди.

КОНСЕРВАЦИЯ (Бузилишдан асраш) – Консервация – Консервация

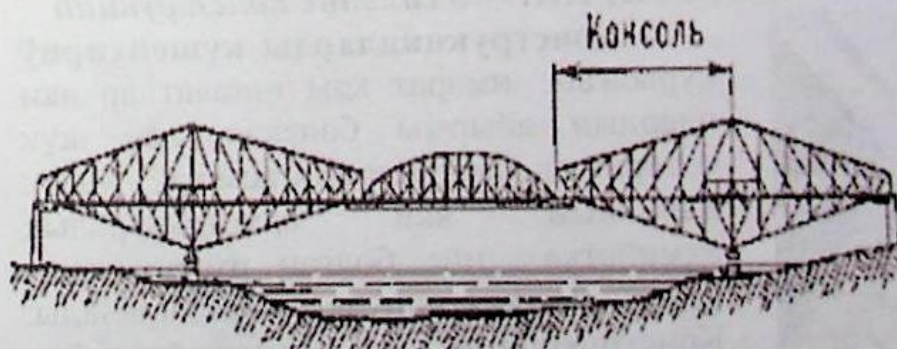
архитектуралық естеликти саклап калыў максетине қаратылған шара-илажлар. Техникалық реставрация консервация менен жуўмақланып объектти тураклы түрде дәслепки көринисин жоғалтпаўға тийкарланған. Сүүретте: Ташкент ўәлаятында әйjemги ылайдан исленген архитектуралық естеликлердин консервациясы.

КОНСОЛЛИ КРАН – Консольный кран – Консоллы кран жүклерди

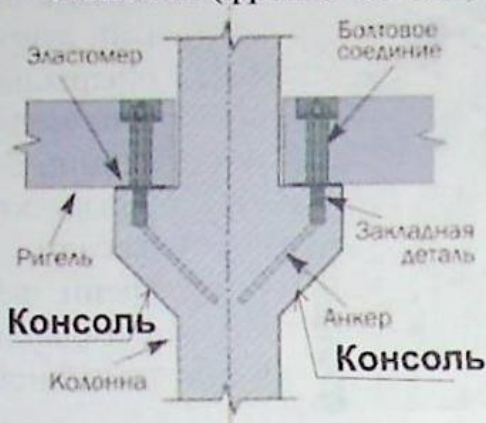
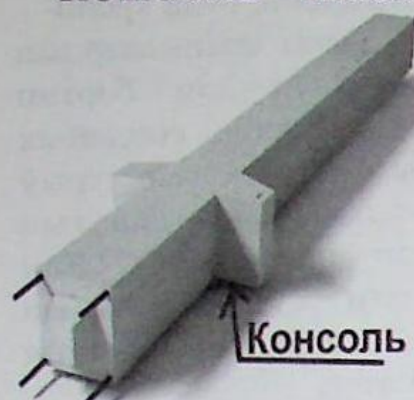
вертикал хәм горизонтал бағдарларда тасыў ушын мөлшерленген, бурылмайтуғын яки бурылатуғын консоль фермалы көтериў краны. Бул кранлардан машина соғыў заводларында, портларда, курылысларда кеннен пайдаланылады. Жүк көтериўшенлиги 4-10т.

КОНСОЛЛИ СИСТЕМАЛАР – Консольные системы – Консоллы

системалар курылыста тийкарғы элементлери таяныштан шығып туруўшы бөлеклери - консоль болады. Сүүретте: консоль системасындағы көпир.

КОНСОЛЬ – Консоль – Консоль (франц. console) имараттың темір

бетонлы сүтіннің бөртип шыққан элементи консоль болады. Ұазыйпасы ригелді көтеріп турыўға мөлшерленип бир яки еки консоллы болады.

КОНСТРУКТИВ УНИФИКАЦИЯ – Унификация конструктивная –

Конструктив унификация (лат.

unus-бир хәм facio-қыламан) – Сүүретте: имараттың конструктив унификацияланыўы хәм типке, стандартқа келтирилген көриниси.

I-жердің үстиндеги кабаты; II-лестница текшеси; III-подвал; IV-тамбас (чердак);

1-фундамент; 2-цоколь;

3-сыртқы жүк көтеріўши дийўал;

4-ишки жүк көтеріўши дийўал;

5-подвал бастырмасы; 6-кабатлар

аралык бастырма; 7-жокарғы

бастырма; 8-стропила;

9-қыялықлы төбе; 10-коршаўшы

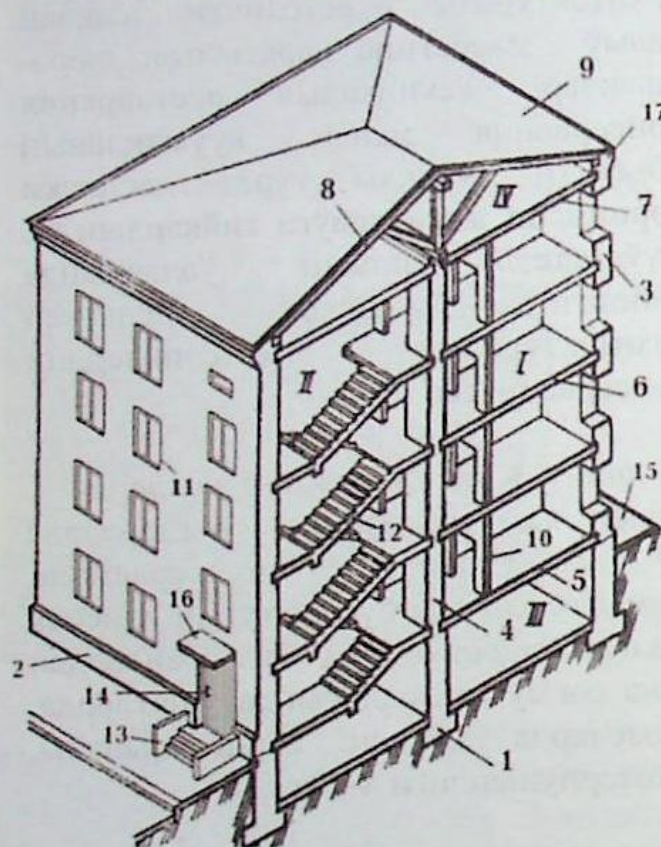
дийўал(перегородка); 11-терезе;

12-лестница; 13-кириў текшеси

(крыльцо); 14-есик;

15-цоколь ернеги (отмостка);

16-маңлайша (козырек); 17-карниз.

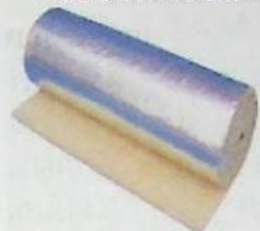
КОНСТРУКЦИЯЛАРНИ КУЧАЙТИРИШ – Усиление конструкций

– **Конструкцияларды күшейтириў**

курулған имарат хәм иншаатлар яки олардың айырым бөлеклеринде жүк көтеріўдің имканиятын асырыў. Мыс.: Тарийхый яки архитектуралық әҳмийетке ийе болған имаратларды қалпине келтириўде қолланылады. Конструкцияны күшейтириўде қосымша металл конструкция әмелге асырылады.

КОНСТРУКЦИОН МАТЕРИАЛЛАР – *Конструктивные материалы*

1

2

Конструкциялык материаллар

конструкциялык бекемликке ийе болган металл (темир, никель, мыс, алюминий, магний, титан, молибден, вольфрам, ниобий х.т.б.), металл емес (пластиклер, термопластик, полимерлер, керамика, отқа шыдамлы материаллар, шийше, резина, ағаш, бетон) хэм композицион материалларга бөлинеди. Сүүрөттө: 1-отқа шыдамлы каплаушы базальт материал. 2-ламинат материаллары.

КОНТРФОРС (Ғишт тиргович) – *Контрфорс* – Контрфорс имарат яки

иншааттың сыртқы дийуалында вертикал таяныш есабында жайласқан қосымша қаптал тирепберди. Контрфорс дийуалға қосымша бекемликти тәмийинлеу мақсетинде габарит өлшеми хэм конструктив дүзилиси кесими бойынша үшмүйеш яки текше усылында қолланылады.

КОНХА – *Конха* – Конха имараттың жобасында ярым шеңберли,

аралық яки жоқарғы бастырмасында ярым гүмбезли ямаса көп мүйешли архитектуралық конструктив шешим. Ярым гүмбез интерьери көбинесе декоративли, реңли сүүретли өнери менен безеледи.

КОПЁР – *Копёр* – Копёр сүтин қазықты жерге қағатуғын балғаны яки вибрацион шөктиргішти орнататуғын хэм көтеріп жөнелисти туұрылап туратуғын қурылыс машинасы. Электр, дизель хэм пуу менен ислейтуғын, әпиұайы хэм универсаль тиркелмели түрде жүретуғын хэм өзи жүрер түрлери бар.

Сүтин металл, темир-бетон, ағаштан болыуы мүмкин. Копёрдің уақытша хэм тұрақлы (эксплуатацион) түрлери бар.

КОРИНФ ОРДЕРИ – Коринфский ордер – Коринф ордери бизин

эрамызга шекемги
V - эсирдеги имарат
сүтининин үш
ордеринин бири болып
барельефли усылда
нағысланып акант
өсимлигинин көринисин
берген.

КОРРОЗИЯ (Занглаш, емирилиш) – Коррозия – Тат басыў (лат. corrodo-

кемиремен) - бетон хәм темир
бетонның агрессив сыртқы
орталық тәсиринде, тийкарынан,
суў хәм суўлы еритпелердин
бетон арқалы сызып өтиўи хәм де
бетон компонентлери менен
арматуралардың тәсирлесийи
нәтийжесинде жемириледі.
Сүүретте: бетон ишиндеги
арматураның тат басыўы.

КОСОУР – Косоур – Косоур имарат ишине жоқарғы қабатқа көтерілиў

ушын қойылған бетонлы, ағашлы яки
металлы текшели зәңгилердин еки
қапталындағы жүк көтериўши ернеги.
Тийкарғы ўазыйпасы зәңгиде жайласқан бир
неше текшелерди конструктив
байланыстырып беккемликти тәмийинлейди.

КОТТЕЖ – Коттедж – Коттедж бир шаңараққа арналған бир яки еки

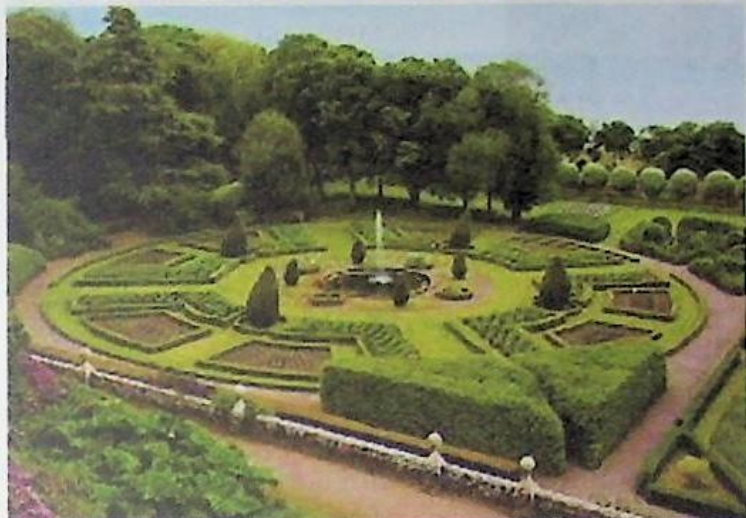
қабатлы шарбақлы турақ жай. Бул еки қабатлы
имаратта шаңарақ ушын тийкарланған улыўма
бөлмеси мийманхана, хожалық бөлмеси, асхана
биринши қабатда жайласады.

КРАН-БАЛКА – Кран-балка – Кран-балка (голл. kranbalk) көпир

типиндеги жүк көтериў кранның бир
түри; бунда электр таль (тельфер) яки
дәстекли таль кесе (тележкалы)
балкалар менен үскенеленген пролётли
жүриў балкалары бойлап жылжыйды.
Жүк көтериўшенлиги 5тоннаға шекем.

КУКЛАМВОР ОБЪЕКТИ – *Объект озеленения* – Көгалландырығу

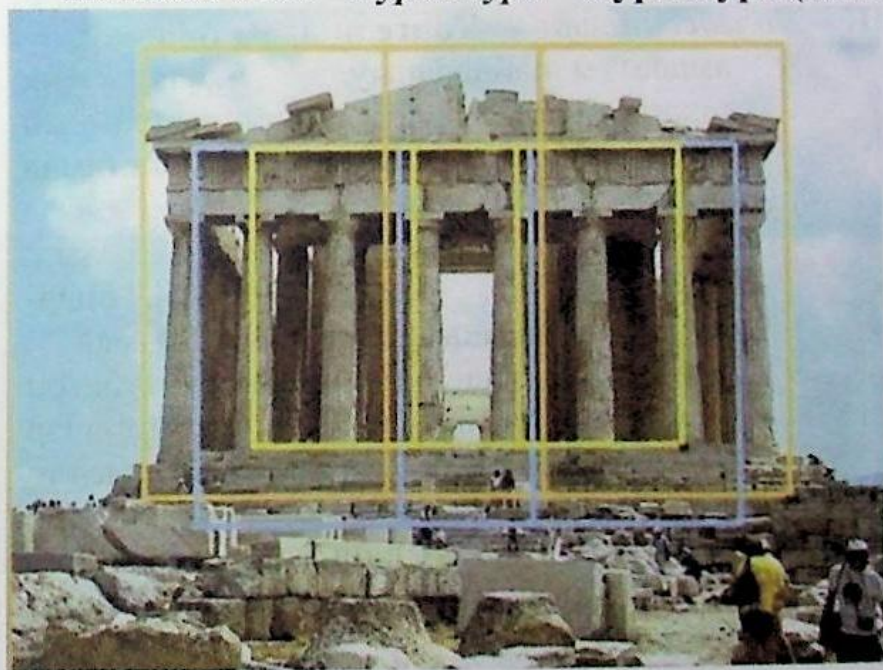
объекти ландшафтлы архитектуралық принципте шөлкемлестіріліп көгалландырылған аймақ болып оларға бульвар, сквер, бағ, парк җ.т.б. киреди. Бул аймақта абаданластырыу элементлеринен майданшалар, тротуарлар, киши формадағы архитектуралық формалар, скамейкалар қосымша курылады.

КУЛУАР (Йулак) – *Кулуар* – Кулуар (от фр. *couloir* — коридор)

жәмийетлик имаратлардың яки парламент, театр, концерт залына жакын жайласқан бөлме. Бул бөлме жыйналыс ағзаларының тәнепис яки антракт уактында пайдаланылады.

КУРВАТУРА – *Курватура* – Курватура (лат. *kuvatura* — кыйсайған,

дөңгелекленген) – имарат архитектурасында пластикалық көринис бериу хәм беккемликти тәмийинлеу ушын тууры мүйешли имараттың хәм диаметрлик көриниске ийе сүтиннин ишки тәрепке кыйсайғанлығы. Сүүретте: тууры сызык пенен салыстырғанда дийуал қыялығы.

КУРДОНЁР – *Курдонёр* – Курдонёр (франц. – кәдирли шарбақ) – көше

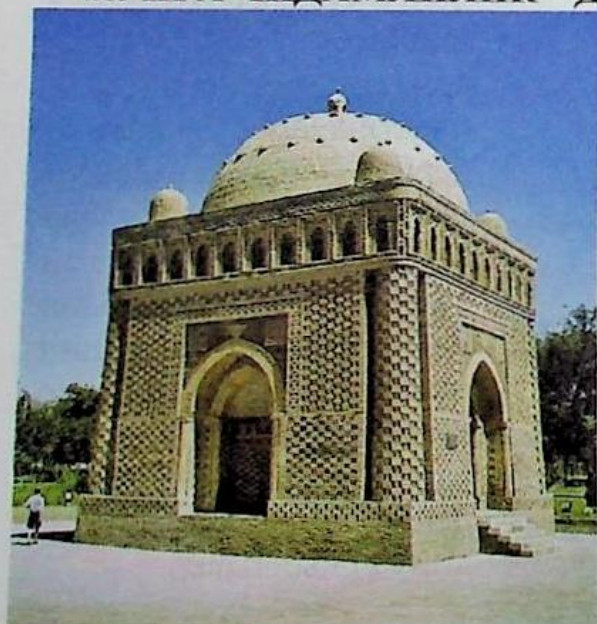
менен имарат яки сарай арасындағы аралықты салтанатлы шарбаққа айландырыў мақсетинде архитектуралық композиция усылында көркемлик жаратыў стили. Бул стиль XVII - эсирде Европада пайда болған.

КЎП ТЕШИКЛИ ПЛИТА – *Многору́сая плита* – Көп тесикли

плита көбинесе темир бетонлы плита болып имараттың аралык хәм жоқарғы бастырмалар ушын қолланылады. Плитаның конструктив қалыңлығы 22 см, шеңбер тәризли ойығының диаметри 18 см.

КЎПГА ЧИДАМЛИЛИК – *Долговечность* – Көпге шыдамлылық

имаратты пайдаланыўда қәуипсизлик талапларына жуўап бериўи тарийхый тәжирийбелерге тийкарланып минимал шегарасы белгиленеди.

1.Топар-150 жыл; 2. Топар-125 жыл;
3.Топар-100 жыл; 4.Топар-
конструкциясы ағаштан болып 50 жыл.

Конструктив элементлери бетон фундамент, темир-бетонлы бастырмалар хәм пискен гербишли, ири-панелли дийўал мүддети – 100-125 жыл. Сүүретте: 1127 жыл шыдамлылыққа ийе болған Бухарадағы Саманидлер мазары (892ж).

КЎПРИК КРАН – Мостовой кран – Көпир кран түрли жүклерди

вертикал көтеріў, горизонтал жөнелiske жылжытыўға мөлшерленген жүк көтеріў краны. Ферма яки балка типиндеги металл конструкциядан ибарат болып, таянышлы яки аспалы көпир көринисинде исленеди. Көпир кран көбинесе санаат имараты ишинде қолланылады.

КЎПРИК ЙУЛ – Путепровод – Көпирли жол қурғаклықтағы

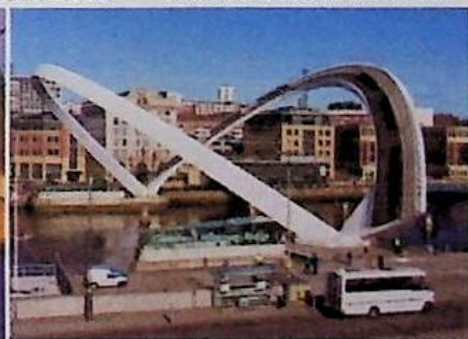
кесилисетуғын жолларды бир-бириниң үстинен өткерип, транспорттың бир-бирине кесент бермей қатнаўына шәраят жаратыўшы көпир. Көбинесе автомобиль хәм темир жолларда транспорт хәм пиядалар хәрекетитығыз болған қала кесилиспелерине қурылады.

КЎТАРИШ КРАНИ – Подъёмный кран – Көтеріў краны –

Конструкциясы көпирли кран, консоллы кран, велосипед кран, портал кран, кабелли кран, стрелалы өзи жүрер кран, темир жол краны, сүзиўши кран, мачталы кран болып бөлинеди.

КЎТАРМА КЎПРИК – Разводной мост – Арасы ашылатуғын

көпир дәрья яки каналда бәлентлиги бийик кемелерди өткизип жиберий ушын мөлшерленген ашылыўшы көпир. Тик көтерілетуғын, бурылатуғын хәм ашылатуғын түрлери бар.

-Л-

ЛАМИНАТ – *Ламинат* – Ламинат қалыңдығы 1мм ге шекемги

полимерли жуқа қабық. Құрылыс материалларына ушын ламинат басым астында ДСПға яки қатты ағашлардың бетине мрамор, гранит усаған тәбiiғый материалларға еликлетип көринис бере алады. Ламинатлы материал жоқары дәрежедеги температураға яки қыршылмаўға шыдамлы материал.

ЛАНДШАФТ – *Ландшафт* – Ландшафт – ашық хаўада ислеў хәм дем

алыў ушын ең жақсы шараятлар жаратылған, курамы тәбiiғый (өсимликлер, топырақ суў) хәм жасалма архитектуралық хәм инженерлик иншаатлары жәмленген қала яки бағ-парк территориясы болып есапланады.

ЛЕКАЛО – *Лекало* – Лекало сызыў жұмыслары хәм жойбарлаўда

конструкторлық иймек сызықлар сызыў яки оларды тексеріў ушын қолланылатуғын сызыўшылық әсбабы. Лекало шетлери иймек сызықлы қылып ағаш, пластмасса яки металл пластинкадан исленеди.

ЛЕПНИНА – *Лепнина* – Лепнина гипс, хәкли сыбаў, бетон

материалынан пайдаланып, имарат фасадына ямаса интерьерине рельефли усылда нағыслы, сүүретли безеў (орнаментли яки фигуралы).

ЛИНОЛЕУМ – Линолеум – Линолеум (лат. linum- зығыр, полотно, хәм oleum-май) – полларға қаптанатуғын рулонлы полимер материал. Линелеум тийкарсыз (бир яки көп қатламлы) хәм беккемлеўши тийкарлы (гезлеме, пергамин тийкарлы) яки ыссылықты, даўысты изоляциялаўшы тийкарында болыўы мүмкин.

ЛИСТЛИ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Листовой конструкций –

Листли конструкциялар тегис жалпақ металлдан исленген конструкциялар. Тийкарынан созылыўға жаксы ислеўи себепли резервуарлар, газгольдерлер, бункерлер, силос ыдыслары, үлкен диаметрли трубопроводлар хәм баскаларды жасаўда қолланылады.

ЛИФТ – Лифт – Лифт (анг. lift-көтермек) - кабинасы яки платформасы барлық тәрәпинен тосылған шахтада беккем орнатылған жөнелтиргішлер бойлап вертикал рәуиште хәрекетленетуғын стационар көтергіш. Лифт адамларға хәм жүк көтериўге тийкарланып, хәзирги ўақытта 72км/саат тезликке ийе түрлери бар.

ЛОДЖИ – Лоджи – Лоджи жазғы бөлме сыпатында бийик қабатлы

турак жайларда қолланылады. Бул бөлмениң бир, еки яки үш тәрәпи ашық болыўы ямаса айна менен қапланады. Лоджи узынлығы кеминде 2,5м болады.

ЛОЙИХА – Проект – Жойбар (лат. projektus-) жаратылатугын иншаат

яки имараттын дүзилиси тууралы зэрүр түсиник беретугын техник жойбар хэм де кейинги ис хужжетлерин ислеп шыгыу ушын дэслепки мағлыұматларды өз ишине алған конструкторлык хужжетлер. Мыс: диплом жойбарының архитектуралык шешими өз ишине тийкарынан ситуациялык план, бас план, кабатлар планы, фасад, қыркым, интерьер, перспективадан ибарат болып, масштабда сызылып, бөлмелер дизими хэм майданы көрсетиледи. Түсиндирме хатында толық мағлыұмат бериледи.

ЛЮКАРНА – Люкарна – Люкарна (лат. lucerna – жақтыландырыўшы,

lux – жақтылык) гүмбезли бастырма яки чердаклы төбеде орнатылған терезе. Люкарна фасадта жақсы көзге тасланғанлығы себепли шетки қырларына нағыслар менен безелип шырайлылық бериледи.

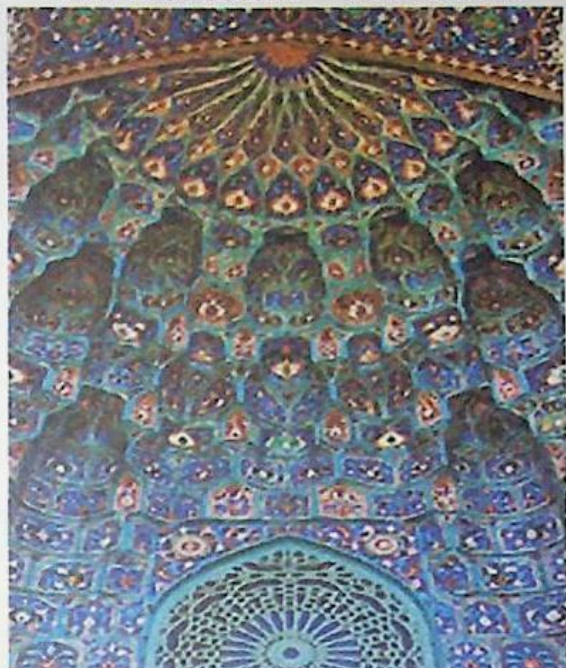
-М-

МАГИСТРАЛЬ – Магистраль – Гүзар жол (лат. magistralis – басшылык

қылыўшы, тийкаргы) – қалалар аралық байланыс жолларының тийкаргы бағдары яки темир жолдың, автомобиль бас жоллары хэм үлкен қалалардағы транспорт қатнаўлары көп болған кең көше.

МАЙОЛИКА – Майолика – Майолика бояу менен сырланган

керамикалык плитка. XV–XVI эсирде Испания хэм Италияда майолика колланылган буйымлар жақсы раўажланды. Майоликаны таярлаўда басым астында таярланған ылайды кўйдирип керамикаға хэм ренгли бояўда нағыс салып плитка менен биргеликте кыздырылады. Нәтийжеде, буйым жағылған бояўды бир-биринен ажыралмас дәрежеге келеди. Майолика декоратив панно, наличник, монументал скульптураларға хэм имараттың сталактикасына колланылады. Сўўретте: майоликадан исленген сталактика.

МАКЕТ – Макет – Макет көркемлик конструкциялаў хэм

архитектурада жойбарланып атырған имараттың реал өлшемлерине қарата натурал шәртли материаллар жәрдемінде, киширейтилиди яки үлкейтилиди. Макетте детальлар, фактура хэм сырт ренглери шәртли рәўиште бериледи.

МАНСАРД ДЕРАЗАСИ – Мансардное окно – Мансард терезеси

имараттың төбесине курылған қосымша кабат ямаса мансард конструкциясының горизонталь қыялығына курылып мансардтағы бөлме ишин жақтылық пенен тәмийинлейди. Мансардтың курылыў негизи төбе менен бастырма арасындағы бослықты пайдаланыў.

МАРКАЛАШ – Маркировка – Маркалау (нем. *markieren* – белгилеу,

белги қойыу) – қурылыста қанылтыр шифердің маркасы С20-0,55-750-12000 болса дийуал ушын арналған болып бийиклиги 20мм, қалыңлығы 0,55мм, размери 0,75x12м. екенлигин билдиреди.

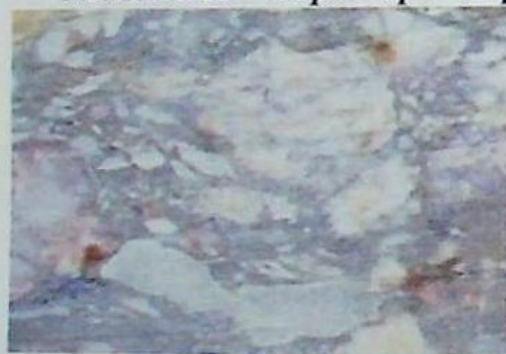

МАРКЕТРИ – Маркетри – Маркетри француз тилинен алынып ағаштан

жасалған мозаика. Таярлауда хәр қыйлы қатламдағы ағашқа жуқа қалыңлықтағы хәр қыйлы көринистеги реңли пластинкалы фанерди желимлеп бириктирилиуи нәтийжесинде сүүреттеги мозайкалық көринис пайда болады. Маркетри ушын айырым жағдайда пил сүйегинен таярланған пластинка, перламутра, реңли металлар қолланылып көбинесе мебеллер таярланады. Мозаикалы көринис жақсы, шырайлы болыуы ушын реңли нағыслар бир бири менен байланысып композицияны жаратыуы керек.

МАРМАР – Мрамор – Мрамор (грек. *marmaros* – жалтырақ тас) – хәк

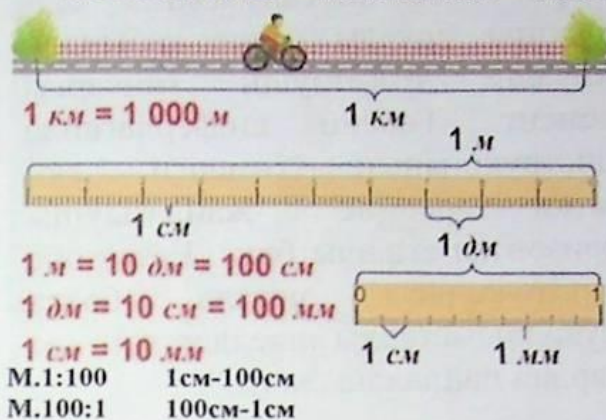
тасы яки доломиттің қайта кристалланыуынан пайда болатуғын метаморфик тау жынысы. Қысылыуға төзимлилиги 50-250 Мпа. Мүсиншиликте декоратив-безеу хәм пардозлау материалы сыпатында, сондай-ақ отқа писирип хәк ислеп шығарыу хәм қурылыс материалы сыпатында блоklar көринисинде қолланылады.

МАСТИКАЛАР – Мастики – Мастикалар (грек. *mastiche* – мастикалы

ағаш смоласы) қурылыста органикалық жабысқақ элементлердің майдаланған, толтырғыш қосылмалар менен пластик араласпасы. Жабысқақ элементлердің түрине қарап, битумлы, резина-битумлы, карамайлы, полимер х.т.б.; ұазыйпасына қарап, төбеге жабылатуғын рулонлы материалларды жабыстырыу ушын мөлшерленген.

МАСШТАБ – Масштаб – Масштаб (нем. Maßstab) - сызылма, имарат

кабаты яки картадағы сызық ұзындығының тийкарындағы тийисли сызыққа пропорциясы. Мыс.: 1:100 болса 100 сантиметр ұзындық 1 сантиметр болып киширейтиледі. Егер 100:1 болса тескериси. Масштабта санлы, атлы, сызықты түрі болады. Масштаблар карта хәм планларда санлы хәм графикалық түрінде көрсетиледи.

МАТЕРИАЛЛАР ҚАРШИЛИГИ – Сопротивление материалов –

Материаллар қарсылығы иншаатлар элементлери хәм де машиналар бөлеклериниң беккемлиги хәм деформацияланыўын статикалық хәм динамикалық нагрузка менен тәсир еттирип анықлайды.

МАТЕРИАЛЛАРНИ СИНАШ – Испытания материалов –

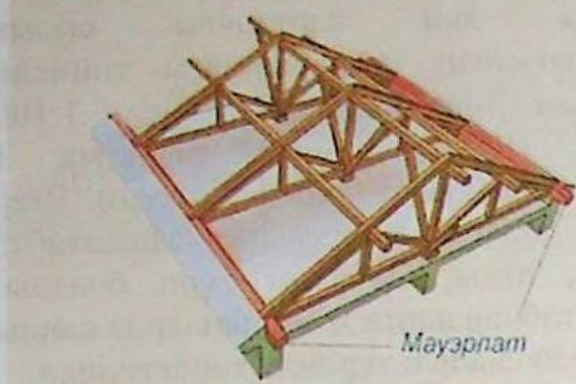
Материалларды сынаў материаллардың технологиялық хәм эксплуатациялық қәсийетлерин арнаўлы машиналар хәм әсбапларда анықлаў. Сынаўдың физикалық, химиялық, структуралық хәм механикалық созылыў, қысылыў, ийилиў, буралыў, қырқыў, шарлаў, сырғанаў, сокқы түрлери бар.

МАТЕРИАЛЛАРНИНГ ЕМИРИЛИШИ – Разрушение материала –

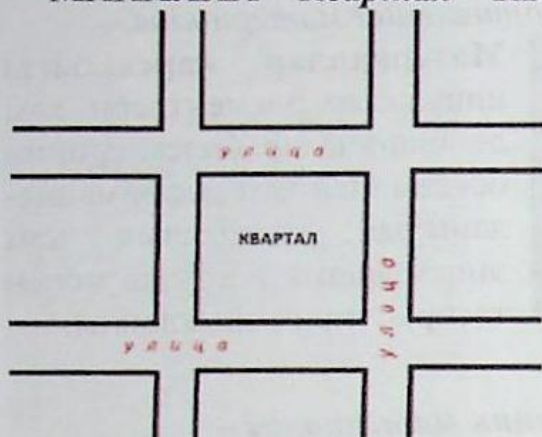
Материалдың жемирилиўи қандай да бир тәсир нәтийжесинде материал пүтинлигиниң макроскопикалық бузылыўы. Дәслепки басланғышы жарық, қабыршақланып көпшиўи хәм екиге бөлиниўи эластик хәм пластик деформация менен биргеликте артып барады.

МАУЭРЛАТ – *Мауэрлат* – Мауэрлат имарат төбесиниң салмағын

стропила арқалы өзіне қабыллап дийўалға өткізиўши тийкарғы элемент. Төбени шиферлаганда конструкцияның төменги еки шетки тәрәпине жайласыўшы горизонтал ағашлы брус. Егер төбе конструкциясы металл болса мауэрлат металлы швеллер яки қос таврдан пайдаланылады.

МАХАЛЛА – *Квартал* – Квартал архитектуралық қала курылысында

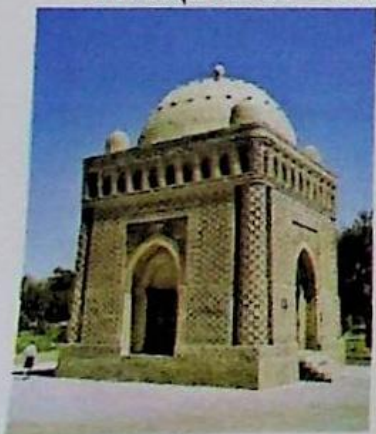
халық жасайтуғын аймақтағы тийкарғы төрт көшениң орталығында жайласқан турак жайлар хәм жәмийетлик имаратқа ийе аймақ. Квартал халқы ушын қолайлықлар жаратыў мақсетинде архитектуралық шешим қабыл етилип балалар бақшасы, мектеби жәмийетлик дем алыў орынлары яки ҚМК бойынша өрт қәуипсизлигине санитар-гигиеналық талапларға жуўап берйўн керек.

МАЧТАЛИ КРАН – *Мачтовый кран* – Мачталы кран металл

конструкция хәм механизмлери өз алдына жайласқан стрелалы стационар көтериў краны. Металл конструкция мачта хәм оған шарнирли бириккен стреладан ибарат. Беккем аяқлы хәм вантлы (трослы) болады. Беккем аяқлы кранның мачтасы қозғалмас иншаат дийўалына яки төмени жерге беккемленип, жоқарғы ушы вантлар менен хәр тәрәпке тартып қойылады.

МАҚБАРА – *Мавзолей* – Мазар қәбир үстине курылатуғын үлкен

1

2

иншаат. Бундай иншаатлар көсемлер яки уламалар қәбириниң үстине курылыўы әййемги Рим дәўиринде хәм Шығыс мәмлекетлеринде орта әсирден баслап курылған. 1) Саманид мазары; 2) Зәңгиата мазары.

МЕГАПОЛИС – Мегполис – Мегполисте қаланың аймағы үлкен хәм

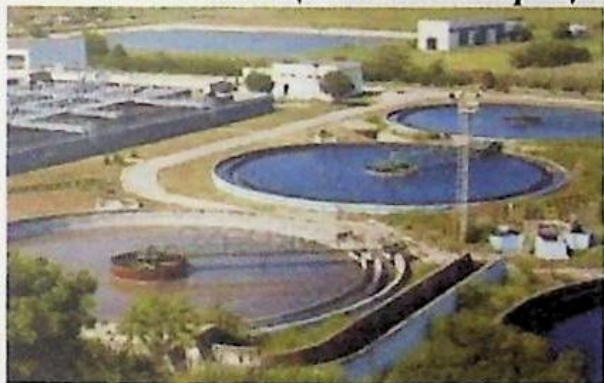
халқының саны 1 миллионнан жоқары болыуы керек. Мегполистин тез пайда болыуы этирапындағы қоңсы елатлардың өз аймағы менен қосылыуы есабынан пайда болады. Мыс.: Ташкент қаласына Ташкент областындағы Бектемир районының өз аймағы менен қосылыуы. Сүүретте: келешектеги Азербайжан пайтахтының мегполиси.

МЕЗОНИН – Мезонин – Мезонин үлкен емес болған турақ жайлардың

ортаңғы бөлиmine бийиклетип курылған курылма. Көбинесе мезонин жасаушы бөлме хәм алды тәрeпине балкoнлы етип курылады. Бул конструкция бийиклескен төбениң астын пайдаланыу хәм фасадты шырайлы қылу мақсетинде яки мансард усылында, тек имарат ортасына курылады.

МЕЛИОРАЦИЯ – Мелиорация – Мелиорация (лат. melioratio –

жаксылау) - топырактын суу режимин тәртипке салыу жолы менен оның тәбийғый шәраятын түптен жаксылау. Топыракты курғатыу хәм сууғарыу (иригация), дәрьялар ағымы хәм жер сыртындағы ақаба сууларды тәртипке салыу, шашылыушан кумлар хәм жарлықларды беккемлеу, агро-тоғай мелиорациясы киреди.

МЕРГЕЛЬ – Мергель – Мергель курамы 33-65% саз ылайдан ибарат

болған хәкли-ылайлы араласпа болып қаттылығы щебень сыяклы тау жынысы. Мергель портландцемент таярлауда шийки зат есабында көбірек қолланылады.

МЕТАЛЛ КОНСТРУКЦИЯЛАР – *Металлические конструкции* –

Металл конструкциялар ангар, склад санаат өндирислик имаратлары ушын колланылады. Жеңил араласпалардан таярланган конструкциялар бирқанша нәтийжели. Сүүретте: 1889 жылы бәлентлиги 300 метрден аслам металл конструкциядан курылған Эйфель минарасы.

МЕТАЛЛ КҮПРИК – *Металлический мост* – Металл көпір таяныш

аралығы (пролёт) қыздырып прокатланған углеродлы полаттан жасалған көпір. Аралық таянышлары бетон яки темир бетоннан исленеди. Металл көпірдің қасиетлери-конструкцияларының жеңиллиги, ири элементлерин заводта таярлау мүмкинлиги хәм оларды бириктириудің қолайлығы.

МЕТАЛЛ ЧЕРЕПИЦА – *Металлочерепица* – Металл черепица

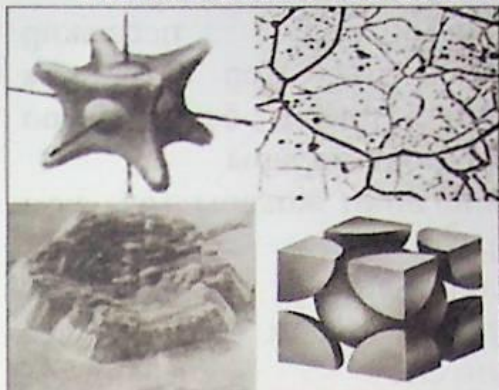
декоративли шифер. Тәбияттың ыссы сууығына жауын-шашынның тәсирине беккем болуы ушын полимер қатлам хәм цинк пенен қапланған. Конструкциясы бойынша жука жалпақ бетли қаңылтыр металл. Пайдаланыу орынлары – қурылыста жайдың төбесин шиферлауға хәм қоршаушы конструкция сыпатында пайдаланылады.

МЕТАЛЛ ЭРОЗИЯСИ – *Эрозия металлов* – Металлар эрозиясы

(лат. erosio – желиниу) – газ яки суйықлық ағымы тәсиринде, сондай-ақ механикалық яки электр разрядлар тәсиринде металл буйымлар сыртының әсте-ақырынлық пенен бузылуы. Дөгерек этирап, оксидлениу, температура хәм қалдық күшлениулер, мортлық хәм шаршау нәтийжесинде бузылуы тәсиринде пайда болады.

МЕТАЛЛШУНОСЛИК – *Металловедение* – **Металлды үйрениү**

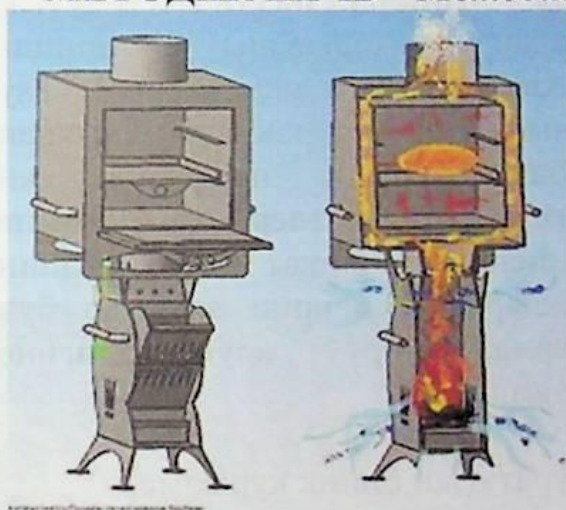
Металл хэм араласпалардың курамы, дүзилиси хэм кәсийетлери арасындағы байланысларды, сондай-ак түрли тәсирлер (ыссылық, механикалық, химиялық х.т.б.) де олардың өзгерисин үйрениүши пән. Тийкарғы әмелий мақсет кәсийетли қатыспалар алыўға олардың оптимал курамы хэм ислеў бериў усылын табыў.

МЕТИЗ – *Метизы* – **Метиз металлдан өндирис цехында курылыс**

жумысларына стандарт түрдеги ислеп шығарылған майда-шүйде зәрүрли гайка, резбалы шеге х.т.б. деталлар.

МЕТОДИК ПЕЧЬ – *Методик печь* – **Методик печь металл**

заготовкарды прокатлаў, балғалаў хэм штамплаўдан алдын қыздырылатуғын өтиўши печь. Заготовкарлар избе-из 3 дана ыссылық техникасы зонасы, яғный методик (алдын ала ысытыў) кепсерлеў (қыздырыў) хэм томиль (заготовкадағы температураны теңлестириў) зонасынан өтеди. Методик печь горелка яки форсункалар жәрдемінде газ сыяқлы яки суйық жанылғы менен ысытылады.

МЕТР – *Метр* – **Метр** (франц. metre, грек. metron – өлшеў) – өлшеў СИ системасындағы узынлық бирлиги.

Белгиси - м. халықаралық - **m**;

...**Метр**-өлшеў әсбапларын аңлататуғын қоспа сөзлердің курам бөлеги (мс. барометр, термометр).

...**Метрия** (грек. metreo – өлшеймен) – «өлшеў» ди аңлатыўшы қоспа сөз бөлеги (мс. фотометрия, геометрия, стереометрия).

МЕТРОПОЛИТЕН – *Метрополитен* – Метрополитен метро

қалалық пассажир транспорты. Жер асты хәм үсти түрлери бар. Метро электропоездлары тезлигиниң жоқарылығы хәм хәрекетиниң бир кәлиплилиги менен характерленеди. Сүүретте: Ташкент қаласындағы А.Наўайы метро бәндиргиси.

МЕХМОНХОНА – *Гостиная* – Мийманхана турақ жайларда

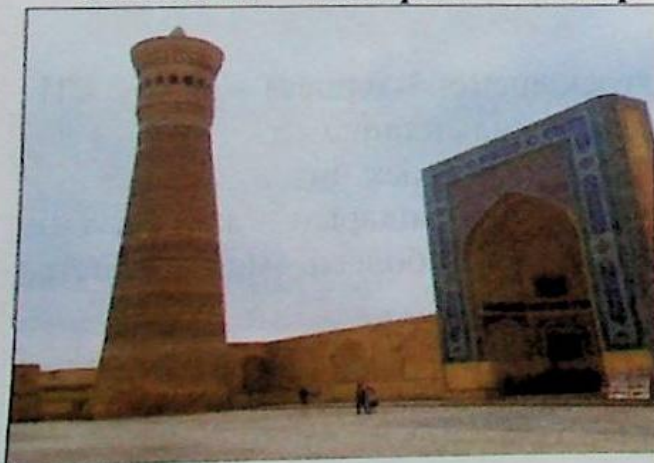
мийманлар ушын мөлшерленген арнаўлы бөлме. Бул бөлме жазғы әйўан, асхана менен тығыз байланыста болыўы керек. Мийманхана хәр бир турақ жайда болыўы шәрт. Бул бөлме арқалы басқа бөлмелерге өтиўге болмайды.

МИНЕРАЛ ПАХТА – *Вата минеральная* – Минерал пахта ыссы суўық

хаўадан қорғаўшы шийша кыйқымлы пахта. Таў жынысларының қайнап шыққан диабаз, базальт, порфирит яки мергель доломитлер хәм домна печинениң силикат еритпесиниң шлақларынан исирип алынған бул материал өрт кәўипсизлигине шыдамлы.

МИНОРА – *Минарет* – Минар еркин туратуғын бийик қурылма;

Заманағөй минаралар полат, ағаш х.т.б., тастан қурылады. Мыс.: Телевизион, радио, суў басымлы, силос бастырыў минаралары бар. Минара тийкарынан метеорологик характердеги – самал, температура, музлаў нағрузкалары тәсирине ушырайды. Сүүретте: бийиклиги 46,5м. болған 1127 жылы қурылған Бухарадағы Калон минарасы иншааты.

МИНОРА КРАН – Башенный кран – Минаралы кран бәлент

минарасы, айланыушы стреласы хәм көтеріуші шығыры болған көтеріу краны. Тийкарынан курылыста стационар хәм көшпели түрлери қолланылады. Көшпели кранның минарасы темир жолларда яки жерде хәрекетлениуші дегиршикли ямаса гусеницалы арбаға таянады. Көшпелиси 100 тн. стационарлы минар болса 400 тоннаға шекем жүк көтереди. Заманагөй курылыста имаратларды тез питкериуде хәм қәрежеттин тежемлигине минаралы кран жүдә қолайлы.

МОДЕЛЛАШ – Моделирование – Моделлестириу курамалы

объектлер, имаратлар яки процесслердин оптимал конструкцияларын жаратыу ушын олардың моделлерин математик моделлестириу тийкарында таярлау, яғный көркемлик конструкциялаудың тийкаргы методларының бири. Сүүретте: турақ жайды моделлестириудеги көринис.

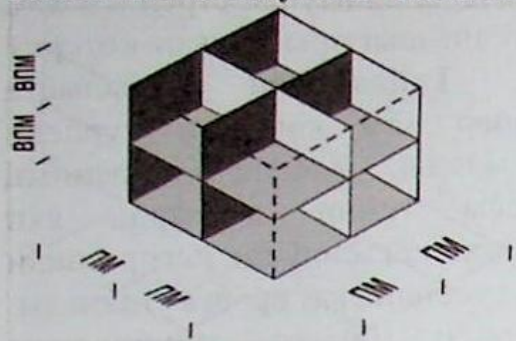
МОДЕРН – Модерн – Модерннің архитектуралық стили XIX әсирдин

ақыры XX әсирдин басларында пайда болды. Имаратта жаңа техник-конструктив системасы рауажланыуы модерннің пайда болыуына себепши болды. Модернде имарат еркин жобаланды хәм келбети өзгерди. Имарат классикалық тууры мүйешли әпиуайы формасынан узақласты. Буган себеп металл, бетон, темирбетон айналарды көбірек хәм еркин қолланыу имканияты көбейди.

МОДУЛЬ – *Модуль* – **Модуль** (лат. *modulus*-өлшем) – курылыс хэм

Тегисликтин модуллик системасы архитектурадагы шэртил бирлик; имарат
яки иншаатлар бөлөклерин сэйкеслендириу
максетинде яки бөлөклеринин өлшемлерин
бир неше мәрте киширейтирип өз ара
теңлигин сәулелендириуде пайдаланылады.
Курылыста геометриялык параметрлердин
модуллик координациясы:
ПМ – планировкалык модуль; **ВПМ** –
вертикал планировкалык модуль.

МОЗАИКА – *Мозаика* – **Мозаика** реңли таслардан, шийше еритпесинен

куралған нағыс яки керамикалык плитка.
Мозаика көбинесе имараттын яки
иншааттын сыртқы фасадында, сүтинде хэм
интерьерлерде қолланылады. Безеу
жумысларында декоратив, монументаль
өнери усылы хэр қыйлы жанрларды пайда
етип композициялык көринис берип
исленеди. Сүүретте: дийуал хэм сүтинге
исленген мозаика.

МОЙ БУЁҚ – *Масляные краски* – **Майлы бояу** қойыу хэм суйық халда

ислеп шығарылып, металл
яки ағаштын сыртына
жағылады. Бояу ушын
щётка, резина валиклер
хэм арнаулы бүркегишлер
қолланылады.

МОНОЛИТ КОНСТРУКЦИЯЛАР – *Монолитные конструкции* –

Монолит конструкциялар (моно...
хэм грек. *lithos* – тас) – имарат яки
иншаат ушын дийуал яки жүк көтериу
элементи полат арматура менен
каркасланғаннан кейин сыртқы
тәрепине қәлип қойылып бетон
куйылады. Нәтийжеде беккем темир
бетонлы яки фибробетонлы беккем
курулыс конструкция пайда болады.

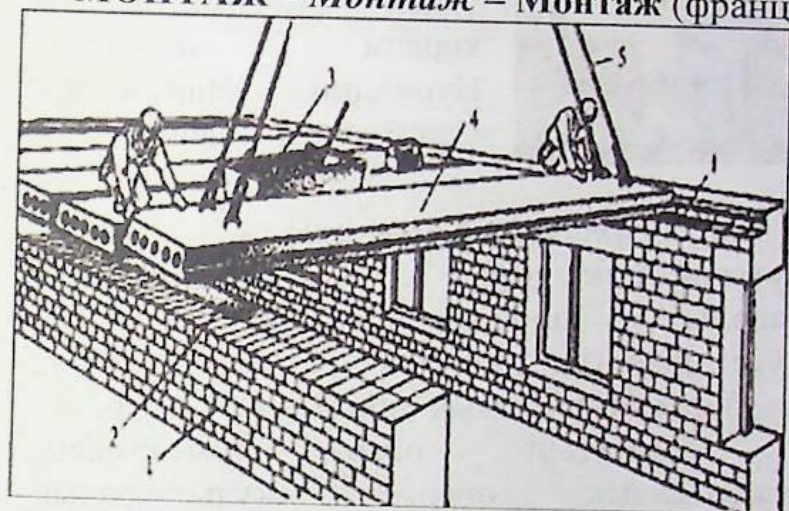

МОНОРЕЛЬСЛИ ЙУЛ – Монорельсовая дорога – Монорельсли жол

жүк тележкалар яки вагонлар аспалы (жекке) рельстин үстінде яки астында электр тягачлары жәрдемінде хәрекетленетугын транспорт иншааты. Тезлиги 240 км/саат хәм оннанда жоқары. Монорельсли жолда хәрекет, жүклерди жүклеў хәм түсириўде автоматикалық басқарыў қолланылады.

МОНТАЖ – Монтаж – Монтаж (франц. montage – көтеріў, орнатыў, жыйыў) – иншаатлар, конструкциялар, технологиялық үскенелер, агрегатларды таяр деталлардан жыйыў хәм орнатыў. Имарат ушын жыйылмалы конструктив элементлерин қурылыс монтаж кранлары хәм монтаж үскенелери жәрдемінде орынланады.

МОНТАЖ МОСЛАМАЛАРИ – Монтажные приспособления –

Монтаж эсбаплары – жыйылмалы қурылыс конструкцияларын монтажланатуғын эсбаплары. Монтаж эсбапларының өз ишине алыўшы, конструкцияларды ўактынша беккемлеўши хәм бураўшы шов бирикпелерин толтырыўшы түрлери бар.

МОНУМЕНТ (Ҳайкал) – Монумент – Монумент үлкен тарийхий

ўақияга, ири жәмийетлик искерге арналған көлемли скульптуралық естелик. Гейде монумент скульптуралық-архитектуралық ансамбль түрінде исленеди. Сүүретте: Өзбекстан Республикасы гәрезсизликке ерискеннен кейин Ташкент қаласына орнатылған Ғәрезсизлик монументи.

МОНУМЕНТАЛ ЖИВОПИСЬ – Монументальный живопись –

Монументаллык

живопись – панно, роспись, мозаика түріндеги архитектура менен байланысқан, үлкен масштабдағы көркем шығарма. Нуриддин Нарзиевтин монументал живописи.

МОНУМЕНТАЛ САНЪАТ – Монументальные искусство –

Монументаллык өнер кең жәмийетлик идеяларды пропагандалаўшы, массалық көриўге арналған, архитектура ямаса тәбият пенен биргеликте толық образлық келбетке ийе болатуғын өнер шығармасы. Монументаллык өнерге скульптуралық монументлер, естеликлер панно, мозаика, фреска х.т.б. киреди. Монументаллык өнер шығармалары көшелерге, майданларға, парклерге, жәмийетлик үлкен жайлардың ишине қойылады. Ол бәрқулла халыққа қаратылған публицистикалық пафосқа идеясына ийе болады. Сүүретте: Ажинияз Косыбай улының монументи.

МУВОЗНАТЛАШ – Балансировка – Балансирлеў механизмлерди

тендестириў. Тийкарынан, теңсизлик (дисбаланс) нәтийжесинде тез айланыўшы деталлардың тыянышларына зыянлы тәсир етиўши динамик нағрузкаларын сапластырыў ушын қолланылады. Сүүретте: машинаның резиналы дөңгелегиниң диагностикасын анықлап балансирлеўге тийкарланған S850 Giuliano үскенеси.

МУЗЕЙ – Музей – Музей көркем өнер шығармаларын жыйнайтуғын,

саклайтуғын,
изертлейтуғын хәм оларды
көпшиликке көрсететуғын
мәкеме. Нөкис қаласында
жайласқан И.В.
Савицкий атындағы
Қарақалпақстан
Республикасы
мәмлекетлик көркем өнер
музейи. Музейге 1966
жылы тийкар салынып
ашылған. Сүүретте: И.В.
Савицкий атындағы музей.

МУСТҲКАМЛАШ – Упрочнение – Беккемлеу конструктив

материаллардың беккемлигин
асыруу. Металларды яки
бетонларды беккемлеу ушын
термикалық, химиялық-термик,
термомеханикалық хәм
механикалық усуллардан
пайдаланылады. Термикалық хәм
химиялық термикалық усулларға
таплау, азотлау, цементациялау,
цианлау ҳ.т.б. киреди.

МУСТАҲКАМЛИК – Прочность – Беккемлик материаллардың

мәлим шәраят хәм шегараларында
жемирилместен түрли тәсирлерге
шыдай алыу қәсийети. Мәселен
бетон беккемлиги қысылуға
сыналып кгс/см² (килограмм-
силы на см²) белгиленеди.
Бетонның М100, М150, М200,
М250, М300, М350, М400, М450,
М500 маркалары қолланылады.
Мыс.: М100 бетон маркасының
беккемлик көрсеткиши - 98,23
кгс/см² тең.

МУҚАРНАС – Мукарны, мукарнасы, сталактиты – Сталактит кесе

көринисли үстпе-үст жайласқан нағыслы курамалы призма формасындағы конструктив орнамент. Араб хәм Персид архитектурасының мазмунлы элементи сыпатында нишаға ярым яки толық гүмбез интерьерине көбирек қолланылады.

МҮРТЛИК – Хрупкость – Мортлық мортлық қатты денениң

структура жағдайына хәм сынау шәраятына байланысly: нагрузка тезлигин асырғанда хәм температураны төменлеткенде, күшлениу концентрациясы дәрежесин хәм эластик энергия запасын арттырғанда мортлық артады.

-Н-

НАЛИЧНИК – Наличник – Сырт жақлау әйнек есиктиң сырт жағына

бекитилетуғын қосымша рама. Есик хәм әйнектің шетки қырларын декоратив безелиуин жақсылауға бир тегис яки нағысly ағаш, пенопласт, гипс материалынан пайдаланылып реңли көринис келтириуға болады.

НАМЛИК – Влажность – Ығаллылық хәр бир имараттағы бөлме

ишинде инсан ушын қолайлы комфорт микроклым пайда етиу ушын ығаллықты аныклау заманагөй архитектураның тийкарғы машқаласына айланбақта. Ығаллылық муғдары гигрометр хәм психрометр үскенеси менен аныкланады. Инсан ушын ең қолайлы ығаллылық 40-60%.

НАТЮРМОРТ – *Натюрморт* – Натюрморт турмыс буйымларын,

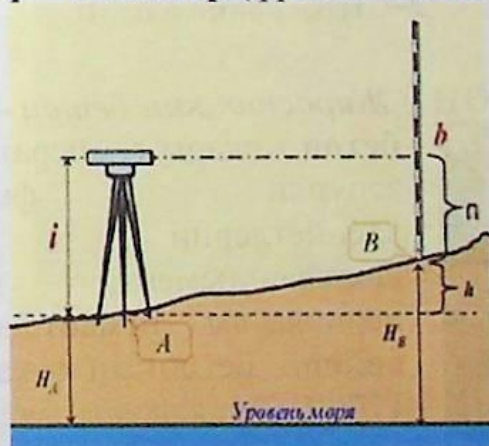
аўкат затларын, гүллерди сүүретлейтуғын сүүретлеў өнериниң жанры. Натюрморт XVIII әсирде өз алдына жанр болып бөлинген. Натюрмортда художниктин ўазыйпасы тек заттың өзин сүүретлеп қойыў емес, ал оған өзиниң сол заман адамы сыпатында катнасын, көзқарасын сүүретлеўи лазым. Сүүретши Раймонд Кэмпбелл натюрморты.

НАҚШ – *Орнамент* – Нағыс (лат. *ornamentum* – безеў) - архитектурада

имараттың элементлери мәлим тәртипте тәкирарланатуғын геометрик формалар, өсимлик, кус, хайўан х.т.б.дың көринислеринен ибарат безеў. Нағыс архитектурада қосымша көркемлик қуралы болып хызмет қылады.

НИВЕЛИР – *Нивелир* - Нивелир (франц. *niveler*- теңдегиш) – геометрик

нивелирлеў, горизонтал бағдарда ойлы бийикликти анықлаўшы геодезиялық әсбап. Оптик нивелир ватерпаска (шайтан) хәм лазер нивелир жактылық дерегине тийкарланған.

НИВЕЛИРЛАШ – *Нивелирование* – Нивелирлеў жер сыртындағы

точкалар бәлентлигин басланғыш точка («ноль бәлентлик»)ға яки теңиз қәддине карата анықлаў. Геометрик нивелерлеў нивелир хәм рейка жәрдемінде орынланады. Хәзирги ўақытта нивелирлеўдиң тригонометрик, барометрик, механик, гидростатик түрлери пайдаланылады.

НОВ (Нова) – Лоток – Наўа түрли материаллардан (тахта, металл,

темир бетон) кесе кесиминин ярымы ашық қылып яки П формасында жасалған. Тийкарғы ўазыйпасы имарат этирапындағы жер бетиниң жаўын суўларын өзине қабыллап канализацияға бағдарлаўға хәм үлкен киши жасалма жапларға мелорация сыпатында пайдаланылады.

-О-

ОБОИ (Гул коғоз) – Обои – Обои имарат ишиндеги дийўалға, пәтикке

1-эпиўайы

2-Стереокониялық 3D

желімлеп жабыстырылатуғын орамлы қағаз материал. Ени бойынша 0,53, 0,70, 1,06 м, узынлығы — 10 и 25м. Хәзирги ўакытта эпиўайы хәм 3D обоилар қолланылмақда.

ОЛОВБАРДОШ БЕТОН – Жаростойкий бетон – Отқа шыдамлы

бетон жоқары температура узак тәсир еткенде зәрурли физикалық-механикалық қәсийетлерин сақлап қалады. Портландцемент, шлак-портландцемент, периклазлы цементлер, сондай-ақ суйык шийше. Бетонның отқа шыдамлылығы 1580, 1770⁰С дан жоқары түрлери бар.

ОЛОВБАРДОШ КОНСТРУКЦИЯЛАР – Жаростойкие конструкции –

Отқа шыдамлы конструкциялар - темир бетоннан исленип - санаат печлерине, морыларға, электролизёрлерге хәм ыссылық агрегатларына қолланылады. Отқа шыдамлы конструкцияларда 450⁰ С.қа шекемги температурада эпиўайы полаттан, бир қанша жоқары температурада болса легирленген, татламайтуғын хәм арнаўлы отқа шыдамлы полатлардан арматура сыпатында пайдаланылады.

ОЛТИН КЕСИМ – *Золотое сечение* – Алтын кесим - Мистикалык

пропорция болып (1:1,618) әйемги греклерге белгили болған хәм де Италия Ренессанс шеберлери тәрәпинен раўажландырылған. Алтын кесим формуласының пропорциялык катнасы 0,62 яки 0,38. сыпатында көбирек қолланылады.

ОРАЁПМА – *Перекрытие* – Аралық бастырма имараттың ишки

горизонтал бастырмалық конструкциясы. Аралық бастырмалар темир бетоннан таярланып қабатлар арасына, жер төле жоқарысына, цокол үстине қолланылады. Аралық бастырмаға көбинесе көп тесикли темир-бетон плита пайдаланылып имаратты қабатларға ажыратады.

ОРГАНИКАВИЙ АРХИТЕКТУРА – *Органическая архитектура* –

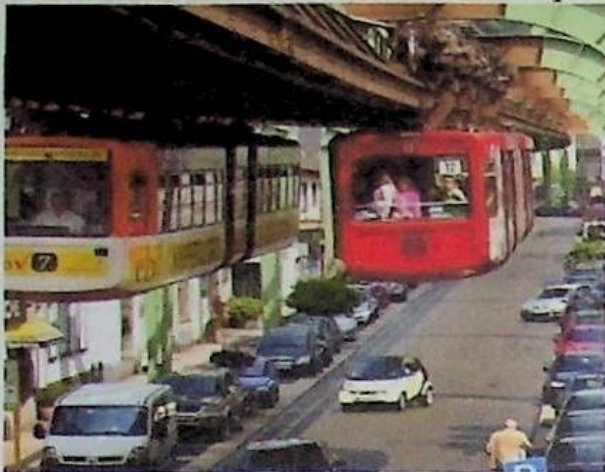
Органикалык архитектурада тәбийғый организмлерге уқсас форманы жаратыў концепция иске асырылады.

ОСМА БОҒ – *Висячий сад* – Асылмалы бағтың тийкарғы

бағдары архитектуралық иншаатларды киши бағ пенен байланыстырып қурылыўы. Асылмалы бағ арнаулы таслы таянышларда, галереяда, иншаат төбесинде жайластырылады.

ОСМА ЙУЛ – Подвесная дорога – Аспалы жол жерден бийик таяныш-

ларда жайласқан аспалы металл арқанлы (канат) яки так рельсли (монорельс) курылма. Аспалы жоллар пәс-бәлент орынлардан, суў үстинен кыска аралыкта өтиў ушын курылады; жолаўшылар хәм жүклерди тасыў ушын хызмет кылады. Хәрекетлениўши составы-аспалы тележкалар, вагонеткалар, вагонлар яки креслолар (адамлар ушын)дан ибарат.

ОСМА КОНВЕЙЕР – Подвесной конвейер – Аспалы конвейер санаат

кәрханаларында даналы жүклерди тасыў - кареткалары тартыўшы шынжыр яки металл аркан менен аспалы жолда хәрекетлениўши конвейер. Кареткалар илмеклер, траверсалар, этажеркалар менен үскенеленген.

ОСМА КОНСТРУКЦИЯЛАР – Висячие конструкции – Аспалы

конструкциялар тийкарғы жүк көтериўши элементлери трос, кабель, шынжыр, тор, лист мембраналар. Аспалы конструкция монтажы эпиўайы, қолайлы, исенимли, хәм үлкен аралықлы жәмәәт, санаат имаратларының төбесин жабыўда қолланылады.

ОСМА КЎПРИК – Висячий мост – Аспалы көпир жүк көтериўши

конструкциясы, тийкарынан, эластик элементлер: металл арқан, металл кабель, шынжыр болып, ушлары үлкен сүтинлерге тартылатуғын хәм де тирелетуғын көпир. Аспалы көпирдин жүриў бөлиминиң асты ферма яки қатты балка болады.

ОШХОНА – Кухня – Асхана шарбақлы турак жайларда тийкарынан

аўкат таярлаў функциясын орынлаўшы бөлме. Асхана имканы болғанынша кириў есигиниң қасына жойбарланыўы хәм жазғы әйўан менен байланысыўы зәрүр. Шарбақлы үйде қосымша жазғы асхана өз алдына курылады.

ОҚИЗМА ТУҒОН – Водосливная плотина – Суў өткизиўши тарнаў

суў өткизиў тесиклери болған тарнаў. Суўдың ағымы хәм қәддине қарап суў өткизиў тесиклериндеги затворлар менен ретлестирилип турылады. Суў өткизиў тесиклеринен муз бөлекшелери хәм кемелерди өткизиўде де пайдаланылады. Конструкциясы бетон, темир бетон, тас хәм ағаштан курылады.

ОҒИР БЕТОН – Тяжелый бетон – Аўыр бетон көлеми бойынша

орташа тығызлықтағы ($1800-2500 \text{ кг/м}^3$) ең көп қолланылатуғын бетон. Цемент (портландцемент, глинозём), кум, суў, щебень араласпасынан таярланады. Аўыр бетон имарат хәм иншаатлардың жүк көтериўши конструкцияларына қолланылады.

ОҒИР МЕТАЛЛАР – Тяжёлые металлы – Ауыр металлар тыгызлыгы

8000 кг/м³ дан артык металлар. Қорғасын, мыс, рух, никель, кадмий, кобальт, сурьма, қалайы, висмут, сынап ауыр металлар болып есапланады. Олардан лист, шыбық, сым, труба хәм ярым фабрикатлар ислеп шығарылады. Алтын ең ауыр металл.

-П-

ПАВИЛОН – Павильон – Павильон (франц. pavillon, юнон. parilio –

шатыр) - киши өлшемлі яки жеңіл ашық конструкциялы, тәбиятқа сай иншаат. Көргизбе экспозициялары, киноға алыўға, саўдаға мөлшерленген тураклы яки ўақытша курылма. Сүүретте: Астана қаласында 2010 жылы курылған ең үлкен архитектуралық Хан шатыр (архитектор Норман Фостер).

ПАЛАЦЦО – Палаццо – Палаццо (итал. palazzo, лат. palatium – сарай)

классикалық палаццода 2-4 қабатлы болып бас фасады көше тәрепке, имарат ортасы шарбақлы, дийўалларының биринши қабатына сүтинлер қолланылады.

ПАНДУС – Пандус – Пандус (франц. Pentedouce – қыялық) – имараттың

ишки тәрепи ямаса сыртында текше ўазыйпасын өтеўши тегис қыялық. Мыс.: Көп қабатлы гаражларда автомобильлердің бир қабаттан екінши қабатқа көтерилюи хәм түсиўи ушын, жолаўшылардың жер асты өтиў орындарына түсиўи хәм шығыўи ушын хызмет етеди.

ПАННО – Панно – Панно монументал көркемлик болып дийўалға

пәтикке ямаса өз алдына дийўалша сыпатында исленеди. Ислениў материалы дийўал бетине, холст таўарға, керамикалык плиткаға живописли хәм скульптуралы, ағашқа ойылған, барельефли көринисте исленген нағыслы, мозаикалы композиция. Сүүретте: асханада жоқарғы хәм төменги шкаф арасына исленген панно.

ПАНТЕОН – Пантеон – Пантеон эрамыздың басында яки 126 жылы

Әййемги Римде барлық кудайлардың үлкен ширкеўи сыпатында курылған. Дийўал конструкция тастан исленген. Пантеон имараттың ортасында жайласқан гүмбезли конструкция болып, бийиклиги 43,3 метр.

ПАРАПЕТ – Парапет – Парапет имараттың тегис болған төбесине,

балконға, көпирге исленген ернек яки инсан имарат төбесине шығып ремонт қылғанда төменге қулап кетпеў қәуипсизлигин тәмийинлейтуғын дийўал шетіндеги бийиклик. Айырым ўақытлары парапет металлдан яки баска беккем материалдан көркемли декоратив элемент есабында қолланылады.

ПАРДЕВОР – Перегородка – Дийўалша - имаратта бөлмелерди бөлийге

тийкарланған жиңишке дийўал болып, жүк көтерий ушын тийкарланбайды. Дийўалшаның қозғалмас, жыйылмалы-ажыралмалы хәм жылжымалы түрлери бар. Конструкцияға гербиш, керамик плита, жеңил бетонлы таслар, шийшели блоклар, гипс-бетон панел хәм полимер материаллар пайдаланылады.

ПАРДОЗЛАШ ИШЛАРИ – *Отделочные работы* – Пардозлаў

жумыслары имарат
шыдамлылығын арттырыў,
олардың санитария-гигиена
жағдайын жақсылаў хәм
көркемлігін тәмийинлейди.
Пардозлаўға сыбаўшылық,
бояўшылық, айна қойыў хәм ганш
жумыслары киреди.

ПАРДОЗЛАШ МАТЕРИАЛЛАРИ – *Отделочные материалы* –

Пардозлаў материаллары
имараттың ишки хәм сыртқы
көринисін жақсылаўға
қолланылатуғын қурылыс
материаллары. Заманағөй
қурылыста тәбийғый тас,
шийше, керамика, пластмасса,
ағаш, бетон, қурылыс
араласпалары, асбоцемент, бояў
хәм лак қолланылады.

ПАРДОЗЛАШ-ҚОПЛАШ ИШЛАРИ – *Облицовочные работы* –

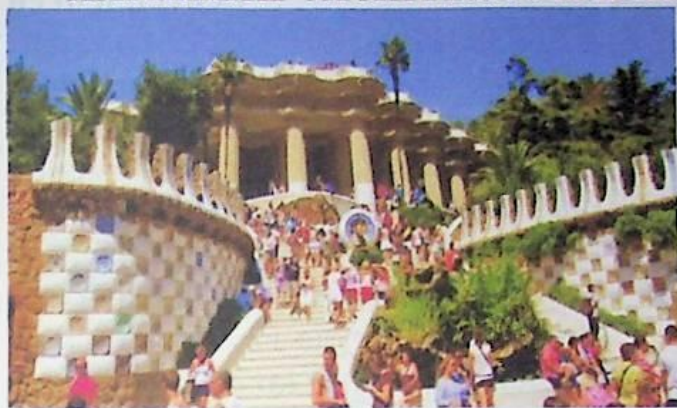
Пардозлап қаплаў жумыслары
имараттың конструктив
элементлериниң сыртларын
пардозлаў. Имарат иши керамика,
шийше яки пластмасса плиткалар
менен қапланады. Қаплаў
материаллары сыртларға
қарыспалар, мастикалар яки
бириктириў детальлары
жәрдеминде беккемленеди.

ПАРКЕТ – *Паркет* – Паркет (франц. parquet) – полларды қаплаў ушын

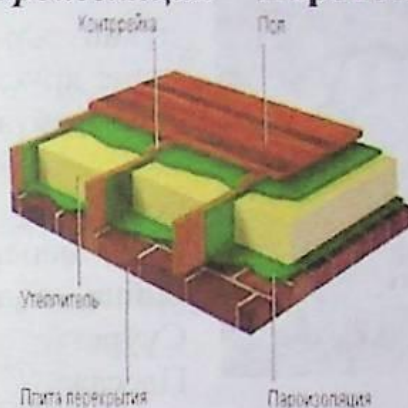
қолланылатуғын планка
сыяқлы қатты ағаш
материал. Полдың сыртқы
бети де паркетли пол деп
аталады. Паркеттиң
узынлығы 150-450 мм, ени
30-60 мм, қалыңлығы 20 мм
планка (тахта).

ПАРКНИНГ АРХИТЕКТУРАВИЙ ЭЛЕМЕНТЛАРИ –

Архитектурные элементы парка – Паркниң архитектуралык элементлерине павильонлар, амфитеатрлар, дем алыў саялы скамейкалары, аркалар, текшели, дийўаллы композициялар, тәбияттын элементлери енгизилген гармоникалық көринисти беретугын ландшафтлар киреди.

ПАРОИЗОЛЯЦИЯ – Пароизоляция – Пароизоляция қурылыста пуў

хәм ығаллылык өткизбеўши синтетикалық материал. Қолланыў орынлары имараттын аралық, жоқарғы бастырмасы темирбетон плита үстине хәм мансард бөлмесиниң шифер астына қойылады.

ПАРТЕР – Партер – Партер

1

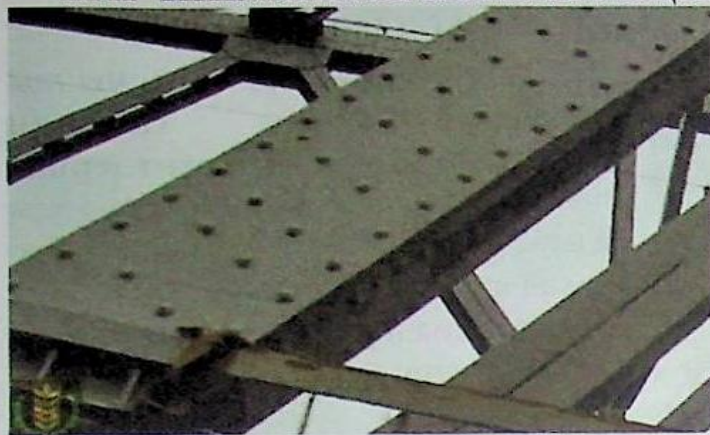

2

архитектурада театр имаратында хәм ландшафтда қолланылады.

- 1) Театрдың тамашагой залының сахнадан баслап арқа тәрәпдеги дийўалға ямаса амфитеатрға дейинги аралық партер деп аталып, Әййемги Рим дәўиринен баслап архитектуралық шешим қабыл етилген. Тамашагөйлердин отыратугын орынлары партер, амфитеатр, бельэтаж хәм жоқарғы ярусдағы балкон болып бөлинеди.
- 2) Тегис этирапда жайласқан ашық түрдеги парк ландшафт архитектурасында партер деп аталады. Партерде көркемлі декоратив өсімликлер, тереклер аймақтың кеминде 40% ийелеп композиция жаратыў керек.

ПАРЧИНЛАНГАН КОНСТРУКЦИЯЛАР – *Клѣпаные конструкции* –

Шегелеп кепсерленген конструкциялар имарат, иншаат, технологиялык үскенелердин элементлери, кепсерлениўши шегелер менен бириктирилетуғын металл конструкциялар. Бул конструкция көпир курыўда хәм металлдың жемирилиўи жүдә кәўипли болған жағдайда көбирек қолланылады.

ПАССАЖ – *Пассаж* – Пассаж (фрац. passage, - өтиў жолы, жүрип өтиў)

саўда имаратының бир түри болып дүкан хәм мекеме бөлмелери бир неше ярусларда жайласып төмендеги кең өтиў жолларын жаўын - шашын хәм тәбияттың ынжықлығынан қорғаўшы сыпатында жоқарысы айна менен қапланады. Нәтийжеде, бийик енли далон пайда болады. Сүүретте: Одесса қаласындағы Пассаж.

ПАТЕНТ – *Патент* – Патент[(лат. patens (patentis)-гүўалық)] - ойлап

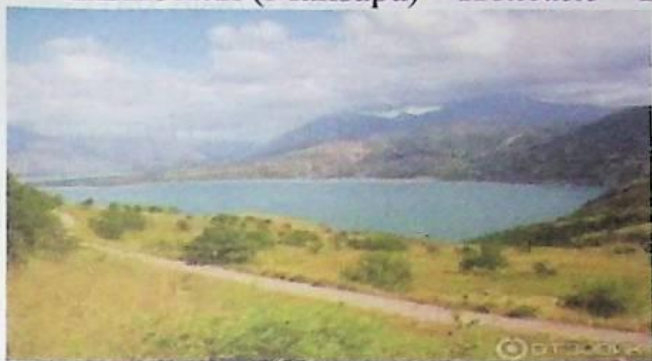
табыўшының өзи ойлап тапқан нәрсесине алған хуқуқын қабыл қылған адамға бериледи. Патентти берген мәмлекет аймағында ғана юридикалық күшке ийе болады. Патенттиң өз күшин сақлаў мүддети миллий нызамлар менен белгиленеди (әдетте 15-20 жыл). Патент усы нызамлар бойынша белгиленген тәртипте болған тийкарлар бойынша бийкар етилиўи мүмкин. Авторлық гүўалығы ойлап табылған затты қорғаўдың екінши формасы болып табылады.

ПАТИО – *Патио* – Патио турақ жайдың қоршалған ишки шарбағы

антик дәўирде Европада, Азияда пайда болған. Патио исленгенде архитектуралық элементлер композициялық дәрежеси, ландшафтлық дизайн көриниси жоқары дәрежеде иске асырылады.

ПЕЙЗАЖ (Манзара) – *Пейзаж* – Пейзаж сүўретлеў өнеринде тәбият

көринисин сүўретлейтуғын жанр. XVII-әсирден баслап Европа сүўретлеў өнеринде пейзаж өз алдына жанр болып бөлинип шықты. Соған дейин ол тематикалық картинада фон болып келди. Ургенч қаласы жанындағы Нефритли көл тәбиятының пейзажы.

ПЕНОБЕТОН – *Пенобетон* – Пенобетон геўек структурасы тураклы

көбик пенен байланыстырыўшы материалды (портландцемент) араластырып хәм кум қосып пайда етилетуғын геўек бетон. Көбик пайда қылыўшылар сыпатында синтетикалық сырт актив элементлерден пайдаланылады.

ПЕНОШИША – *Пеностекло* – Пеношийше шийше порошоги менен

көбик пайда қылғаннан кейин (кокс, пор, доломит) араласпасын қыздырып бириктириў жолы менен алынуатын (орташа тығызлығы $130-800 \text{ кг/м}^3$) геўек материал. Пеношийше ыссылық хәм даўыс өткизбейтуғын қәсийетлерге ийе. Механикалық ислеў бериў аңсат, жақсы желимлениди. Жер асты ыссылық трубаларын, вагон холодильниклерди изоляция қылыўда қолланылады.

ПЕНТХАУС – *Пентхаус* – Пентхаус (англ. *penthouse*) – хәзирги ўақытда

үлкен қалаларда жайласқан бийик имараттың ең жоқарғы қабатында жайласып қысқы бағ хәм бассейнге ийе көп комнаталы турак жай. Пентхаусда қаланың төбесинен тамашалаў ушын кең айналы терраса орнатылады.

ПЕРГАМЕН – *Пергамин* – Пергамен қалың қатты қағазға нефт битумы

синдирилген домалақ орамлы құрылыс материал. Имараттың жоқарғы бастырма плитасы менен имараттың төбесін тегіслеуші құрғақ материал(вермекулит) аралығына горизонтал жағдайда қойылады.

ПЕРГОЛА – *Пергола* – Пергол (итал. pergola от лат. pergula – навес,

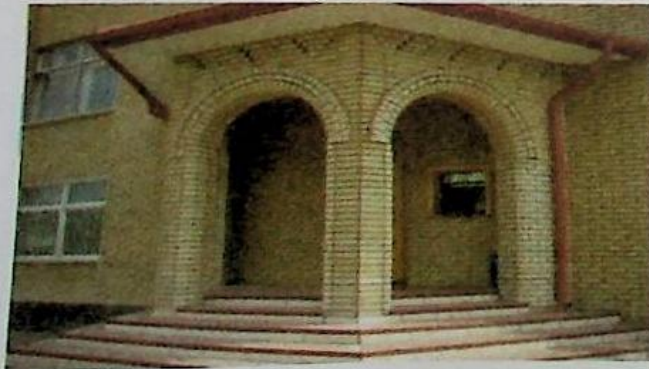
пристройка) – пергола жеңіл конструкциядан исленген өз алдына құрылған сая бериуші шәртеклі бастырма. Пергола үйден бағқа яки бассейнге барыуға шырмауық өсімлік пенен қапланған туннель. Перголаның ески атлары көшкі (беседка), шырмауық өсімліклер сая қылыушы архитектуралық объект (трельяж).

ПЕРЕМЫЧКА – *Перемычка* – Шарқырауық жүдә үлкен емес арқалық

болып есик, терезе, дәрұаза кеңислигиниң жоқарғы тәрәпин бастырыу үшін қолланылатугын конструктив элемент. Шарқырауық бастырылыушы бослықтың аралығына байланысly қалыңлығы таңланып материалы бойынша темирбетон, пискен гербиш, ағаш яки төрт қырлы арғытдан (брус) пайдаланылады.

ПЕРЕМЫЧКА КЛИНЧАТАЯ – *Перемычка клинчатая* – Сыналы

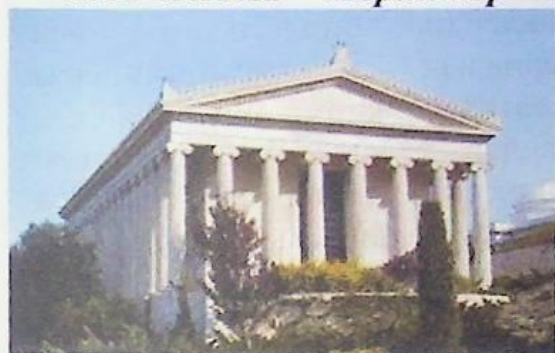
шарқырауық арка типли болып қапы, есик, дәрұаза еки аралығының үстин бастырыу үшін узын ағаш ямаса темир бетонды пайдаланбай радиал ямаса сына тәризли пискен гербиштен өриледи. Конструктив системасы арка принципінде орынланады.

ПЕРИЛА – *Перила* – **Перила** бәлентлиги бир метрге шамалас болып

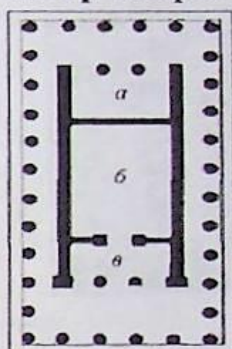

имараттың жоқарғы кабатына шығыуға арналған зәңгисиниң (лестница), балконның, террасаның, көпирдин ернеклерине қойылатуғын хәр қыйлы конфигураларға ийе конструкция. Перила вертикал горизонтал хәм орнаментли көркемли композиция ийе конструкциядан ибарат болып материалы ағаштан металлдан исленеди.

ПЕРИПТЕР – *Периптер* – **Периптер** имарат жобада туўры төрт

1

2

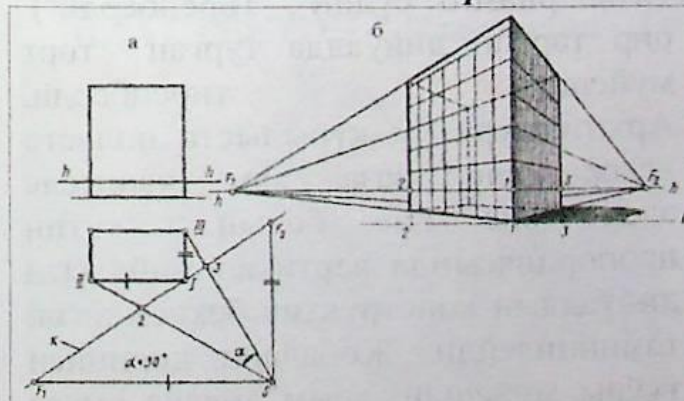
мүйешли болып толық этирапы сүтинлер менен қоршалады. Периптер әйjemги дәуирдин классикалық архитектурасы болған.
1) имараттың фасады.
2) имарат жобасы.

ПЕРЛИТЛИ БЕТОН – *Перлитобетон* – **Перлитли бетон** толтырғыш

сыпатында көпшиген перлит (ашқылтым вулкан шийшеси) қолланылатуғын жеңил бетон. Перлибетонда бириктириўши элементлер цемент, хәк, гипс, ерийтуғын шийше болыуы мүмкин. Конструкцион ыссылық өткизбейтуғын материал сыпатында қолланылады.

ПЕРСПЕКТИВА – *Перспектива* – **Перспектива** (лат. perspicio – анық

көремен) – инсанның предметлерди көрип, сызықлы перспектива фазалық формаларды тегисликте орайлық проекция жәрдеминде сүүретлеу усылы. Перспективада имараттың планы хәм фасадына тийкарланып үш тәрeплеме композициялық тәбийғый жағдайы сүүретленеди.

ПЕРФОРАТОР – Перфоратор – Перфоратор (лат. *perforo* – тесемен) –

Тесіу механизми хәм жүритпеден ибарат үскене. Перфоратордың механикалық, электрик, электромагнитли, пневматикалық яки гидравликалық; басқаруы ұсылына қарап дәстекли, ярым автомат (клавиатуралар менен ислетиледи) хәм автомат түрлери болады.

ПЕШТОҚ – Порттик – Порттик бир неше сүтинли жабық галерея.

Имараттың алдыңғы фасадында жайласқан сүтин қатарлары фронтон хәм аттиклердің бирлеспеси менен галериялық композициясы имаратқа кирместен алдын инсанлар ушын салтанатлы көринисти бағыш еткен. Әйемги Рим хәм Грециядағы классикалық архитектурада ордерли порттик формасы көпкеп қолланылған.

ПИЛОНЛАР – Пилоны – Пилонлар (грек. *pylon* – дәруаза, кириу) –

Гүмбез, арка, жаппа, аркалы аралықтарын тутып туратуғын ири сүтинлер. Заманагөй имаратларға кириу есигиниң еки тәрәпи декоратив ири сүтин жоқарысы тегис ригель яки арка сыпатында болсада пилон делинеди. Сүүретте: әйемги Египеттеги Эдвудағы Хора храмының пилоны.

ПИЛЯСТР – Пилястра – Пилястр (итал. *pilastro* "сүдин", "тирепберди")

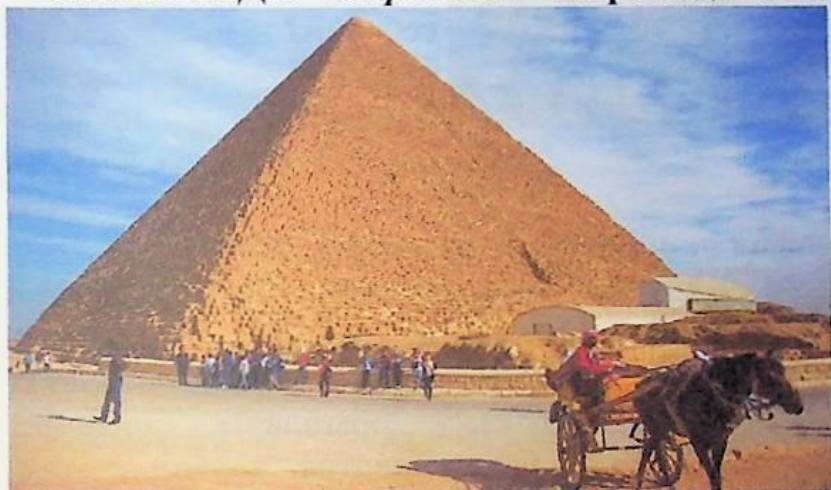
бир тәрәпи дийуалда турған төрт мүйешли тирепберди. Архитектуралық курылыста пилястр декоративли база хәм капитель элементине ийе болып сүтин пропорциясында вертикал жайласып дийуалдың конструктив бекемлигин тәмийинлейди. Жобадағы көриниси тууры мүйешли, ярым айлана ямаса курамалы формада болады.

ПИНАКЛЬ – Пинакль – Пинакль имаратты яки кала корганын

беккемлеуши тирепберди минара. Пинакль роман хэм готикалык архитектура болып төрт кырлы сүтин есабында имараттың хэр жеринде сыртқа бөрттирилип исленеди. Минараларында декоратив безелиу иске асырылады.

ПИРАМИДА – Пирамида – Пирамида Әййемги Египет

архитектурасынын иншааты Гиза тегислигинде 4500 жыл алдын курылып бийиклиги 139 м. Периметри 922 м. Улыуа көлеми 2,58 млн.м³. Пирамида курылганда қолланылган ең аўыр бир дана тастың салмағы 35 тонна.

ПИРОН – Пирон – Пирон үлкен иншаатларда өрилген таслы блоklarға

бириктирилген келте стерженли вертикаллы металл конструкция. Жеңил конструкция қылыу мақсетинде пирон конструкциясы иншаат ишине төбеден хэм қапталдан жактылык бериуге хэм бийик қылыуға ағаш хэм таслы конструкцияға караганда қолайлы.

ПЛАСТБЕТОН – Пласбетон – Пластбетон байланыстырыушысы

полимердин минерал толтырғышлар менен қатқан араласпасы, жасалма курылыс материалы. Бул бетонның жаңа аты болып курамы цемент, синтетикалык суйыклық (смола), кварцлы кум гранитли щебень х.т.б. Артықмашылығы сууыққа шыдамлы, беккем, тозбайтуғын курылыс материалы.

ПЛАСТИЗОЛ – *Пластизол* – Пластизол қалыңдығы 0,5мм болған

металл қаңылтыр.
Сыртқы бетине 200
мкм қалыңдықта
полимер қатламы,
пассиватор хәм цинк
пенен боялған. Ишкі
бетине цинк,
пассиватор, эпоксидли
смола қатламлары
менен боялып
сапалығы жокары
дәрежеде болғанлығы
себебли, көбинесе
жайдың төбесіндеги
бастырмаға шифер
орнына қолланылады.

ПЛАФОН – *Плафон* – Плафон лампочканың сыртына койылатуғын

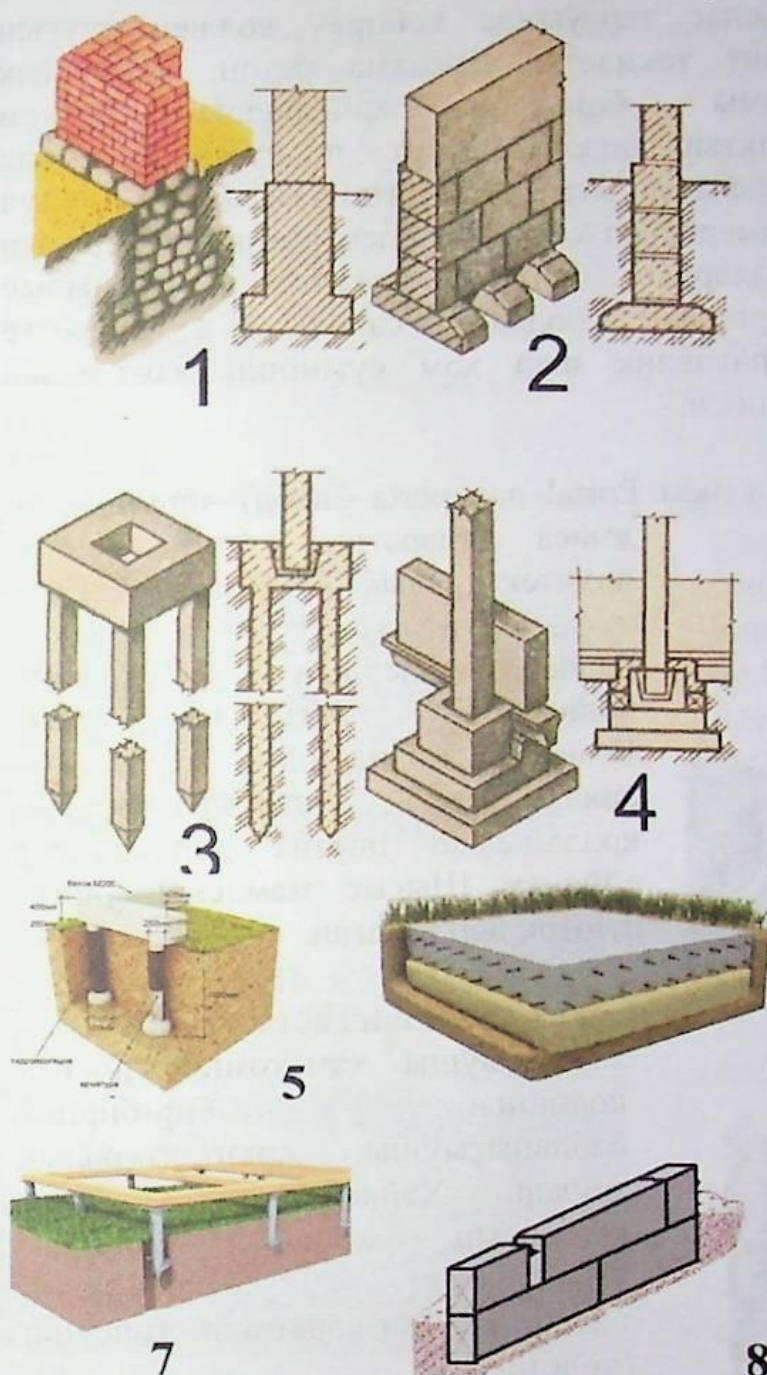
жауын-шашыннан қорғаушы хәм
жақтылықты жақсы өткізиуші
декоратив көриниске ийе қаплама.
Орнатылыу орынлары бойынша
дийуалдың қаптал тәрәпине хәм
пәтикке койылады. Заманагөй
курулыста плафонлардың хәр
қыйлы дизайн көриниске ийе хәм
живописли рендеги түрлери
колланылмақта.

ПЛИНТУС – *Плинтус* – Плинтус курылыста имараттың ишкі

тәрәпиндеги горизонталь
пол менен вертикал
жайласқан дийуалдың
бириккен жерине
ашықлық қалмауы ушын
койылатуғын рейка.
Плинтус бөлмениң
архитектуралық безелиу
элементи болып
материалы ағаштан,
пластиктен яки айнадан
ықшам етип таярланады.

ПОЙДЕВОРЛАР – Фундаменты – Фундаментлар тийкаргы

Ўазыйпасы имарат яки иншаатдан тўскен аўырлықты тийкарга (основание) өткیزیўши болып бир неше түрлери бар. Олар көбинесе тастан, бетоннан хэм темир бетоннан таярланады.

1-таўдың тәбийғый (бутовой) тасынан таярланған лента тәризли фундамент.

2-ири таслы жыйылмалы лента тәризли фундамент.

3-қуйылма тәризли (монолит) казык түриндеги фундамент.

4-текшели стакан типиндеги фундамент.

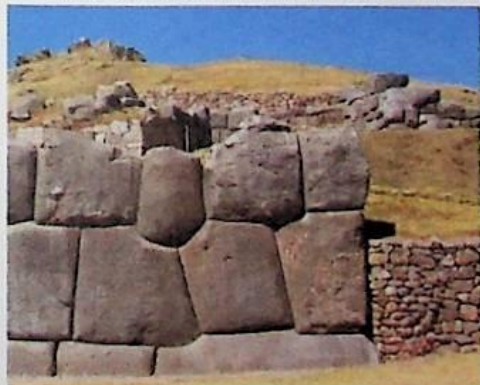
5-қазықлы (столбчатый) фундамент;

6-жайылмалы (сплошной) фундамент.

7-Свайлы винтли фундамент;

8-Ири блоклы (блочный) фундамент.

ПОЛИГОНАЛЧА ТЕРИШ – Кладка полигональная – Полигонша

өриў бул тәбийғый көп мүйешли таслардан имарат дийўалын яки цоколь бөлимин таклап өриў. Полигонша өриў усылы әйемги дәўирден басланып Грецияда Римде хэм Америкадағы инклер қәўиминдеги имаратларда көплек қолланылған. Хәзирги заманагөй архитектурада имаратларды жойбарлаўда полигоналша өриў усылының дизайны кем қолланылмақта.

ПОЛИМЕРБЕТОН – *Полимербетон* – Полимербетон заманагөй

курулыс тараўында көбирек қолланылатуғын гранит тәкілетли жасалма бетон. Химиялық курамы бойынша минераллы беккем толықтырғышдан ибарат полиэфирли смола араласпасындағы жаңа типдеги бетон. Бул полимербетон хәр қыйлы декоратив көринисдеги деталларды ислеўге қолайлы курылыс материалы болып саналады. Сүүретте декоративлик шар хәм сүтиннің жоқарыдан көриниси.

ПОРТАЛ – *Портал* – Портал (нем. Portal, лат. porta – вход) – ири иншаат

ямаса имаратқа кириў есигин архитектуралық безеў. Есик жоқарысындағы аркалы шарқыраўықлардың масштаблы жийеклерин нағыслап безеў. Әййемги Вавилонда тегис хәм аркалы шарқыраўықларда қолланылып портал деп аталса, әййемги Шығыс мәмлекетлеринде пешток деп аталған.

ПОСТАМЕНТ – *Постамент* – Постамент хәйкелдин астында

1

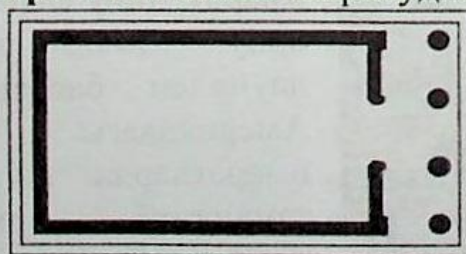

2

жайласыўшы хәм композициялық көриниси бир-бирине байланысыўшы архитектуралық тийкар. Хәйкел яки басқада детальдың астына қойылып хәйкелдин беккемлигин тәмийинлеўши көркемли тиреўиш (подставка).

- 1) Әййемги дәўирдеги постамент;
- 2) Заманагөй постамент.

ПРОСТИЛЬ – *Простиль* – Простиль антик ширкеўдин типі. Простиль

Пландағы көриниси

типінде ширкеў жобада туўры мүйешли болып алдыңғы фасадта бир неше сүтинлер жайласады.

ПРОГОН (Түсин екі хари) – *Прогон* – Прогон имараттың жүк

көтеріуші конструкциясының бириктиріуші горизонтал балкасы. Иншааттың таяныш бөлімі болған дийуал, сүтин, пилонның жоқарғы тәрепине бириктирилиуші конструктив элемент.

ПРОФНАСТИЛ – *Профнастил* – Профнастиль металлдан исленген

қаңылтыр шифер. Профнастильдің жақсы қасиеті жоқарғы тәрепін климаттың ыссы сууығына беккем болыуы үшін полимер қатлам, пассиватор хәм цинк пенен қапланған. Қурылыста жайдың төбесін шиферлауға хәм қоршаушы конструкция сыпатында пайдаланылады.

ПНЕВМАТИК ҚУРИЛИШ КОНСТРУКЦИЯЛАРИ –

Пневматические строительные конструкции – Пневматик қурылыс конструкциялары сыртқы қоршаушы дийуал қабықтары арматуралы плёнка, полимер, яки каучукли техник гезлемелер болып хауа менен жел бериледи.

ПОДКОС – *Подкос* – Қыятиреуіш қысылыуға ислейтуғын қыялықлы

Арғыт (брус) қурылыс конструкциясы. Қыятиреуіш вертикал конструкциялық бақан (стойки), сүтин (колонна) элементлерине беккемленип арқалық (балка), аралық бастырма (перекрытия) сыяқлы горизонтал конструкция элементлерін беккемлеп турады.

-Р-

РАЗЖЕЛОБОК – *Разжелобок* – **Разжелобок** имараттың еки қыялықлы төбесиниң бириккен жери яки еки қыялықлы төбеден ағып келген жамғыр суының төменге карап ағатуғын наўа орны. Разжелобок стропила бағдары бойынша яки дийўалдың жокарысынан төбениң конек тәрәпине шекем болады. Разжелобоктың екинши аты ендова деп те аталады.

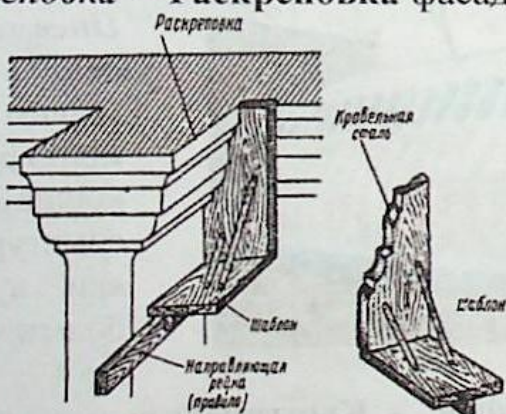
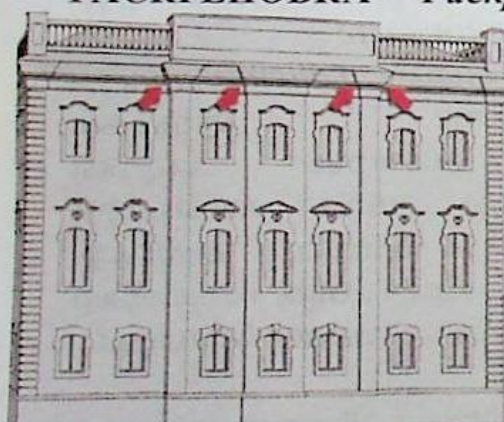

РАКУРС – *Ракурс* – **Ракурс** бул көз карас. Мыс. архитектуралық

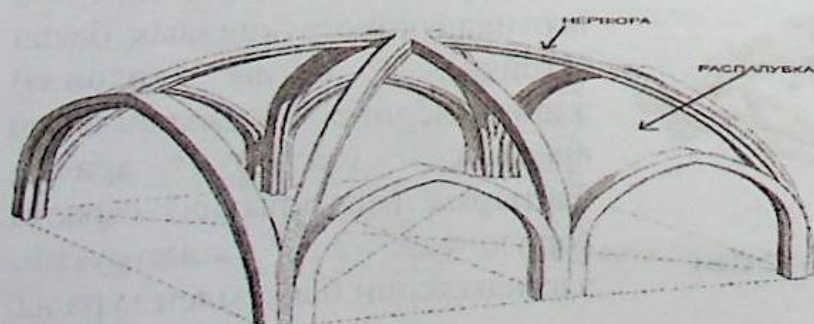
форманың перспективалық көринисте қыскарыўы. Пикирлеўде бул системаға объективте сырттан, субъективте иштен көзкарас сўүретленеди. Дўнья көриниси сонша бай хэм бизлердиң пикиримизденде жокары болғанлығы себепли хэр кыйлы ракурста көриў мүмкин. Нәтийжеде, ракурс бизлердиң менталь моделимизди кеңейтиреди.

РАСКРЕПОВКА – *Раскреповка* – **Раскреповка** фасадта, сүтинниң көп

емес бөртип шығып, фасадтың пластиклигин байытыў. Бундай стиль Әййемги Рим архитектурасында пайда болған.

РАСПАЛУБКА – *Распалубка* – **Распалубка** еки қыя иймекли қабырға

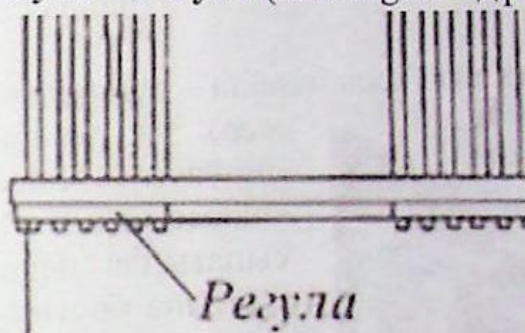
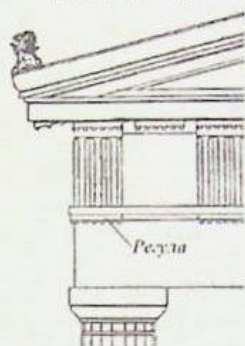
бирикпесиниң кесилиспеси арасында пайда болған гүмбезли конструкция. Қабырғалы конструкция материалы ағаштан яки металлдан болады.

РАТУША – *Ратуша* – Ратуша "Кеңесшилер үйи" деп аталып қаланы

басқарыу басқармасының
имараты болып орта әсірлерде
Европада қурылған.
Ратушаның екінші қабатында
жыйналыс залы, балконы хәм
көп яруслы минаралары болған.
Ратушада мәмлекеттің
миллийлік архитектурасы
колланылған. Сүүретте:
Рёмерберг қаласындағы
Ратуша.

РЕГУЛА – *Регула* – Регула (лат. regula – дүзиу таяқша, планка) –

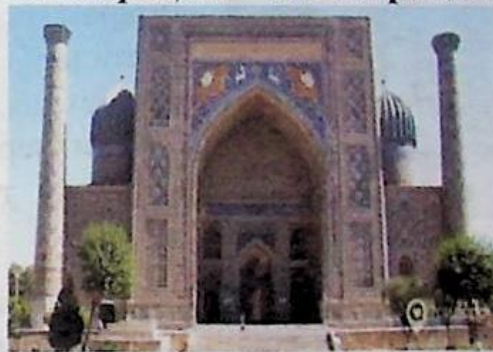

триглиф саясында
жайласқан келте таяқша.
Триглифтің узыны
бойына келте-келте
таяқшалар яки регулалар
тең аралықта жайласып
барелъефли нағыс
ұазыйпасын атқарады.

РЕСТАВРАЦИЯ – *Реставрация* – Реставрация архитектурада

Реставрацияға дейін

Реставрациядан кейін

имарат фасадлары-
ның яки интерьер-
леринің гөнерген
ямаса жоқ болып
кеткен жерлерин
илимий дәлийлеп
дәслепки жағдайын
қайта тиклеу.

РЕЛЬЕФ – *Рельеф* – Рельеф архитектуралық қурылыста жердің тегис

емеслиги хәм
скульптуралық
жұмысларда
сүүретлер
ойылған яки
бөрттирилген
ойлы-бийіккі
көринисте
болады.

РИГЕЛЬ – *Rigель* – Ригель имараттың жүк көтеріуши элемент

болып таянышларға
хәм сүтин
консолларына
бириктирилип
бастырмаларды
көтеріу ушын
тийкарланған
конструкция.
Көбинесе каркас
панелли имаратлар
ушын қолланылып,
пайдалы тәрәпи
кеңирек бөлмени
пайда етеди.

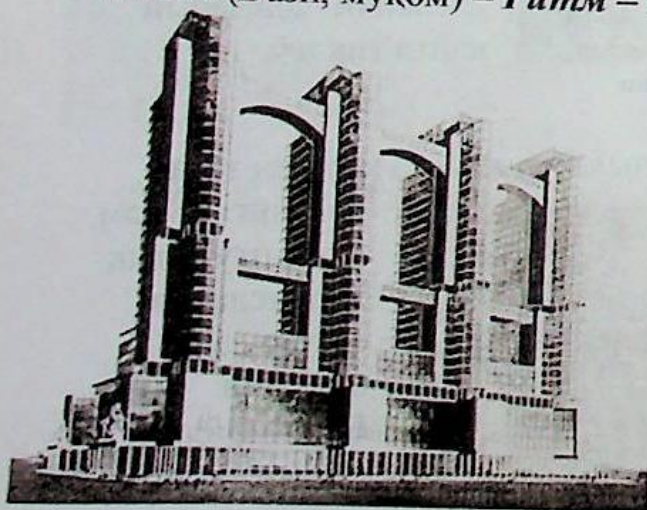
РИЗАЛИТ – *Ризалит* – Ризалит (грек. *risalita* – дүңкийип шығып турған

Ризалит

жер) – имараттың сыртқы
дийуалын нөсер жауынның
соққысынан қорғаушы
сыпатында парапеттен дийуал
сыртына бөртип шығып турған
горизонтал конструкция. Бул
архитектуралық элемент
имарат көшери бойынша еки
қапталы бир-бирине
симметриялық көриниске ийе.
Ризалитлердің ортаңғы, шетки,
мүйешли түрлери бар.

РИТМ (Вазн, муком) – *Ритм* – Ритм архитектуралық композиция

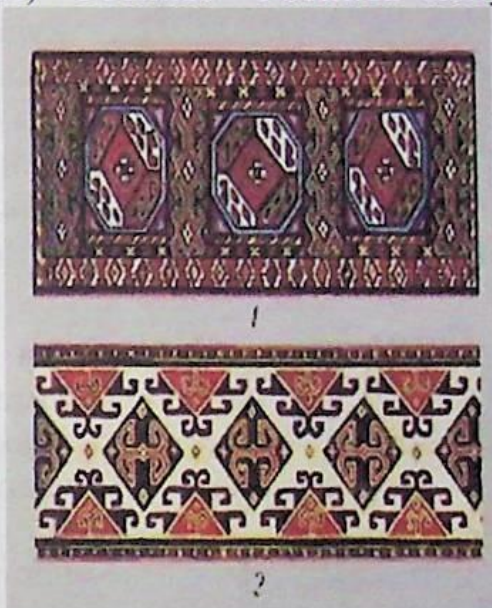
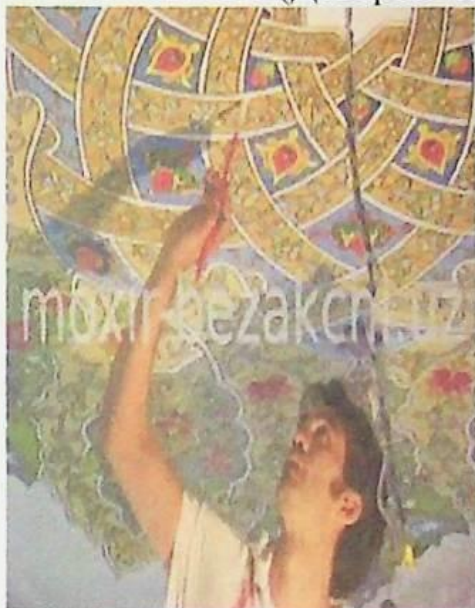
нызамына мууапық бир дана имарат
избе-из алмасып қайталаныуы ямаса
имарат архитектуралық ансамбль
сыпатында курылады. Имараттың
балкон, эркер, имарат арасындағы
кеңісликлер, вертикал, горизонтал
қойылған элементлерде архитектурада
композициялық ритмди пайда етип
имарат экстерьерине көркемлик бере
алады.

РОКАЙЛЬ – *Рокайль* – **Рокайль** (франц. rocaille – майда, унтакланган

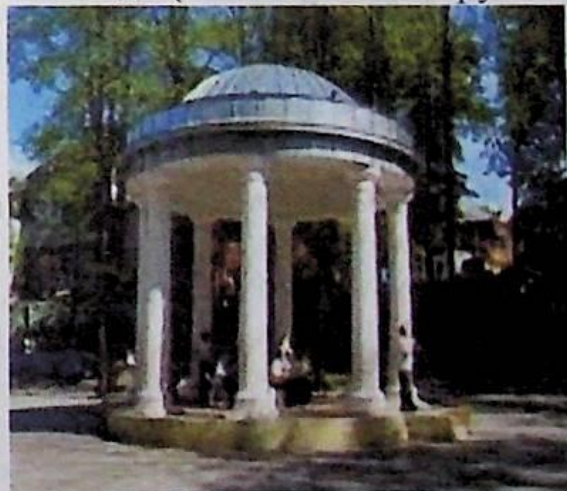
тас, баканшаклар): шырмалган баканшаклар формасын еслетиуши рококо стилиндеги нагыслы элемент. Рокайль XVIII-эсирде Францияда пайда болды.

РОСПИСЬ (Деворий накш) – *Роспись* – **Роспись** монументаллык

живописиц бир түри. Архитектуралык курылыстың қаптал, жокарғы дийуалларына, тауарға хәм буйымларға сюжетли композиция яки декоративлик реңли нагыслар исленеди.

РОТОНДА – *Ротонда* – **Ротонда** (лат. rotundos – круглый) – имарат

жобасында шеңбер көринисиндеги гүмбезли иншаат. Көбинесе ротонданың шетлеринде сүтинлер жайласады.

РУБЕРОИД – *Рубероид* – Рубероид курылыста ызгардан, суўдан

корғаушы материал сыпатында пайдаланылады. Бир неше орамлы узынлығы 10 метр этирапында оралған нефттиң карамайы синдирилген картон кагаз. Пайдаланыў орынлары фундамент пенен дийўал арасы, имарат төбеси.

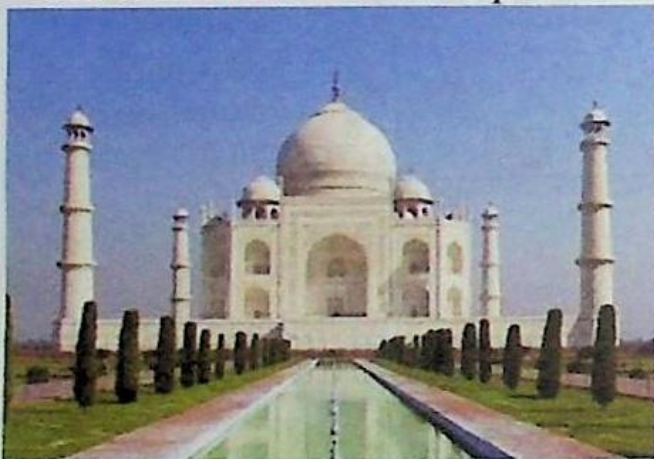
-С-

САНИТАР ТУГУНИ – *Санитар туғуни* – Санитар түйини турак

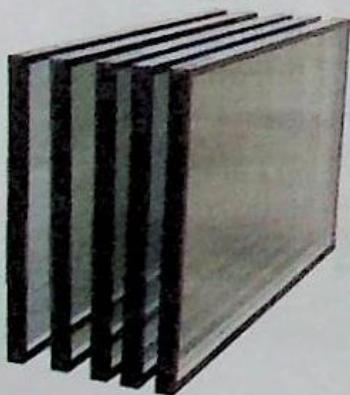
жайдың зэрүрли элементи болып есапланады. Оның курамына жуўыныў бөлмеси (ваннахана яки душхана) хэм хәжетхана киреди. Бул еки бөлим өз алдына ямаса биргеликте жайластырылыўы мүмкин.

СИММЕТРИЯ – *Симметрия* – Симметрия композицияда форма яки

предметлердің орайлық көшер сызыққа яки тегисликке салыстырғанда өзара уқсаслық симметрия болады. Сүүретте: Хиндстанның Агра қаласындағы Таж-Махал имаратын хэм алдыңғы ландшафт көринисин дәл ортасынан бөлип еки тәрөпин салыстырсақ, симметриялық көринисти пайда етеди.

СТЕКЛОПАКЕТ – *Стеклопакет* – Пакетлиайна терезе рамкасының

арасын бекитиўши герметикалық конструкцияға ийе бир хэм бир неше қатламлы айна. Пакетлиайна қатламының санына карап бир камералы (2 айна) хэм еки камералы (3 айна) болып бөлинеди. Мыс.: Стандарт бойынша бир камералы пакетли айна қалыңлығы 24 мм (айна 4 мм хаўа бослығы 16 мм, айна 4 мм), еки камерасының қалыңлығы 32мм. Айна аралығы кеўдирилген хаўадан ямаса инертли газден ибарат болады.

СУВ АЙИРГИЧ (Сув тўплагич) – *Выправительные сооружения* –

Дүзетиўши иншаатлар дәрья яки канал, жаптың суўларын нормалластырыўға мөлшерленген гидротехникалық иншаат. Ағын суўларды зәрүрли ўақытта кемирек яки көбирек пайдаланыў хәм көпир ўазыйпасын атқарады.

СУВОҚ – *Штукатурка* – Сыбаў қурылыста имараттың ишки, сыртқы

гербиш яки бетон дийўалларын шырайлы көриниўи хәм қосымша ыссы суўықлықты кем өткизиўи тийкарындағы орташа 15мм ли қаплама. Сыбаўдың қурамы (цемент, хәк, гипс) кум хәм суў. Сыбаўдың жергиликли саз топырақ, сабан хәм суў араласпалы түрлери бар.

СУЙИҚ МИҚ – *Жидкие гвозди* – Суйық шеге материалларды бир

бирине бирик-тириўши қурылыс желими. Бул желим бир тегис емес, ноқат сыпатында шеге яки дюбел орнына қолланылса болады.

СЮЗАНА – *Сюзане* – Сюзана жайдың ишине тутылатуғын кестеленген

декоративлик панно. Орта Азияда әсиресе Өзбекстан, Тәжикстан хәм Иранда кең тарқалған. Хәр түрли реңли жипек сабақ пенен қолда кестеленген нағыслар көбинше ири дөңгелектің ишине хәм дөгерегине жайластырып, гүл, кус сүүретлери исленеди. Сюзананың кестесине қызыл, сары, көк сабақлар қолланылады.

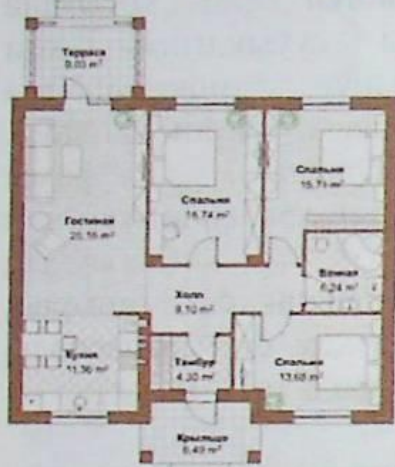
-Т-

ТАМБУР – Тамбур – Тамбур имаратқа кириўши есиктиң сыртқы

тәрәпине курылған ўақытша яки тураклы кишкене бөлме. Тамбурдың тийкарғы ўазыйпасы имарат ишине жазда ыссы, қыста суўық ҳаўаның имарат ишин тез қамтып алмаўы хәм гигиеналық ушын пайдалы. Бул бөлмеде қосымша аяқ хәм үстки кийимди, шешип қойыў орынлары ажыратылады.

ТАРХ – План – План (лат. planum-тегислик) - архитектурада

имараттың жойбарын ислегенде хәр бир қабаты мәлим масштабта графикалық көринисте қолда ватман қағазға яки компьютерде AutoCAD программасында сызылады. Планада имараттың узыны хәм енин анықлаўшы көшерлер сызылып, цифрда жазылады. Планада дийўал, терезе, есик, мебел, шкаф, кириў текшеси, екинши қабатқа көтерилюўши лестница хәм бөлмелер көрсетиледи. Сўўретте: бир қабатлы турак жай планының көриниси.

ТАУНХАУС – Таунхаус – Таунхаус (англ. *townhouse* - «үлкен емес

қала, қалаша» хәм *house* - «имарат») - аз қабатлы турак жай яки жәмийетлик имарат. Сўўретте: Англиядағы заманағөй үш қабатлы гербишли жай яки комплексли таунхаус.

ТЕКТОНИКА – Тектоника – Тектоника архитектурада бул атама

имараттың конструктив шешими хәм курылыс материалларына қарап форманың конструктив көркемлиги мәнисли болыўын билдиреди. Сўўретте: тектоника стилинде Тбилиси қаласында курылған конструкциясы бойынша гербишли хәм панел турак жай имараты.

ТЕРРАКОТА – *Терракота* – Терракота - (сөзбе-сөз «күйдирилген

ылай») сары ямаса кызыл реңди ылайды боямай кумбызга күйдирилип исленген декоративлик өнер шығармасы. Көбинше майда скульптуралар, вазалар, архитектуралық дийуал қаплама плиткасы, имарат төбеси қаптамасы (черепица) исленген. Орта Азияда терракота әйемги хэм орта әсирлерде кең колланылған. Сүүретте: дийуалға ойылған терракота.

ТЕРРАСА – *Terrasa* – Терраса (франц. terrasse, лат. terra – жер)

әтирапы ашық жазғы бөлме. Конструктив шешими бойынша турак жай имаратына бириктирилип курылған кеминде еки тәрәпи дала менен байланыскан бастырмасы сүтинлерге таянып үсти жабылған, арнаўлы бөлме ушын жылытуй үскенеси қойылмаған жазғы бөлме.

ТОМ ҚОВУРҒАСИ – *Конек крыши* – Төбенің қабырғасы

имараттың қыялықлы төбесиниң жоқарғы горизонтал қабырғасы. Еки қыялықлы төбенің бирикпеси төбе қабырғасын пайда етип конструктив дүзилиси бойынша еки қапталдағы стропила төбе қабырғасына биригип жоқарысына рейка хэм шифер қағылады, нәтийжеде, төбе беккемлигин тәмийинлейди.

ТОСКАН ОРДЕРИ – *Тосканский ордер* – Тоскан ордери

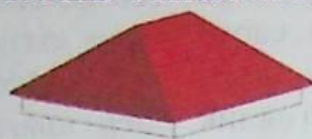

дорикалық ордердиң әпиұайылас-тырылған безелмеген тегис усылы. Әйемги Римде б.э.ш. I әсирде пайда болды.

ТОМ КОНСТРУКТИВ ТИПЛАРИ – Конструкции типы крыши –

Еки қыялықлы

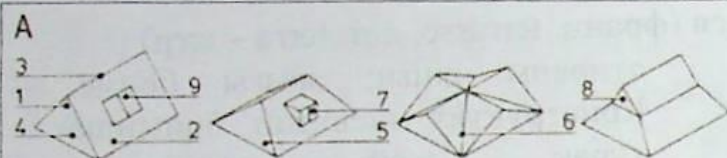
Төрт қыялықлы
(конверт)

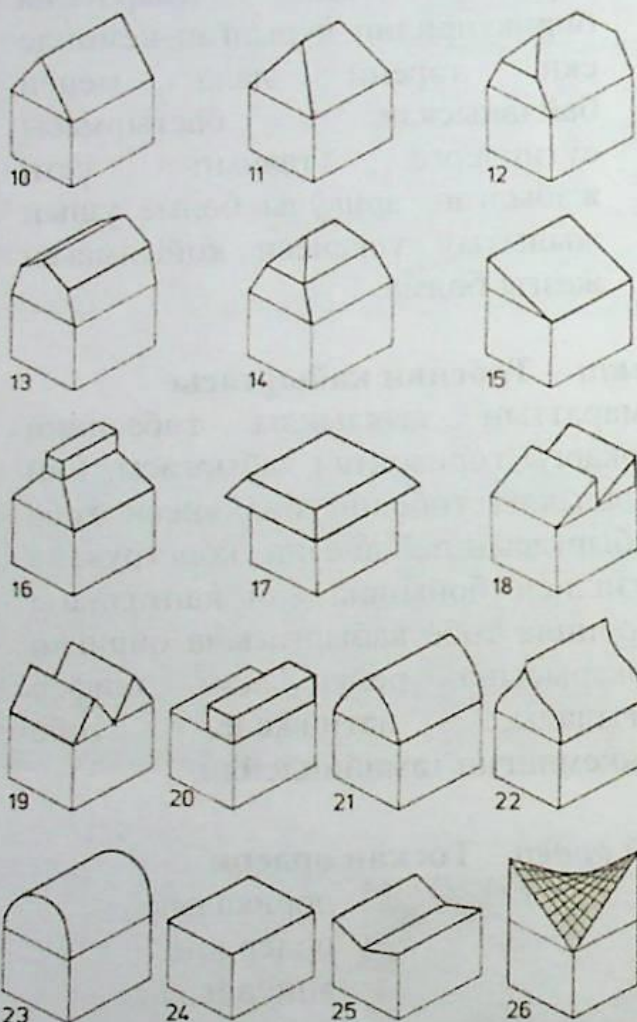
Көп қыялықлы
(многощипцовая)

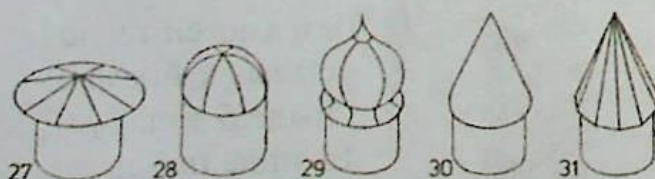
Мансардлы

В

С

Жайдың төбесінің конструктив түрлері хәр қыйлы болып сүүретте көрсетілген.

А) Жайдың төбесінің бөлімлері:

1-Фронтон төбесінің ернегі;
2-Төбенің шығып турған жери;
3-Ат басы ямаса тамның басы(конёк)

ушын ағашдан исленген аттың басына усаған әшөкей (конек);

4-Фронтон ямаса жайдың фасадының жоқарғы үш мүйеши
5-Вальма;
6-Разжелобок;
7-Мансард терезеси;
8-Декоративли фронтон;
9-Жақтылық фонары;

В) Жай төбесінің түрлері:

10-Еки қыялықлы;
11-Төрт қыялықлы;
12-Ярым вальмалы;
13-Фронтонлы мансард;
14-Мансардлы;
15-Бир қыялықлы;
16-Жақты бериўши фонарлы;

17-Қыялығы тегисли;

18-Шедоваялы;

19-М образлы ендова;

20-Пентхаус;

21-Доғаобразлы;

22-Ушлы;

23-Цилиндрли; 24-Тегис;

25-Вилообразлы;

26-Гипербоалы параболоид;

С) Минаралы түрлері:

27-Рогонда; 28-Гүмбезли;

29-Империял;

30-Коникалық шатырлы;

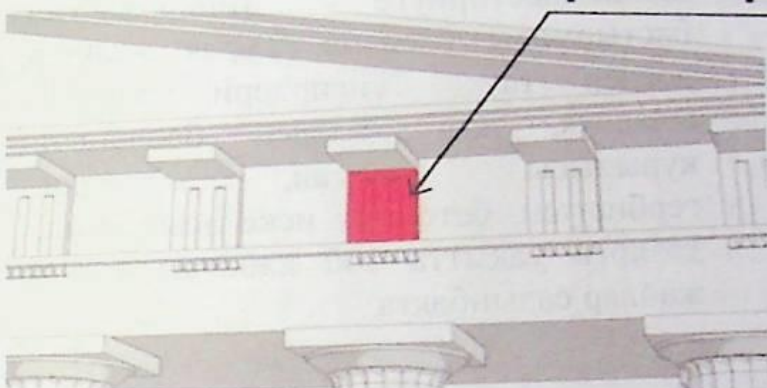
31-Пирамидалы.

ТРАВЕЯ – *Травея* – Травея (франц. *travee* – аралық) имарат яки

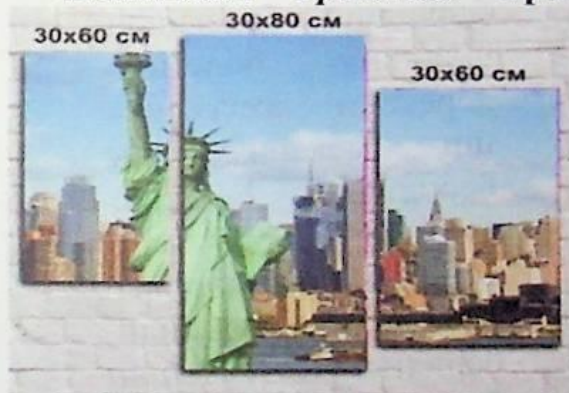
иншаат бастырмасының жүк көтеріуши конструкциясы атанак яки ийилген гүмбез тәризли. Жобадағы көриниси туўры мүйешли роман хәм готикалық архитектура.

ТРИГЛИФ – *Триглиф* – Триглиф вертикал ойыққа ийе туўры мүйешли элемент.

Архитектурада дорикалык ордердин фриз элементи квадрат яки квадратқа ухсас туўры мүйешли формаға ийе болып, бетинде вертикал наўа исленип бөрттирилген деталь. Триглиф сүтин яки дийўалларға барельефли көринис бере алады.

ТРИПТИХ – *Триптих* – Триптих живописьлик шығармаларда,

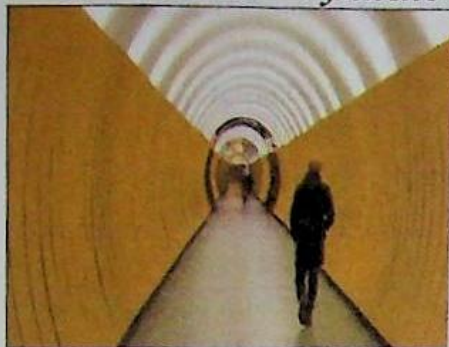
сийрек түрде графикада, скульптурада (рельеф) гезлесетуғын бир темаға тийкарланып исленген үш бөлектен туратуғын шығарма. Триптихтин ортаңғы бөлеги мазмуны хәм көлеми бойынша негизги картина яки сүүрет болады. Триптих картина ямаса барельефли болып дийўалға қыстырылып қойылады.

ТОРЕЦ – *Торец* – Торец имараттың енсиз қаптал тәрепи. Егер имарат

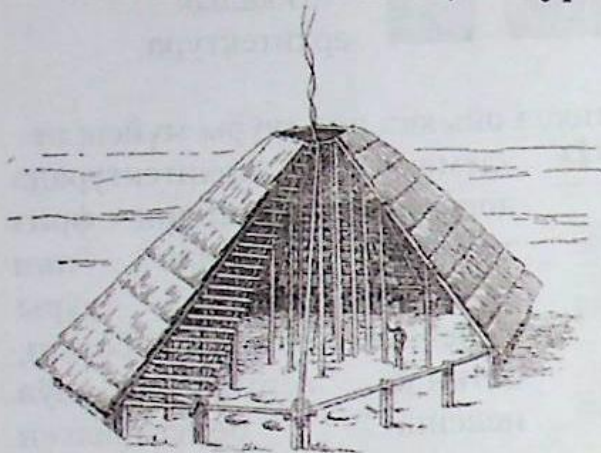
төбеси еки қыялықлы болса имараттың жоқарысы торец емес фронтон болады. Имараттың қаптал тәрепинде имаратқа тийкарғы кириу есиги болса бул қапталы торец деп аталмайды.

ТУННЕЛЬ – *Туннель* – Туннель тоннель (анг. tunnel) жер, суу астына

суу өткизиүшү коммуникация жаткызыу, темир жол, метрополитен, автомобиль хэм адамлар хәрекетлениуи ушын курылады.

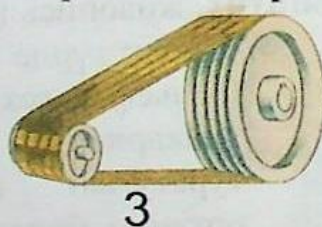
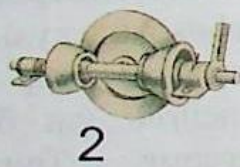
ТУРАРЖОЙ – *Жилище* – Турак жай инсанларды яки шанарақты

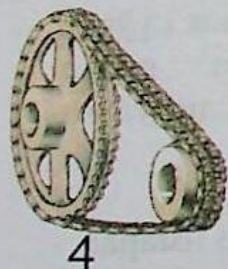
тәбияттың ыссы-сууык қар, жамғыр, күшли самалынан х.т.б. шараятынан қорғауға хэм хожалық турмысын шөлкемлестириуіге тийкарланған бастырмалы баспана. Турак жайлар дәслеп тау үнгирлери, қарауй, ылашық, жер төледен басланып, курылысы ағаштан, ылайдан, гербиштен, бетоннан иске асырылып, хәзирги уақытта 100 қабатлы турар жайлар салынбақта.

-У-

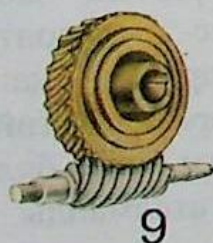
УЗАТМА ТУРЛАРИ – *Виды передачи* – Берилис түрлери машинаның

биринши бөлегинен екинши бөлегине хәрекетти жеткерийши механизм яки берилис. Берилис түрлери:

1 хэм 2- Фрикционлы берилис; 3-Ременли берилис; 4-Цепли берилис; 5, 6 хэм 8-Тисли берилис; 7-Рейкалы берилис;

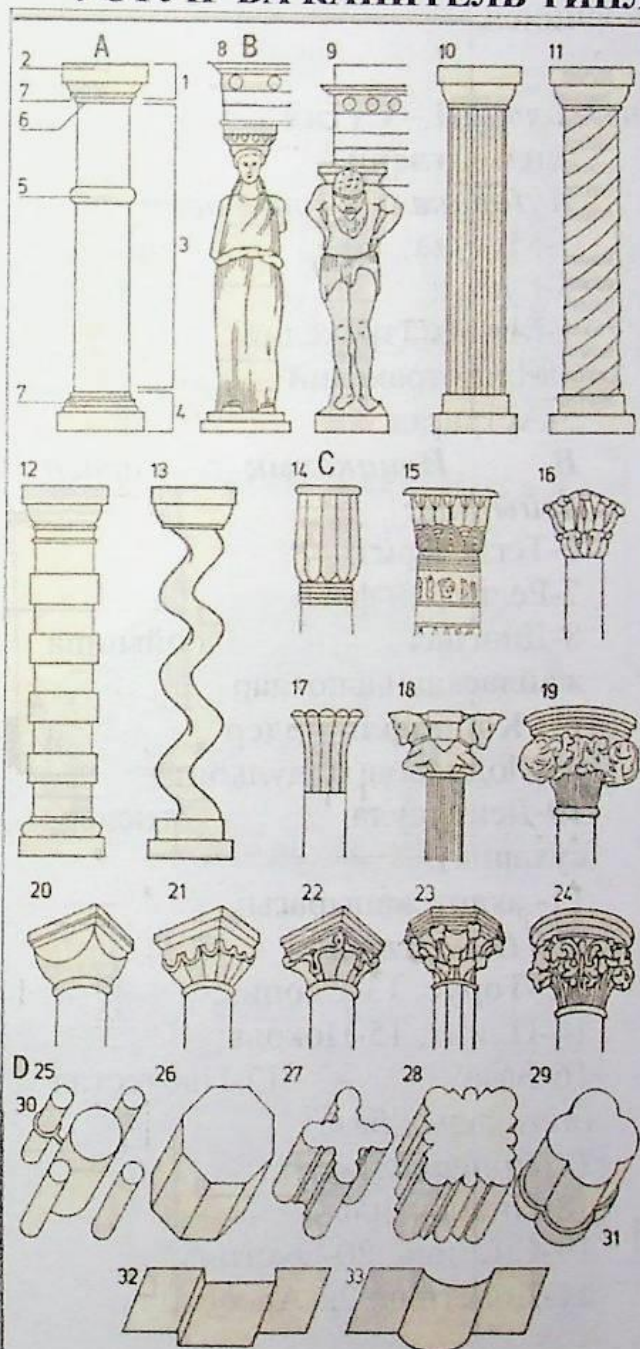
9-Червяклы (көшерди жүргизийге колланылатуғын тисли дөңгелек) берилис; 10-Храповойлы берилис.

УМУМИЙ ХОНА – Общая комната – Улыўма бөлме турак жай

имаратында ең үлкен майданға ийе болған шаңарак ағзаларын бирлестириўши бөлме. Себеби, бул бөлмеде шаңарак ағзаларының дем алыўға, аўқатланыўға, уйыклаўға шараят бар. Улыўма бөлме асханаға жақын болады.

УСТУН ВА КАПИТЕЛЬ ТИПЛАРИ – Типы колонны и капители –

Сүтин хәм капитель типлери.

А Сүтин элементлери.

1-Капитель; 2-Абака; 3-Бөрен; 4-База; 5-Валик; 6-Мойны; 7-Апофиг.

В Сүтин вариантлары:

8-Кариатида; 9-Атлант; 10-Каннелюрамлы; 11-Каннелюрамлы спирал;

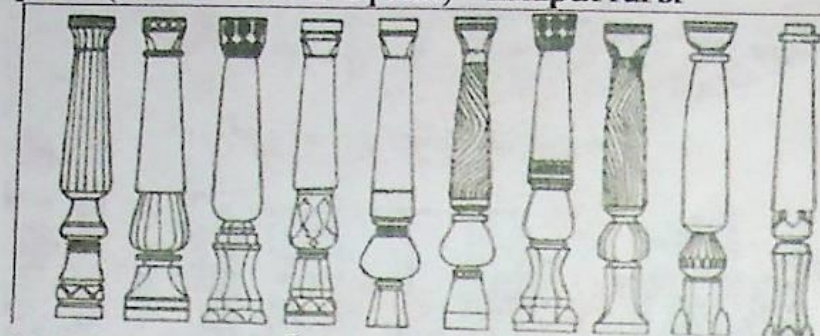
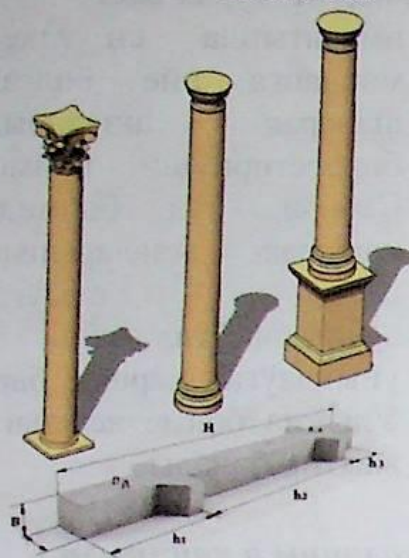
С Капительлер типлери:

12-Рустованлы; 13-Соломанлы; 14-Гүлли суў өсимлиги(лотос); 15-Қоңыраў (Папирус); 16-Волютлы капитель; 17-Пальмалы капитель; 18-Буға типіндеги капитель; 19-Жапырақлы типіндеги; 20-Куб типіндеги капитель; 21-Раковина образындағы капитель; 22-Жапырақ образлы орнаментіндеги капитель; 23-Жапырақлы орнаментли капитель; 24-Қурғак жапырақ типіндеги орнамент;

Д. Колонна типлери:

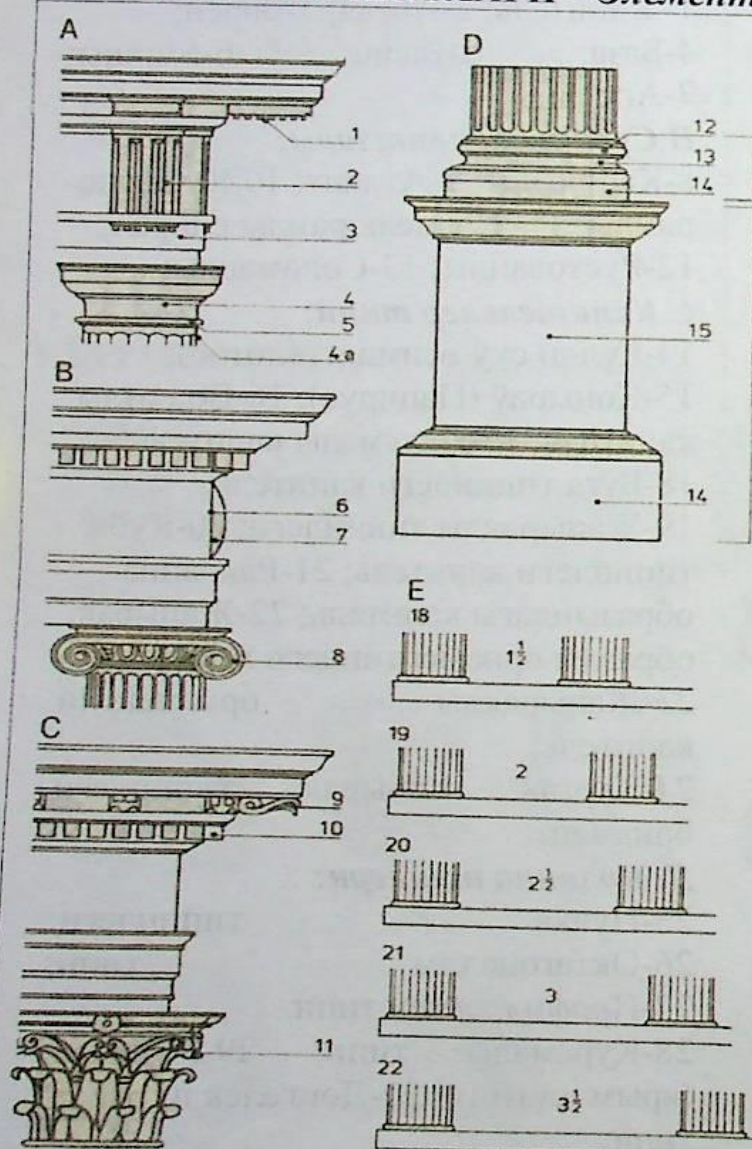
25-Пучка типіндеги; 26-Октагоналы типлери; 27-Профилленген типлери; 28-Қурамалы типлери; 29-Пучкалы (ярым сүтин); 30-Дөңгелекли тикке типлери; 31-Валик типлери; 32-Пилястр типлери; 33-Ярым колонна типлери;

УСТУН – Колонна – Сүтин (лат-columna-сүтин)– имараттағы

салмақты кабыл қылатуғын таяныш. Имараттың тийкарғы архитектуралық элементи. Сүтин материалы бойынша ағаш, тас, бетон яки металлдан пайдаланылады. Сүүретте: ағаштан, тастан, бетоннан исленген сүтинлердің көриниси.

УСТУН ЭЛЕМЕНТЛАРИ – Элементы колонны – Сүтин

элементлери.

А Дорикалық ордер бойынша:

- 1-Мутула; 2-Триглиф;
- 3-Гугты; (тамшы);
- 4-Мойны;(трахелий)
- 4а-Гипотрахелий
- 5-Астрагал.

В Ионикалық ордер бойынша:

- 6-Тегис фриз;
- 7-Рельефли фриз
- 8-Диогнал бойынша жайласқан валпотлар.

С Коринфли ордер

- 9- Модильон(модульон)
- 10-Дентикула (тислер, сухарик)
- 11- акант жапырағы;

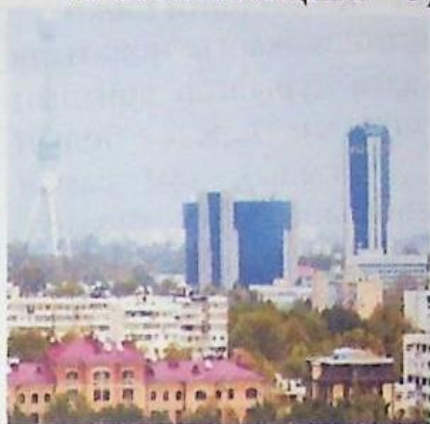
Д Пьедестал

- 12 -Торус; 13-Скоция;
- 14-Плинт; 15-Цоколь;
- 16-База; 17-Пьедестал (аттикалық база);

Е Интерколумлы:

- 18-Пикностиль;
- 19-Систиль; 20-Эустиль;
- 21-Диастиль; 22-Ареостиль;

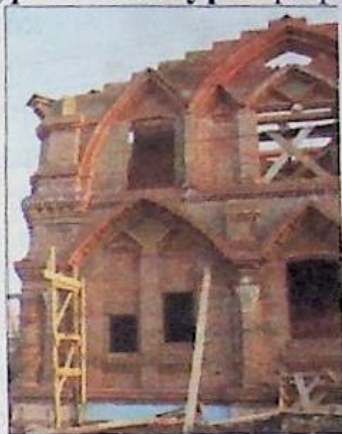
УРБАНИЗАЦИЯ – Урбанизация – Урбанизация

«урбанус-калалык»
-калаларда
өмирдин
материаллык хэм
руўхый
тәреплериниң
жыйындысы. Қала
халқының хэм
мәдениятының
өсиўи ушын
зәрүрли процесс.

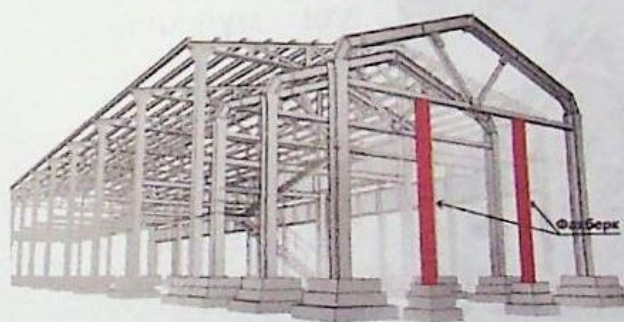
-Ф-

ФАКТУРА – Фактура – Фактура графикалык өнерлик

жумысларында шеберлик
техникасының айрықша
өзгешелиги. Форма яки
предметтиң бетиниң яки
рельефиниң минезлемеси.
Сүўретте: фактураның
графикада хэм
архитектуралық әмелиятта
гербишли фактураның
қолланылыўы.

ФАХБЕРКЛИ КОЛОННАЛАР – Фахберковые колонны – Фахберкли

сүтинлер имараттың жоқарғы ямаса
аралық бастырмасындағы тийкарғы
салмақты толық қабыллап алмаўшы,
лекин қосымша тирепберди хэм сыртқы
дийўалды көтерип бир-бирине
бириктириўге тийкарланған. Көбинесе
өндирилсик имараттың каптал тәрепине
қолланылып, материалы темирбетон
яки профил прокатлы металлдан
исленеди.

ФОЙЕ – Фойе – Фойе жәмийетлик имаратлар театр, концерт залларға

кириў есигине жақын жайласқан
бөлме. Тамашагөйлер ерте келгенде
яки антракт ўақытта зерикпеў
мақсетинде дийўалларына хэр
қыйлы плакатлар илдирилген,
буфетлер хэм дем алып отырыў
диванлары жайластырылған бөлме.

ФРАМУГ – *Фрамуга* – **Фрамуг** қурылыста имарат бөлмесінің ішкі

пәтигінен есіктің жоқарғы ноқатына шекемгі дийұалға қурылған ашылып жабылыұшы айналы терезе болып бөлме ишине жақтылық хәм самал өткізіұ имканиятына ийе. Фрамуг есік хәм терезенің жоқарғы тәрәпине де ашылып жабылыұшы хәм ашылмаұшы имканиятына ийе формада орнатылады.

ФРИЗ – *Фриз* – **Фриз** архитектуралық лента тәрізлі горизонталь

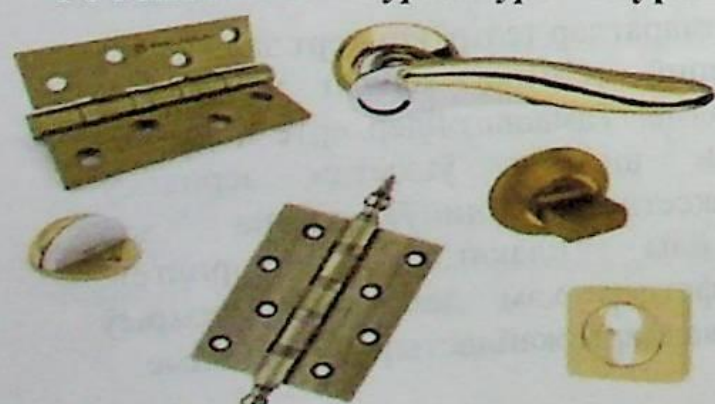
декоративли рельефли көриниске ийе композиция. Фриз архитектуралық ордерде архитраф пенен карниздің аралығындағы антаблементтің ортаңғы бөлімі. Фризлер скульптуралы, живописли хәм декоративли көриниске ийе болады.

ФРОНТОН – *Фронтон* – **Фронтон** жайдың фасадының жоқарғы

үш мүйешли бөлеги. Фронтон ушын имараттың бастырмасы екі қыялықлы болады.

ФУРНИТУРА – *Фурнитура* – **Фурнитура** хәр қыйлы тараұларда

қолланылады. Қурылыс тараұында имараттың терезе, қапы, фрамуг гарнитурлардың ашылып жабылыұшына хызмет қылатуғын тийкарғы элементлери топса, ручка, қулып болып, металл, пластмасса хәм полимер материаллардан таярланады.

-Х-

ХАЙ-ТЕК – *Хай-тек* – Хай-тек (англ. high-tech) архитектура ҳам дизайн

тараўида 1970 жыллары пайда болған стиль. Хай текти архитекторлар Норман Фостер, Заха Хадид х.т.б. раўажландырды. Архитектуралық объектде Хай-тек усылы имараттың көлемли көбирек жактылық бериўине тийкарланған. Көриниси бойынша эпийайы, материалы металл, бетон, айнадан исленген конструкция.

ХОЛЛ – *Холл* – Холл жәмийетлик имаратлар театр яки мийманхана-

ларда вестибюль бөлмесине жакын жайласқан бөлме. Бул бөлме мийманлардың мийманханаға қабыл етилиўге хўжетлерди толтыраман дегенше яки ўактынша кейнинен келгенлер менен дипломатиялық сөйлесиўге тийкарланған бөлме. Сўўретте: мийманханадағы холл.

-Ц-

ЦЕМЕНТ МАРКАСИ – *Марка цемента* – Цемент маркасы цементтен

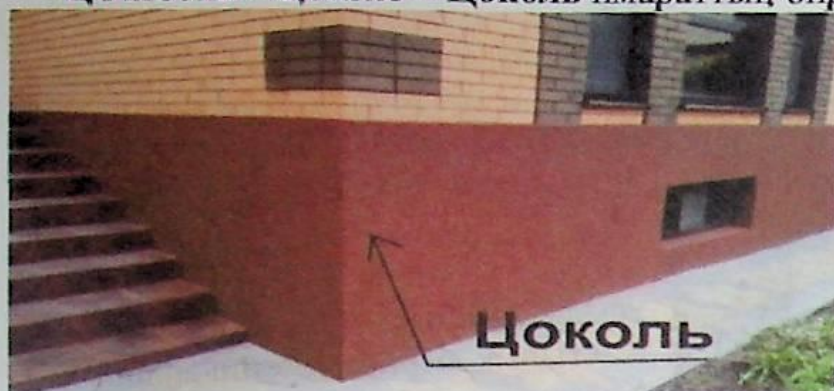
ислеп шығылған буйымның қысылыўға, ийилиўге беккемлик көрсеткишин белгилеп береді. Цемент маркалары ГОСТ тийкарында 200, 300, 400, 500, 550 хэм 600 болып бөлинеді. Цементлер көбинесе бетон жумысларына қолланылады.

ЦИРК – *Цирк* – Цирк масқарапазлар клоун, гимнастлар, акробатлар,

көзбайлаўшылар, үйретилген хайўанлар қатнасыўы менен ойын көрсетилетуғын имарат. Ташкент қаласында 1914-жылы циркке тийкар салынып қурылған. Сўўретте: Ташкент қаласындағы заманагөй цирк иншааты.

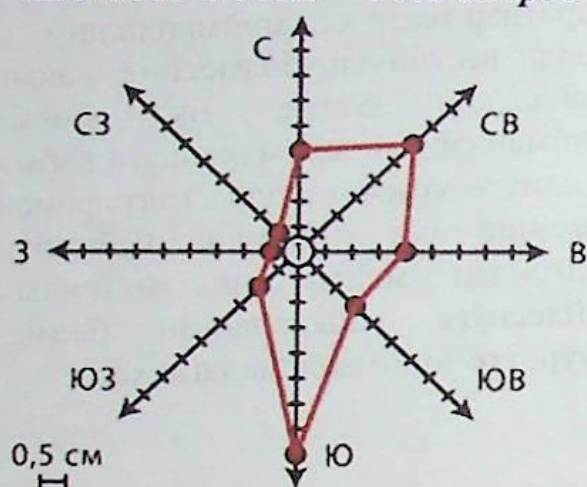
ЦОКОЛЬ – Цоколь – Цоколь имараттың биринши қабатының

төменгі хәм сыртқы тәрәпи. Цоколь жауын-шашын, қар, ызғарға беккем қурылыс материалы менен декоратив яки әпиуайы усылда қапланады. Цокольдың бийиклиги подвалға байланысly.

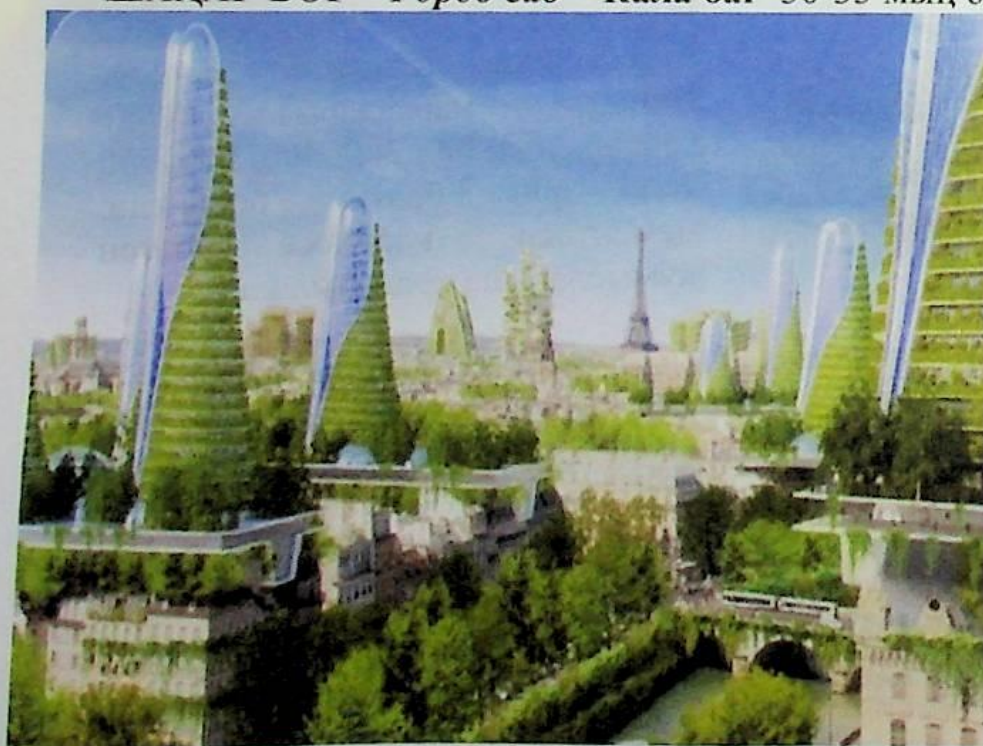
-Ш-

ШАМОЛ ГҮЛИ – Роза ветров – Самал гүли көп жыллық баклау

нәтийжесинде самалдың бағытын аныклап, метеорология хәм климаттың характерин белгилеуши векторлық диаграмма. Самал гүли схемасында көп мүйешли графика болып, нурдың узынлығын хәм самалдың бағытын арқа, түслик, шығыс хәм батыс бойынша реал графикалық көринис берип имараттың яки иншааттың жойбарындағы бас жобасында сызылып көрсетиледи.

ШАХАР-БОҒ – Город сад – Кала бағ 30-35 мың әтирапындағы халық

жасайтуғын бағлы, көгалландырылған тәбият пенен байланысқан қала шараяты бар кишкене қала. Бундай қала XX әсирдің басларында қала қурылысы концепциясында пайда болды. 1902 жылы Лондонда қурылды. Сүүретте: келешектегі Париж қала бағ.

ШАҲАРСОЗЛИК – Градостроительство – Қала қурылысы қала

салыушылық яки
теориялық
архитектуралық
жобаластыруу
хәм әмелий
тәрәптен қала
қурылысын
жаңадан қурыу
ямаса қайта
тиклеп
раўажландыруу.

ШАҒАЛ – Гравий – Майда тас тәбийғый шөккен диаметри 5-70 мм ли

щебень сыяклы тау жынысы. Бундай тәбийғый майда тас ири орташа хәм майда түрлери болып, бетон таярлауда толықтырушы сыпатында, жол қурылысында асфальт астына төсеуге пайдаланылады.

ЩЕБЕНЬ – Щебень – Щебень таудың майдаланған таслары болып бир

данасының размери 5-70 мм (гидротехникалық қурылыс ушын 150мм ге шөкем) болады. Щебеннің тәбийғый яки жасалма түрлери бар. Щебень бетонға қосылып кеминде 50% толықтырушы ўазыйпасын атқарады. Цемент, кум, суу, щебень бирикпеси бетонды пайда етеди.

ШПАКЛЁВКА – Шпаклёвки – Шпаклёвка қурылыс тараўында

Штукатурка

Шпаклевка

имараттың ишки, сыртқы дийўалын яки элементлерин краска менен боямасдан алдын гедир-будыр бетин тегислеўге тийкарланған. Шпаклевканың гипсли, клейли, майлы, полимерли, лакли түрлери бар.

ШТАПИК – *Штапики* – Штапик тийкарынан үш мүйешли хэр қыйлы

формаға ийе ағаш яки полимер материалдан исленген рейка. Штапик терезе рамасы менен айнаның бириккен жерине яки есиктиң филенкасы менен айнаның бириккен жерине ашықлықты питеў ушын қолланылады. Көриниси бойынша сыртқы тәрәпи декоратив көриниске ийе.

-Э-

ЭКЛЕКТИЗМ – *Эклектизм* – Эклектизм (грекше таңдап алыў)

архитектурада көркемлик бағдарда тарийхый архитектуралық формаларды яки хэр қыйлы стильдеги элементлерди қандай да бир архитектуралық имаратқа жәмлестириў.

ЭКСЕДРА – *Экседра* – Экседра ярым гүмбезли декоративли

конструкция.

Имарат яки иншааттың алдына ямаса ишки тәрәпиндеги дийўалға қурылғанда ярым шар хәм ярым ашық көринисиндеги гүмбез болып қаптал хәм ишки тәрәпи нағыслы рельефли дизайн исленеди.

ЭКСПОЗИЦИЯ – *Экспозиция* – Экспозиция (лат. expositio –

көргизбени көрсетиўге тийкарлап жайластырыў) – хэр қандай кәсипке бағдарланған көргизбе. Мыс.: сүүретлеў өнеринде көргизбеге қойылған көркем шығармаларды орналастырыў тәртиби.

ЭКСПОНАТ – *Экспонат* – **Экспонат** (лат. *exponatus* — көрсетиўге

тийкарланған) — сүүретлеў өнеринде көргизбе ямаса музей залына көпшиликке көрсетиўге койылған көркемли шығарма яки зат. Сүүретте: Россияның Эрмитаж музейиндеги экспонатлар көргизбеси.

ЭКСТЕРЬЕР – *Экстерьер* – **Экстерьер** имараттың сыртқы келбети. Хәр

бир имарат жергиликли тәбиятка шараятқа, жергиликли қурылыс материалына байланысly жойбарланып қурылады. Егер имарат алдында магистраль жол болса алдыңғы көриниске, егер төрт тәрәпинде болса имараттың төрт тәрәпине яки толық экстерьериниң шырайлылығына көбирек итибар бериледи.

ЭРКЕР – *Эркер* – **Эркер** турақ жайларда көбирек қолланылатуғын

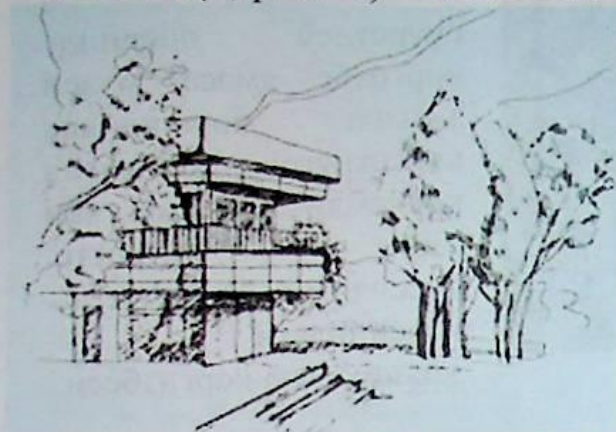
имараттың дийўалынан ярым шеңбер, үш мүйеш ямаса көп қырлы көринисте бөртип шығып турыўшы хәм жақтылық пенен көбирек тәмийинлеў ушын терезе майданы көп болыўшы бөлме. Негизинен эркер архитектуралық декоратив элемент.

ЭСКАЛАТОР – *Эскалатор* – **Эскалатор** - вертикал жағдайда

төменге хәм жоқарыға жылысыўшы лестница болып үлкен қабатлы дүканларда, метрополитенде, х.т.б. имаратларда инсанлардың жоқарғы қабатқа көтери́лиўине хәм төмен тү́сиўине тийкарланған. Сүүретте: эскалатордың метродағы көриниси.

ЭСКИЗ (Қоралама) – Эскиз – Эскиз архитектурада яки сүүретлеу

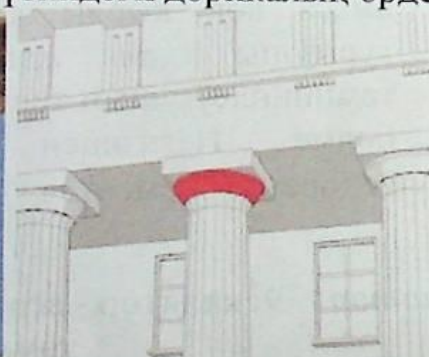
өнеринде үлкен жумыска таярлык барысында оның негизги композициялык ойларының басламасы. Хәр қандай эскиз дөретиўшиниң негизги идеялык–образлык максети туўралы түсиник бере алыўы керек. Эскиз көзқарас пенен шамалап қолда масштабсыз сызылатуғын графикалык сызылма.

ЭТЮД – Этюд – Этюд - сүүретлеу өнеринде натураға карап исленген

жәрдемши характердеги кишкене көлемли шығарма. Этюд арқалы художник ойға алған шығармасының бөлеклерин, жумысына керек болған айырым көркемлик практикасының ўазыйпаларын шешеди, өзиниң қәнигелик шеберлигин арттырады. Сүүретте: таўық ферманың этюди.

ЭХИН – Эхин – Эхин сүтиндеги дорикалык ордердиң бөлими

пландағы көриниси бойынша шеңбер формада, жоқары тәрәпиниң диаметри кеңирек болса, төменги тәрәпи кемирек болады.

ЭШИК ТУРЛАРИ – Типы дверей – Есик түрлери бойынша бир неше

түрлери болып бир қапылы яки жарма қапылы болып бөлинеди. Бәлентлиги 2м-2,4м, ени 0,7м-1,4м. Материалы бойынша ағаш яки металлдан исленеди.

-Ў-

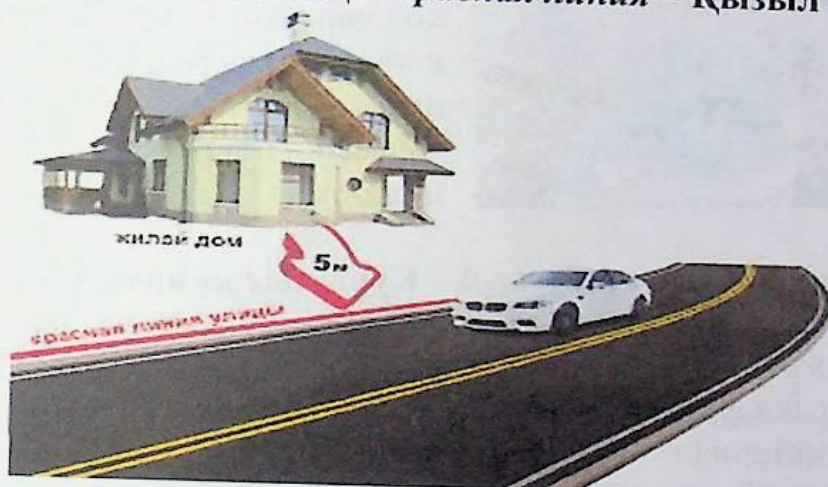
ЎТОВ – Юрта – Қараүй ағаштан исленген каркаслы кийиз хәм ший

менен қапланған көшпели турак жай б.э.ш. 1000 жыл алдын пайда болған. Тийкарғы элементлери кереге, шаңарак, ууық, табалдырық хәм ергенеклер бирлеспеси каркасты пайда етеди. Қара үй ыссы курғақ ықлымлы регионлар ушын қолайлы. Сүүретте: карақалпақ қара үйи.

-Қ-

ҚИЗИЛЧИЗИҚ – Красная линия – Қызыл сызық архитектуралық

қурылыс тарауында, көше, турак жай майданын белгилейтуғын шегара. Қызыл сызық ұазыйпасы жойбарланыушы имарат пенен жолдың, электр сымлы ток линиясының, суу трассасы тармағының аралығын анықлап береді.

ҚОВУРҒА – Нервюра – Қабырға имаратта жүк көтеріу орынларында

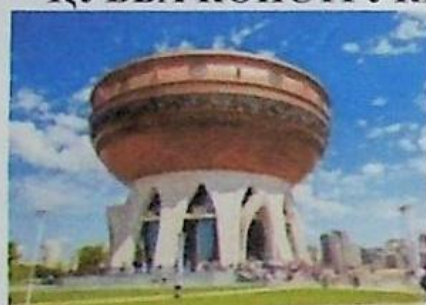
жоқарғы басымды кемейтирип жәрдемши сыпатында қолланылатуғын конструкциялық элемент. Сүүретте: арка конструкциясындағы гербиштен өрилген қабырға.

ҚОЗИҚ – Свай – Қазық қурылыс тарауында имарат хәм иншаат астын

беккемлеу максетинде ағаштан, темирбетоннан, металлдан таярланады. Қазық имарат салмағын фундамент арқалы қабыллап жерге өткізеді. Имараттың салмағына, конструктив шешимине хәм жердеги топырақтың қурамына байланысly қазық жерге көбирек киргизиледи. Сүүретте: қағылған, қабықлы, бураулау, винтли усылдағы металл хәм темирбетонлы қурылыс қазықлары.

ҚУББА КОНСТРУКЦИЯСИ – Конструкции купола – Гүмбезли

конструкция көбинесе ыссы климатлар ушын қолланылып конструкциясы ярым шар көринисинде. Қазан қаласындағы гүмбезли имаратлар.

ҚУРИЛИШ КИГИЗИ – Войлок строительный – Қурылыс кийизи

төмен сортлы жүннен, өсимлик талшығынан хәм желимнен таярланған орамлы, ыссылық сақлаушы шаўқымлықты кемейтиўши акустик материал. Пайдаланыў орынлары қурылыс тарауында баняға, ағашлы үйлерге, трубаны орауға, шаўқымды кемейтириўге, қараүйлердің сыртын орауға қолайлы материал.

-Г-

ГИШТ МАРКАСИ – Марка кирпича – Гербиш маркасы 1 см²

майданға белгиленген килограммда салмак түскенде беккемлик хәм шыдам беріу көрсеткіши. Беккемлик "М" хәриби менен белгиленеди. Санаатта 75, 100, 125, 150, 200, 250, 300 маркалы гербишлер ислеп шығылмақта. Мыс.: марка 150 (М150) болса гербиштин 1 кв.см. майданы 150 кг салмақты көтериўге толық жууап береді.

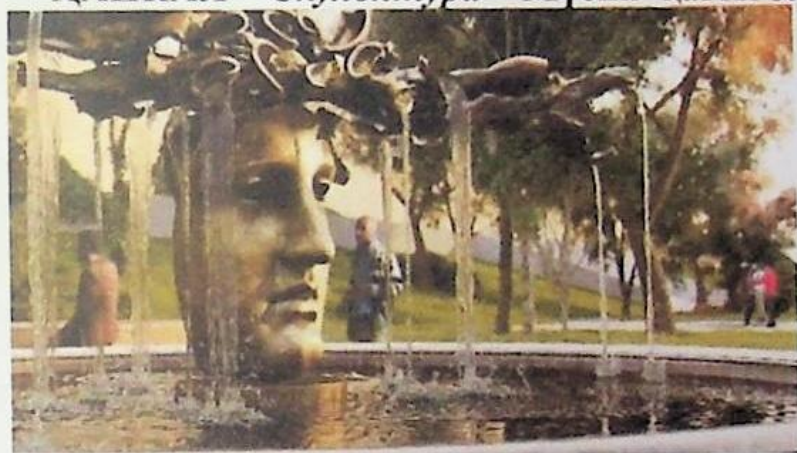
ҒИШТ ТЕРИШ – Кирпичная кладка – Гербиш өриў қурылыста

ылай араласпасы менен имарат дийўалларын, көпир таянышларын пайда етиў ушын тийкарланған конструкция болып бизин эрамызға шекемги VIII әсирде қурылысқа енгизилген. Гербишлер өрилгенде бир-бири менен байланысыўы, тегис шығыўы гербиштиң вертикал хәм горизинтал бириккен жери бири-бирине дус болмаўы керек. Гербишлердин бир-бири менен байланысыўы беккемликти тәмийинлеп көп қатарлы (Рим стили), еки қатарлы (шынжырлы), крест, готикалық стиллери бар.

-X-

ҲАЙКАЛ – Скульптура – Мүсин қатты заттан тастан, ағаштан,

Гипстен, металлдан яки пластикалық материалдан исленген, көбинше адамның, оннан тысқары хайўанлардың х.т.б. сүүрети. Мүсинди сүүретлеў адам гөзаллығын хәм күдиретин мәңгилик етиў хәм даңқын көтериўдин күшли көркемлик формасы.

Пайдаланылган адабиятлар:

1. Ўзбекча-русча луғот. Ўзбек совет энциклопедияси.- Т.,1988.
2. Русша-қарақалпақша сөзлик. Н.А.Баскаковтың бас редакторлаўында. – М. "Советская энциклопедия". 1967.
- 3.Захидов Р. Меъмор олами. Т.1996.
4. Рашидов Т. Политехника луғати.- Т., 1998.
5. www/archi.ru.

Ж.К. ШНЕКЕЕВ

**ИННОВАЦИЯЛЫҚ
АРХИТЕКТУРА–ҚУРЫЛЫС ГЛОССАРИЯСЫ
(ӨЗБЕКШЕ–РУСША–ҚАРАҚАЛПАҚША ТҮСИНДИРМЕ СӨЗЛИК)**

Масъул муҳаррир: А.Йўлдошев
Муҳаррир: Т.Машарипова
Саҳифаловчи: А.Султонов

Босишга рухсат этилди. 13.12.2019 й.
Қоғоз бичими 60x84 1/16. Times New Roman
гарнитурасида терилди.
Офсет услубида оқ қоғозда чоп этилди.
Нашриёт ҳисоб табағи 10.8, Адади 10. Буюртма № 9
Баҳоси келишув асосида

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика
университетининг босмахонасида чоп этилди.
Манзил: Тошкент шаҳар Чилонзор тумани,
Бунёдкор кўчаси 27 уй.